

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra sociální práce

Diplomová práce

Bc. Drašnarová Veronika

PODPORA ADOPTIVNÍCH RODIN V ČR;

Možnosti a nedostatky systému podpory adoptivních rodin očima odborníků v ČR; Návrh na systémové změny.

ADOPTION ASSISTANCE IN THE CZECH REPUBLIC;

Possibilities and deficiencies in the adoption assistance from the perspective of experts in the Czech Republic; Design for system changes.

Praha 2021

Vedoucí práce: doc. PhDr. Oldřich Matoušek

Poděkování

Děkuji vedoucímu diplomové práce doc. PhDr. Oldřichovi Matouškovi za jeho vstřícný přístup a cenné rady, které mi při zpracovávání diplomové práce poskytoval. Dále děkuji všem respondentům za jejich čas, ochotu a spolupráci.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 31. 12. 2021

Bc. Drašnarová Veronika

Klíčová slova (česky)

Osvojení, adoptivní rodina, specifické potřeby adoptivních rodin, podpora pro adoptivní rodiny, možnosti podpory pro adoptivní rodiny, nedostatky v systému podpory pro adoptivní rodiny v České republice, návrhy na změny systému podpory adoptivních rodin.

Klíčová slova (anglicky)

Adoption, adoption family, specific needs of adoptive families, support of adoptive families, possibilities of support for adoptive families, drawbacks of support system for adoptive families in the Czech Republic, suggestions for improving the system of supporting for adoptive families.

Abstrakt (česky)

Diplomová práce se zabývá tématem podpory adoptivních rodin v České republice. Cílem diplomové práce je definovat podporu pro adoptivní rodiny, popsat její možnosti a akcentovat potřebu pomoci lidem v institutu osvojení s ohledem na podmínky a schopnosti společnosti ve 21. století. Diplomová práce mapuje systém možností podpory adoptivních rodin ve vybraných krajích České republiky. Od odborníků poskytujících pomoc a podporu osvojitelským rodinám zjišťuje návrhy na systémové změny v současné podpoře adoptivních rodin. Diplomová práce se skládá ze dvou částí.

Teoretická část diplomové práce obsahuje čtyři kapitoly. První kapitola definuje pojem osvojení, seznamuje s různými formami tohoto typu náhradního rodičovství a přináší pohled na historický vývoj institutu adopce. Druhá kapitola diplomové práce se zaměřuje na specifika adopce ve 21. století, analyzuje potřeby osvojitelských rodin a akcentuje důležitost podpory aktérů adopce v různých fázích procesu osvojení. Třetí kapitola diplomové práce identifikuje podporu adoptivních rodin, vymezuje její obsah, cíle a cílovou skupinu. Poslední kapitola se zabývá popisem různých možností podpory adoptivních rodin v České republice a poukazuje na to, kam se osvojitelské rodiny mohou obrátit a požádat o pomoc ve výkonu náhradního rodičovství.

Empirická část diplomové práce se zabývá výsledky kvalitativního výzkumu, který je zaměřen na zjištění nedostatků v systému podpory adoptivním rodinám z pohledu odborníků, kteří ji prakticky vykonávají a podává návrhy na zlepšení systému dosud aplikované podpory osvojitelům v České republice. Praktická část diplomové práce vypovídá o systému podpory adoptivních rodin na našem území a zjišťuje návrhy na jeho zlepšení. Výsledkem výzkumného šetření jsou návrhy na změny v aktuálním systému podpory adoptivních rodin v České republice od odborníků poskytujících pomoc a podporu osvojitelským rodinám.

Abstract (in English)

This Master's Thesis is interested in the support of adoptive families in the Czech Republic. The aim of the thesis is to define possibilities of this support and stress the need to help people in the process of arranging adoption in the 21st century. The thesis describes the possibilities of supporting adoptive families in the chosen regions of the Czech Republic. Suggestions of different ways of helping and supporting adoptive families from experts are researched. The thesis is divided into two parts.

The theoretical part of the thesis consists of four chapters. In the first chapter the term

adopting is defined and different forms of this type of foster parenthood are introduced. This chapter also brings an overview of the historical development of adoption. The second chapter is interested in the specifics of adoption in the first 21st century, analyzes the needs of adopting families and stresses the importance of supporting the people involved in the different stages of the adoption process. The third chapter identifies the support of adopting families, and specifies the content, aims and the target group of the thesis. The last chapter is interested in describing different ways of supporting adoptive families in the Czech Republic and refers to places where adoptive families can ask for help in the process of arranging adoption.

The empirical part of the Master's Thesis is interested in the results of a qualitative research which is focused on determination of drawbacks of support system for adoptive families from the point of view of experts helping those families. In this chapter, suggestions for improving the system of providing support for adopters in the Czech Republic are given. The empirical part of the thesis gives reports about the support system for adoptive families in the Czech Republic, and researches suggestions for its improvement. The results of the research are suggestions from experts providing help and support to adopting families regarding the changes in the support system of adoptive families in the Czech Republic.

OBSAH

ÚVOD	10
I. TEORETICKÁ ČÁST	12
1 OSVOJENÍ	13
1.1 Definice osvojení	13
1.2 Formy osvojení	15
1.2.1 Osvojení zletilého	15
1.2.2 Osvojení nezletilého	16
1.2.3 Utajené osvojení	16
1.2.4 Mezinárodní osvojení	16
1.2.5 Zrušitelnost a nezrušitelnost osvojení	17
1.3 Historický vývoj a proměna institutu osvojení	17
1.3.1 Období před 18. stoletím	18
1.3.2 Období 19. století	18
1.3.3 Období první republiky	19
1.3.4 Období mezi léty 1945-1989	19
1.3.5 Období po roce 1989	20
2 MODERNÍ ADOPCE	23
2.1 Specifika moderní adopce.....	23
2.2 Specifické potřeby adoptivní rodiny ve 21. století	24
2.2.1 Specifické potřeby osvojeného dítěte	24
2.2.2 Specifické potřeby adoptivní rodiny před přijetím dítěte.....	26
2.2.3 Specifické potřeby adoptivní rodiny v období adaptace dítěte	27
2.2.4 Potřeby adoptivní rodiny po adaptačním období dítěte.....	27
2.3 Osvojení ve 21. století	28
3 PODPORA ADOPTIVNÍCH RODIN	30
3.1 Definice a specifčnost podpory adoptivních rodin	30

3.2	Cíle podpory adoptivních rodin	31
3.3	Cílové skupiny podpory adoptivní rodiny	31
3.4	Funkce podpory adoptivních rodin	33
3.4.1	Vzdělávací funkce	33
3.4.2	Preventivní funkce	33
3.4.3	Sociálně-terapeutická funkce	34
3.4.4	Edukačně-podpůrná funkce	34
3.5	Právní legislativa podpory adoptivních rodin	34
4	MOŽNOSTI PODPORY ADOPTIVNÍCH RODIN	36
4.1	Klíčový pracovník adoptivní rodiny	36
4.2	Přípravy pro adoptivní rodiny	37
4.3	Klubová setkávání	39
4.4	Odborná terapeutická pomoc	40
4.4.1	Dyádická vývojová psychoterapie (DPP)	40
4.4.2	Filiální terapie jako Terapie hrou v rodinném prostředí	41
4.4.3	Theraplay jako soubor terapeutických her	41
4.4.4	Dotyková terapie	41
4.5	Vzdělávání osvojitelů	42
4.6	Pobytové akce	42
4.7	Jednorázové akce	42
4.8	Instituce poskytující podporu adoptivním rodinám v ČR	43
II.	EMPIRICKÁ ČÁST	46
5	METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	47
5.1	Cíle výzkumného šetření	47
5.2	Výzkumné otázky	47
5.3	Použité metody a techniky	48
5.4	Výběr výzkumného souboru	49
5.5	Průběh výzkumného šetření	50

6	VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	51
6.1	Interpretace výsledků výzkumného šetření.....	51
6.2	Analýza výsledků výzkumného šetření	66
6.3	Závěr výzkumného šetření.....	73
7	DISKUSE.....	75
7.1	Doporučení pro praxi	78
ZÁVĚR		80
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....		82
SEZNAM ZKRATEK		86
PŘÍLOHY.....		87
	Příloha č. 1 - Otázky k rozhovoru.....	87

ÚVOD

Téma poskytování podpory a pomoci adoptivním rodinám v naší společnosti plyne tak nějak neukotveně, a přitom se zároveň zvyšuje poptávka osvojitelských rodin po specifických službách podpory.

Nový občanský zákoník na adoptivní rodinu pohlíží jako na každou jinou rodinu, tedy zejména na rodinu, která stojí mimo systém náhradní rodinné péče. Na první pohled se jeví, že rodina s osvojencem nepotřebuje žádnou specifickou podporu, neboť je právně považována za zcela rovnou rodině biologické. Pro adoptivní rodiny existuje však mnoho podpůrných a sanačních služeb, na které mají ze zákona právo. Vedle toho jsou osvojitelé, kteří nevnímají potřebu čerpání jakékoliv specifické podpory, ba dokonce i někteří nabídku takové pomoci mohou vnímat jako známku svého selhání v rodičovské roli.

Při hlubším vhledu do specifických potřeb osvojence, jeho náhradních rodičů a celé širší adoptivní rodiny zjistíme, že výše uvedené není zcela tak jednoznačné. Dítě v jakémkoliv věku přicházející do cizí rodiny si sebou nese tzv. balíček nepříznivých životních zkušeností, mezi které patří např. trauma ze ztráty biologické rodiny, narušení citové vazby, strach z opuštění pečující osobou apod. Jedná se o tzv. primární zranění dítěte, které může dítě ovlivňovat v jeho chování a prožívání. Děti v jakékoliv náhradní rodině potřebují pomoc s uzdravením traumatu, se zpracováním životního příběhu a budováním zdravé identity. Osvojitelé se tak stávají terapeutickými rodiči a pomáhají dítěti saturovat jeho specifické potřeby. Taková úloha je pro osvojitele velmi náročná. Není pro ně lehké takovému dítěti porozumět, ani pro dítě není snadné vyrůstat v cizí rodině. A proto diplomová práce poukazuje na důležitost práva adoptivní rodiny, v jakémkoliv procesu osvojení, na dostupné možnosti podpory vyplývající ze specifických potřeb všech členů rodiny.

Osobní motivací k výběru a zpracování tohoto tématu v diplomové práci je autorčina vlastní zkušenost v přímé práci s osvojitelskými rodinami s poskytováním podpory adoptivním rodinám v podobě doprovázení. Autorka předložené práce dále vychází ze zkušenosti některých osvojitelů, kteří sami aktivně vyhledávají pomoc, ale ne vždy je schopen současný systém v České republice jim adekvátní podporu zajistit. Z důvodu zvýšeného zájmu adoptivních rodin o specifickou podporu a z dalších uvedených důvodů je tématem diplomové práce Podpora adoptivních rodin v České republice úzce zaměřená na možnosti podpory adoptivních rodin a zhodnocení nedostatků v tomto systému, které je potřeba odstranit, aby byl zmíněný systém podpory v České republice funkční a dostupný všem těmto rodinám. Dalším aspektem při výběru tématu práce je skutečnost, že v České republice bylo napsáno mnoho publikací a kvalifikačních prací zabývajících se osvojením, ale nikde nebyla dohledána žádná konkrétní

kvalifikační práce zabývající se přímo uvedeným tématem.

Diplomová práce se v teoretické části věnuje problematice specifické podpory adoptivních rodin v České republice. Cílem teoretické roviny práce je definovat pojem osvojení, popsat různé formy tohoto institutu a zachytit osvojení v historickém vývoji. Dalším cílem je zobrazit specifika institutu adopce ve 21. století a popsat potřeby adoptivních rodin. Dále se teoretická část práce věnuje popisu obsahu a možnostem podpory adoptivních rodin.

Empirická část diplomové práce uplatňuje kvalitativní výzkum, jehož cílem je zjistit nedostatky systému podpory adoptivních rodin v České republice. Kvalitativní výzkum předložené práce zjišťuje postoje šesti respondentů ze tří krajů České republiky skrze čtrnáct otázek polostrukturovaného rozhovoru. Výsledky kvalitativního výzkumu mají akcentovat potřebnost funkční podpory osvojitelských rodin v České republice a přinést návrhy na změny současného systému podpory osvojitelů.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 OSVOJENÍ

V české legislativě se setkáváme s pojmem osvojení, které je pojmem českým (Bubleová, 2014). Diplomová práce užívá pojem adopce i osvojení. Oba pojmy jsou významově totožné a znamenají přijmout dítě náhradními rodiči za vlastní (Hartl, Hartlová, 2000).

Úmluva o právech dítěte (2016) konstatuje, že dítě, které se nachází v péči jiných osob než vlastních rodičů, a to z mnoha důvodů jako např. ohrožení nebo zanedbávání jeho celkové péče biologickými rodiči atd., můžeme považovat za opuštěné. Dle článku č. 20 zmíněné úmluvy má opuštěné dítě právo na zajištění náhradní rodiny, pokud nemůže vyrůstat ve své biologické rodině (Úmluva o právech dítěte, 2016). Za jeden z institutů náhradní rodinné péče považujeme právě osvojení.

1.1 Definice osvojení

V praxi se setkáváme s mnoha definicemi institutu osvojení, které nabývají stejného či velmi podobného významu. Výstižnou definici přináší pohled, že *„osvojení je jedno z forem náhradní rodinné péče, která si dává za cíl založit takový vztah mezi osvojitelem a osvojencem, jaký je přirozený mezi rodiči a dětmi. Usiluje o vytvoření opravdového, stabilního a harmonického domova pro osvojené dítě.“* (Dobry pěstoun, 2018, s. 20-21).

Matějček (1999, s. 31) osvojení definuje jako *„formu péče o děti, kdy je dítě vychovááno náhradními rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině. Tou je u nás zejména osvojení (adopce) a pěstounská péče.“*

Dle § 794 a § 795 zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, je osvojení považováno za přijetí cizí osoby za vlastní. Osvojením tedy zanikají všechny právní vazby osvojence na jeho biologickou rodinu, tzn. že všechna práva a povinnosti plynoucí ze vztahu rodič a dítě vymizí. Přijaté dítě v nové rodině získává osvojením stejné postavení jako biologické dítě. Osvojením tedy přijatému dítěti vznikají nové příbuzenské vztahy se širší adoptivní rodinou (Koluchová, Matějček, 2002). Zároveň nelze opomenout Úmluvu o právech dítěte, konkrétně článek č. 8, podle kterého má osvojené dítě stále právo znát vlastní totožnost (Úmluva o právech dítěte, 2016).

Koluchová a Matějček (2002) dále doplňují, že základním principem osvojení je právní nahrazení přirozeného biologického rodičovství. Dalším důležitým principem je vytvoření stabilního rodinného zázemí dítěti. Bubleová (2014, s. 7) poukazuje na to, že *„smyslem osvojení je, aby dítě získalo stabilní, bezpečné rodinné zázemí, které ho ochrání a bude milovat*

jako vlastní se všemi právy a povinnostmi biologických rodičů.“

Nelze také opomenout, že osvojení dítěte musí být v souladu s jeho zájmy a naplňovat určité právní znaky. Pro přehlednost Bubleová (2014, s. 6) uvádí, že „*institut osvojení je upraven v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který je účinný od 1.1. 2014. Procesem vyřizování žádostí, posuzováním žadatelů o zprostředkování osvojení se zabývá zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí (...). Soudy postupují při svěřování dětí do osvojení podle zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, a zákona č. 99/1963 Sb., občanského řádu.*“

Dle § 802 a § 803 zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, lze osvojit pouze nezletilé dítě, které musí být k náhradním rodičům přiměřeného věkového rozdílu. Zpravidla se jedná o věkový rozdíl alespoň šestnáct let. Věkový rozdíl mezi dítětem a náhradními rodiči může být menší než šestnáct let, pakliže je to v zájmu dítěte a opatrovník zastupující dítě v řízení s osvojením souhlasí. Koluchová a Matějček (2002) uvádějí, že dítě vhodné ke zprostředkování do osvojení je dítě, o něhož biologičtí rodiče nemohou nebo nechtějí pečovat, poměry v jejich rodině nevedou ke zlepšení a rodiče o dítě dlouhodobě neprojevují žádný zájem. Dlouhodobý nezájem lze časově vymezit a jedná se o více jak šest měsíců od předání dítěte do péče jiným osobám nebo dva měsíce od narození dítěte. Osvojit lze také dítě, které je právně volné, tzn. že jeho biologičtí rodiče jsou zbaveni rodičovské odpovědnosti.

Dle § 796 zákona č. 89/2012 Sb., Občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, o osvojení rozhoduje soud na návrh osvojitele. Souhlas s osvojením může vyjádřit sám osvojenec, pokud dosáhl věku alespoň dvanácti let. Pokud se tak nestalo, souhlas s osvojením dává opatrovník, zejména orgán-sociálně právní ochrany dětí, který dítě zastupuje v řízení o osvojení a jeho úkolem je hájit jeho nejlepší zájem. Osvojit dítě lze po udělení souhlasu jeho biologickými rodiči, popřípadě po uplynutí doby jejich dlouhodobého nezájmu. Dle § 805 zákona č. 89/2012 Sb., Občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, souhlas s osvojením uděluje biologický otec opuštěného dítěte, pokud je znám, nejdříve po jeho narození. Žena, která dítě porodila, je biologickou matkou dítěte a souhlas k osvojení může udělit nejdříve za šest týdnů od doby, kdy se dítě narodilo. Opuštěné dítě je možné předat do péče budoucích osvojitelů ihned po udělení souhlasů obou rodičů. V takovém případě ale osvojitelé o dítě pečují na své vlastní náklady a kdokoliv z biologických rodičů své rozhodnutí o předání dítěte k osvojení může změnit. Soud rozhoduje o svěřování dítěte do péče osvojitelům po uplynutí tří měsíců ode dne, kdy byl dán souhlas k osvojení. Dle § 797 zákona č. 89/2012 Sb., Občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, na základě rozhodnutí o osvojení

se náhradní rodiče zapisují do matriky jako právoplatní rodiče osvojenec.

1.2 Formy osvojení

V praxi náhradní rodinné péče se setkáváme s různými formami osvojení, mezi které můžeme řadit osvojení zletilého, nezletilého, utajené osvojení a mezinárodní formu osvojení. Důležité je také zmínit, že Nový občanský zákoník platný od 1.1.2014 již nerozlišuje formu zrušitelného a nezrušitelného osvojení. I přesto diplomová práce zmíněné formy osvojení popisuje.

1.2.1 Osvojení zletilého

Osvojení zletilého v České republice není běžné, ale dle Nového Občanského zákoníku (NOZ) je umožněné. Účelem osvojení zletilého povětšinou bývá náprava rodinných vztahů. (Hrušáková, Králíčková, Westphalová a kol., 2014).

Takovou formu osvojení upravuje § 846 - § 854 zákona č. 89/2012, Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Nový občanský zákoník rozlišuje dva typy osvojení zletilého. Jedná o osvojení, které je podobné osvojení nezletilého, dle § 847 NOZ může být zletilý osvojen, pokud:

- a) *přirozený sourozenec osvojovaného byl osvojen tímž osvojitelem,*
- b) *v době podání návrhu na osvojení byl osvojovaný nezletilý,*
- c) *osvojitel pečoval o osvojovaného jako o vlastního již v době jeho nezletilosti nebo*
- d) *osvojitel hodlá osvojit dítě svého manžela“.*

Pokud dojde k osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, návrhu na osvojení zletilého může být dle § 848 zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, vyhověno z důvodů hodných zvláštního zřetele. Pazlarová (in Matoušek a kol., s. 469, 2013) vychází z Nového občanského zákoníku a sděluje, že „*tento typ osvojení je zamýšlen pro výjimečné situace a přichází v úvahu především u osob, které nemají potomky, ať pokrevní nebo právní, popřípadě nemají pokračovatele ve svém díle, ať vědeckém, uměleckém, řemeslném či jiném.*“ Dále § 849 NOZ také uvádí, že osvojenec nemá právní příbuzenství ke členům osvojitelské rodiny (Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů).

Dle § 852 NOZ dále vyplývá, že právní změny, které nastanou osvojením zletilého se týkají pouze osvojenec a osvojitelů, případně potomků náhradních rodičů, kteří se narodí po osvojení. Pakliže má osvojenec v době osvojení potomky, osvojení pro ně má právní následky tehdy, pokud s tím souhlasí.

1.2.2 Osvojení nezletilého

Dle § 794 - § 854 zákona č. 89/2012, Občanský zákoník, lze osvojit živě narozené dítě, za předpokladu, že matka dá souhlas s osvojením, nejdříve šest týdnů po jeho narození. Matka svůj souhlas s osvojením může odvolat do tří měsíců od předání dítěte do náhradní péče. Otec může udělit souhlas s osvojením dítěte ihned po jeho narození. Dítě starší dvanácti let rovněž dává souhlas s osvojením. Minimální věkový rozdíl mezi nezletilým a osvojitelem musí být šestnáct let. Dále platí stejné podmínky pro osvojení v zákoně č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, jaké jsou uvedeny v kapitole č. 1.3.5 s názvem Historie osvojení v období po roce 1989. Hrušáková (2014) dále doplňuje, že dle NOZ lze také osvojit nezletilého, který nabytí svéprávnosti jejím přiznáním na základě soudního rozhodnutí nebo ji nabytí automaticky ze zákona, pokud před nabytím zletilosti uzavřel manželství. I v tomto případě jsou osvojitelé zapsáni do rodného listu nezletilého jako jeho rodiče.

1.2.3 Utajené osvojení

Utajená forma adopce, někdy také nazývána uzavřená forma adopce, je možnost udržení si anonymity ze strany původní rodiny osvojence, ale také ze strany nových náhradních rodičů, pokud je v nejlepším zájmu dítěte. Například při nevhodném zasahování do výchovy dítěte ze strany jeho původní rodiny (Koluchová, Matějček, 2002).

Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, v § 837 - § 838 deklaruje přítomnost rodičů při soudním řízení o osvojení. Rodiče dítěte nejsou účastníky řízení v případě, že jsou zbaveni rodičovské odpovědnosti, byli zbaveni svéprávnosti nebo že soud rozhodl tak, že k osvojení dítěte není třeba jejich souhlasu. V takovém případě je možné uplatnit osvojení utajené.

1.2.4 Mezinárodní osvojení

Jedná se o specifickou formu osvojení dítěte do zahraničí. Mezinárodní forma osvojení umožňuje osvojení jedince z ciziny i do ciziny a připadá v úvahu poté, co se přes úsilí orgánů oprávněných k výkonu sociálně právní ochrany dětí (dále jen SPOD) nepodaří najít vhodné osvojitele v zemi původu osvojence. (Pazlarová, in Matoušek a kol., 2013).

Mezinárodní adopce se může uskutečnit pouze za předpokladu, že je v nejlepším zájmu osvojence. Takový zájem vyhodnotí instituce oprávněné k výkonu sociálně právní ochrany dětí, dále jen SPOD. Mezinárodní osvojení je implementováno v Úmluvě o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, kterou v roce 1993 vypracovala a přijala Haagská konference

mezinárodního soukromého práva. Česká republika úmluvu ratifikovala dne 1. 6. 2000 spolu se zákonem č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí. Haagská úmluva stanovuje postupy a kompetence institucí pověřeným k výkonu SPOD. Dále úmluva klade důraz na přednost osvojení dítěte v zemi jeho původu, zakazuje jakékoliv zisky z adopce a deklaruje původní rodině dítěte její anonymitu. Mezinárodní adopcí se v České republice zabývá Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí v Brně (Koluchová, Matějček, 2002).

1.2.5 Zrušitelnost a nezrušitelnost osvojení

Starý občanský zákoník upravoval osvojení na zrušitelné a nezrušitelné. Nový Občanský zákoník účinný od 1. 1. 2014 rozlišuje pouze možnost osvojení zletilého a nezletilého (Bubleová, 2014). Z nového občanského zákoníku také vyplývá, že osvojení nelze zrušit po uplynutí lhůty tří let od nabytí právní moci soudního rozhodnutí o osvojení, rovněž je nelze zrušit po zapsání osvojitelů jako rodičů osvojence do matriky. Osvojením tedy vzniká rovnoprávný vztah mezi osvojitelem a osvojencem jako je vztah mezi biologickým rodičem a dítětem (Koluchová, Matějček, 2002).

Osvojení lze zrušit soudním rozhodnutím, je-li osvojení v rozporu se zákonem, a to na návrh osvojitelů před uplynutím tříměsíční lhůty od právní moci rozhodnutí o osvojení. V takovém případě se ale jedná o zrušení nezákonného rozhodnutí, nikoliv o zrušení osvojení. Nezrušitelný institut osvojení nemůže být přeměněn na osvojení zrušitelné (Hrušáková, Králíčková, Westphalová a kol. 2014).

V případě, že došlo ke zrušení rozhodnutí o osvojení, zákon povoluje osvojiteli opětovně dítě osvojit. Soud tedy vydá rozsudek, který obsahuje výrok se sdělením, že se osvojený jedinec stává dítětem osvojitele. Stanoví se také budoucí příjmení dítěte a zápis osvojitelů do matriční knihy na místě biologických rodičů dítěte (Švestka, Dvořák, Fiala, 1973).

1.3 Historický vývoj a proměna institutu osvojení

V historickém vývoji institutu osvojení je na první pohled zjevné, že cílem osvojování byly dvě hlavní linie. První linie se nesla v duchu osvojování za účelem mocenského zajištění rodu a jeho majetku, na potřeby a zájem osvojence nebylo pohlíženo. Ve druhé linii je institut osvojení vnímán jako plnohodnotná forma náhradní rodinné péče, která klade důraz na nenahraditelnost individuální výchovy dítěte ve funkčním rodinném prostředí. Na první místo je stavěn nejlepší zájem osvojence a naplnění jeho práv a potřeb.

1.3.1 Období před 18. stoletím

Matějček (1999) akcentuje, že institut osvojení měl v tehdejší době velmi malý význam. V řadě zemí nebyl ani právně ukotven. Úplně první dochované zmínky o institutu osvojení zakotvené v zákoně pochází ze starověkého Říma, konkrétně z období republiky. Zákon už tenkrát deklaroval rovnocenný vztah mezi osvojitelem a osvojencem jako mezi rodičem a jeho biologickým dítětem, ale s ostatními členy rodiny příbuzenské vztahy obvykle nevznikaly.

Vodák (1967) naznačuje, že účelem tehdejšího osvojení bylo hlavně získat dědice, tím zajistit majetek a pokračování mocenského postavení rodu. Osvojením také panovník zaručil zachování jména rodiny. Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že o osvojení měli zájem především příslušníci vyšších tříd a bylo formálně provedeno bez ohledu na potřeby osvojence. Důležitá je také zmínka o možnosti osvojení dospělého jedince.

Vyskočil (2016) poznamenává, že první právní úprava osvojení na našem území sahá do 19. století.

1.3.2 Období 19. století

Významnou právní normou pro rozvoj institutu osvojení byl především Všeobecný občanský zákoník, přijatý v roce 1811 za vlády Františka I., který dal rodinné problematice právní úpravu a poskytl tak zásady pozdějším právním úpravám nejen institutu osvojení, ale celé rodinné problematice (Vyskočil, 2016).

Vyskočil (2016) uvádí, že děti byly nadále osvojovány za účelem zajištění rodové linie osvojitelů a jejich majetku, popřípadě k získání pracovní síly. Všeobecný občanský zákoník ale pro osvojení stanovoval přísné podmínky. Požadovalo se, aby osvojitel neměl vlastní děti, byl starší 40 let a věkový rozdíl mezi náhradním rodičem a přijatým dítětem byl nejméně 18 let. S osvojením rovněž museli souhlasit oba manželé. Biologický otec dítěte musel udělit souhlas s jeho osvojením, postačil i ústní souhlas, a to u nezletilého i zletilého dítěte. Pokud nebyl otec dohledatelný, teprve potom souhlas udělila matka, poručník nebo soud. Zde je patrné, že v tehdejší době měl rozhodující slovo otec, nikoliv matka. Proti zamítnutí osvojení na základě nedostatečných důvodů bylo možné vznést stížnost u soudu.

Ze Všeobecného občanského zákoníku dále vyplývalo, že osvojení vznikalo na základě smlouvy ujednané mezi osvojitelem a biologickým otcem osvojence. Smlouva o osvojení byla zrušitelná na základě dohody mezi účastníky smluvního vztahu. Vztah mezi osvojitelem a osvojencem byl rovnocenný jako mezi rodičem a jeho biologickým dítětem. Osvojenec získal

po náhradním rodiči jméno. Zajímavé však je, že mezi přijatým dítětem a ostatními členy rodiny nevznikaly příbuzenské vztahy. Pozoruhodné také je, že osvojenec neztrácel práva vůči své biologické rodině, která měla povinnost výživného vůči svému dítěti. Taková skutečnost však nastávala, pokud náhradní rodina nebyla schopna osvojence zabezpečit (Vyskočil, 2016).

1.3.3 Období první republiky

Na začátku je důležité podotknout, že první republika bojovala s nárůstem počtu sirotků způsobeným první světovou válkou a problémy z této historické události výrazně ovlivnily institut osvojení. V roce 1918 vznikla Československá republika, vláda převzala z dob vlády Rakouska-Uherska císařský patent č. 946/1811 Sb., který obsahoval podmínky osvojení podobné jako byly podmínky uvedené ve Všeobecném občanském zákoníku přijatém v roce 1811. Například se jednalo o možnost osvojení zletilého i nezletilého, podmínku udělení souhlasu otce s osvojením dítěte i v případě zletilosti osvojenec, rovnocenný vztah mezi osvojenecem a osvojitelem apod. (Bubleová, 2000).

Vyskočil (2016) uvádí, že významné změny však přinesl rok 1928. Vláda přijala nový zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení, zahrnující také sjednocení právní úpravy institutu osvojení. Dle výše zmíněného zákona bylo umožněno osvojit nemanželské dítě a smlouva o osvojení musela být stvrzena soudem. K osvojení svéprávného jedince bylo potřeba souhlasu obou jeho rodičů. Pokud byl jedinec nespolečenský, souhlas s osvojením museli udělit oba rodiče, popřípadě soud či poručnícký úřad. Pokud měli rodiče osvojenec rozdílný názor na jeho osvojení, rozhodoval názor otce. Slovo matky tak stále ještě nemělo rovnocennou váhu se slovem otce. Nadále platilo, že jedinec osvojením nepozbyl práva vůči své původní rodině, a to ani právo na výživné od jeho pokrevních příbuzných. Právo na výživné mohlo být uplatněno, pouze v případě, že osvojitelé nebyli schopni výživu osvojenec zabezpečit.

Matějček (1994) shrnuje, že účel osvojení byl z dob minulých stále neměnný, neboť se nadále osvojovalo za účelem majetkových zájmů širší rodiny a praktického řešení bezdětnosti. Bubleová (2000) dále doplňuje, že účelem osvojení bylo hlavně zajištění rodové kontinuity, nikoliv za účelem především prospět dítěti, byť byly osvojení přiznány specifické nároky a potřeby pro jeho adekvátní vývoj jako jsou láskyplné rodinné prostředí a individuální přístup.

1.3.4 Období mezi léty 1945-1989

Po druhé světové válce došlo k velkému zájmu o osvojení souvisejícím hlavně s nárůstem počtu sirotků vlivem válečných událostí. Důležité je podotknout, že v 60. letech

20. století dochází k výraznému rozvoji vědního oboru psychologie, která hlavně poukazovala na to, že vyrůstání dítěte v rodinném prostředí je pro zajištění jeho zdravého duševního vývoje nenahraditelné (Bubleová, 2000).

Období 50. let 20. století přineslo zákon č. 265/1949 Sb. o právu rodinném, který vstoupil v platnost v roce 1950. V oblasti institutu osvojení bylo deklarováno zrušení osvojovací smlouvy. Tzn. že o osvojení mohl rozhodnout pouze soud. Soudním rozhodnutím o osvojení došlo k zániku rodičovské pravomoci a dědického práva v původní rodině. Podpůrná vyživovací povinnost pokrevných příbuzných byla stále zachována. Zákonem č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, se dosáhlo zrovnoprávnění manželských i nemanželských dětí. Rovněž také došlo ke zrovnoprávnění váhy rozhodujícího slova v přivolení k osvojení potomka biologickým otcem i matkou. Zákon také umožňoval osvojení mladými bezdětnými páry a byla zrušena podmínka minimálního věku. Důležité je podotknout, že výraznou změnou byl pohled na výchovnou funkci osvojení. Hlavním účelem osvojení bylo poskytnout dítěti možnost vyrůstat v náhradní rodinné péči a zajistit tak řádnou výchovu v rodině se stejnými nároky a potřebami jako mají děti vyrůstající ve svých biologických rodinách (Radvanová, Zuklínová, 1999).

Významné změny také přinesl zákon č. 15/1958 Sb., o změně předpisů o osvojení. Zákon deklaroval nutný souhlas biologických rodičů s osvojením a osvojitel mohl být rozhodnutím soudu zapsán do matriky jako rodič dítěte. Takovým rozhodnutím zanikla vyživovací povinnost k dítěti ze strany jeho původní rodiny a kontakt dítěte s jeho původní rodinou nebyl možný. Zákonem také vznikl příbuzenský vztah osvojence se všemi příbuznými osvojitelů. Osvojenec byl tedy považován za plnohodnotného člena rodiny (Radvanová, Zuklínová, 1999).

Již v tomto období můžeme vnímat institut osvojení jako plnohodnotnou formu náhradní rodinné péče, a to díky přijatému zákonu č. 94/1963 Sb., o rodině, v němž důležitým prvkem v osvojení je především zájem osvojence. Zákon také zavedl tzv. tříměsíční předadopční péči. Jednalo se o péči o dítě na vlastní náklady osvojitelů v období před řádným svěřením osvojence do péče náhradních rodičů. Zákon také deklaroval lékařské vyšetření náhradních rodičů. Po osvojitelích se požadovalo, aby byli po zdravotní stránce v pořádku (Vyskočil, 2016).

1.3.5 Období po roce 1989

V 90. letech 20. století byla přijata velká novela zákona o rodině zákonem č. 91/1998 Sb., která se zasloužila o systematizaci právní úpravy institutu osvojení v souladu s mezinárodními smlouvami, zejména s Úmluvou o právech dítěte ratifikovanou Českou

republikou v roce 1991. Novela již zmíněného zákona dává právo nezletilému rodiči udělit souhlas s osvojením jeho potomka, i když není jeho zákonným zástupcem. Novela také poukazuje na to, že není nutný souhlas biologických rodičů s osvojením, pokud rodiče dítěte o něj neprojevovali více jak šest měsíců opravdový zájem nebo po dobu dvou měsíců od jeho narození vykazovali absolutní nezájem. To znamená, že se o dítě nezajímali, aniž by jim v tom bránila jakákoliv závažná překážka. Soudy byly pověřeny, aby zjišťovaly zájem či nezájem rodičů. Souhlas s osvojením bylo možné udělit pouze písemně, a to šest týdnů po narození dítěte (Vyskočil, 2016).

Aktuální legislativní rámec upravující institut osvojení je dán především zákonem č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník, do něhož bylo vtaženo rodinné právo. Dále se jedná o Novelu zákona o sociálně právní ochraně dětí, zákon č. 359/1999 Sb. ve znění pozdějších předpisů (Bubleová, 2000).

Hrušáková a Králíčková (2006) uvádí stanovisko, že v roce 2000 Česká republika ratifikovala Evropskou úmluvu o osvojení č. 132/2000 Sb., která poukazuje zejména na stanovení společných zásad a postupů v systému osvojení. Další platná úmluva pro Českou republiku je Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení č. 43/2000 Sb. Úmluva se zabývá zabezpečením a součinností orgánů při mezinárodním osvojení dětí do ciziny, pokud však nelze zajistit péči o dítě v zemi jeho původní rodiny. Mezinárodním osvojením se v České republice zabývá Úřad pro mezinárodní ochranu dětí se sídlem v Brně. Úřad zprostředkovává nejen osvojení dětí do ciziny, ale také ze zahraničí.

Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, se zabývá osvojením v § 794 - § 854. Pro uvedení do problematiky je důležité zmínit některé paragrafy. Dle § 803 je věkový rozdíl mezi přijatým dítětem a osvojitelem specifikován na minimálně šestnáct let. Pokud je rodič mladší šestnácti let, nemůže dát souhlas s osvojením. Občanský zákoník dovoluje osvojit i zletilého. Pokud je dítě starší dvanácti let a má být osvojeno, musí dát s osvojením souhlas. V rámci osvojení vzniká nový pokrevní příbuzenský vztah mezi osvojencem a jeho náhradní rodinou. Pokrevní vztah s původní rodinou rovněž zaniká. Osvojenec po nabytí svéprávnosti má zákonné právo na seznámení se s obsahem spisové dokumentace vedené za účelem jeho osvojení. Osvojitelé dle zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, § 823 – § 831 musí o dítě pečovat v tzv. předadopční péči na vlastní náklady, která trvá 6 měsíců. Poté si osvojitelé mohou podat řádný návrh na osvojení dítěte. Osvojení nelze zrušit po uplynutí tří let od soudního rozhodnutí o osvojení. O nezrušitelném osvojení se může rozhodnout dříve než před uplynutím doby tří let, a to za podmínky nálezu soudu, že osvojení je v zájmu dítěte. Dle § 836 NOZ mají také osvojitelé zákonnou povinnost sdělit dítěti

do zahájení jeho povinné školní docházky skutečnost, že bylo osvojeno. Dle § 839 NOZ Soud může nad úspěšností osvojení nařídít dohled. Zákon nově implementoval utajené osvojení, kterým se zabývá § 837 NOZ. Utajena může být osvojitelská rodina, ale i původní rodiče osvojenice. Nezrušitelným osvojením se více zabývá kapitola č. 1.3.

Dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, mezi nejvýznamnější změny v právní úpravě vzhledem k institutu osvojení patří zejména přednost rodinné péče před péčí ústavní, vymezení povinnosti sociálních pracovníků Orgánu sociálně-právní ochrany dětí vyhodnocovat situaci dítěte, jeho rodiny a poměry žadatelů o osvojení. Povinností sociálních pracovníků výše uvedeného orgánu je také individuální přístup k účastníkům osvojení a profesionální přístup dle standardů.

Z historického kontextu vyplývá, že péče o cizí děti a přijímání je za vlastní má tradici už od počátku. S postupem času se proměňoval nejen samotný institut osvojení, ale také jeho účel a význam (Bubleová, 2014). V současné době společnost osvojením usiluje o vytvoření stabilního rodinného zázemí a opravdového harmonického domova pro dítě, o které jeho biologičtí rodiče z jakýkoliv důvodů nepečují (Průcha, Walterová, Mareš, 2013). Velkou snahou také je přistupovat k osvojenému dítěti s respektem k jeho potřebám, i těm specifickým, a rovněž k potřebám osvojitelů (Bubleová, 2014).

2 MODERNÍ ADOPCE

V rámci první kapitoly diplomová práce definovala pojem osvojení, popsala formy adopce a zabývala se historickým vývojem již zmíněného institutu. Z uvedeného je patrné, že účel osvojení se postupně vyvíjel od zajištění pokračování rodové linie až po zprostředkování stabilního rodinného zázemí pro dítě a zohlednění jeho specifických potřeb. Institut osvojení se neustále vyvíjí a proměňuje. Současný trend adopce se snaží reagovat na specifické potřeby všech aktérů osvojení, získávat nové poznatky a implementuje je do současného moderního systému osvojení, který má svá specifika.

2.1 Specifika moderní adopce

Kubíčková (2011) poukazuje na to, že dítě umístěné do péče náhradních pečovateli navazuje na své nové rodiče citovou vazbu. Z právního hlediska je citová vazba mezi aktéry osvojení jistější než citová vazba dítěte umístěné v jiné formě náhradní rodinné péče, neboť po uplynutí určité lhůty je osvojení nezrušitelné. Adopcí je totiž přijaté dítě osvojitelů považováno za jejich vlastní, osvojením dítěti vznikají nové příbuzenské vztahy a po uplynutí určité lhůty je tento institut nezrušitelný. Skutečnost, že by dítě umístěné do náhradní rodiny v institutu osvojení ztratilo osvojitele, je méně pravděpodobná než v jiné formě náhradní rodinné péče. Budování pevného a jistého citového pouta mezi osvojitelem a přijatým dítětem je náročný a specifický úkol nejen pro osvojitele a přijaté dítě, ale také pro celou širší rodinu, neboť vztahy mezi dítětem a novou náhradní rodinnou jsou postupně budovány na základě společných zážitků celé rodiny.

Kubíčková (2011, s. 7-8) spatřuje „náročnost poslání náhradní rodiny primárně ve skutečnosti, že vztahy musí být vytvářeny aktivně a průběžně, nevznikají spontánně tak, jako v biologické rodině.“ Budování pevného citového pouta mezi osvojitelem a přijatým dítětem velmi zásadně ovlivňuje specifické potřeby osvojence, které si přináší ze stávajícího rodinného prostředí nebo pod vlivem traumatické zkušenosti z opuštění dítěte biologickou matkou. Dále Kubíčková (2011, s. 6) uvádí, že *proces těsné emocionální vazby je přirozeně snazší a v podstatě snad i nezbytnější v raném věku dítěte. Pokud propásneme příležitosti, nebudeme se zajímat o děti zhruba do deseti let věku (respektive prvních počátků puberty), dochází k určitému zlomu, upevní se dříve přijaté vzorce chování, nabalují se další problémy, jedinec se ruku v ruce s pubertou uzavírá do sebe a navázání kontaktu (a následně převýchova) se stává téměř nemožné.*

Děti vhodné ke zprostředkování do osvojení, někteří měnící několik výchovných

prostředí, mnohdy do adoptivní rodiny přichází s nedůvěrou ve svět a své pečovatele. Jsou psychicky zatíženi nepříznivými životními zkušenostmi jako například několikatá změna pečujícího prostředí, trauma ze ztráty biologické rodiny, zanedbávání, citová deprivace apod. Některé takové děti ani nezažily chod fungující rodiny. Mnohdy ani netuší, co mají od své nové rodiny očekávat a jaké role je zde čekají. Děti přicházející do nové náhradní rodiny mnohdy ani nemají tušení, kým skutečně jsou, odkud pocházejí a kam směřují. (Bubleová, 2014)

Bubleová (2014) zdůrazňuje, že osvojitelé mají velmi specifickou úlohu hlavně v tom, že přijatému dítěti pomáhají zorientovat se v jeho životní situaci. Přijaté dítě potřebuje porozumět tomu, kde se nachází a z jakých důvodů. Osvojenec nepochybně potřebuje cítit, že je v nové rodině přijímán a milován takový, jaký je. Dítě potřebuje cítit, že účelem osvojitelů je poskytnout mu bezpečné a stabilní rodinné zázemí. Osvojené dítě má své specifické potřeby, na které je potřeba reagovat terapeuticky, s respektem a pochopením k jeho již prožité minulosti.

2.2 Specifické potřeby adoptivní rodiny ve 21. století

Osvojování dítěte je proces, na který nelze nahlížet jako na běžnou záležitost, která začíná podáním návrhu osvojitelů a končí rozhodnutím soudu o svěřením dítěte do péče osvojitelů. Nutno podotknout, že osvojování je velmi složitý proces, který by měl být co nejvíce promyšlený, a to s respektem k potřebám dítěte i osvojitelů. Dále je nezbytné poukázat na to, že se tento proces netýká pouze dítěte a náhradních rodičů, ale i celé širší osvojitelské rodiny a její komunity. Všichni aktéři adopce mají v různých fázích osvojení své specifické potřeby. Diplomová práce se z toho důvodu zabývá zejména specifickými potřebami osvojeného dítěte v různých fázích procesu adopce. Dále člení specifické potřeby adoptivní rodiny před přijetím dítěte, v jeho adaptační fázi a po stabilizaci dítěte v nové náhradní rodině.

2.2.1 Specifické potřeby osvojeného dítěte

Dle § 6 zákona č. 359/1995 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, jsou děti umístěné mimo vlastní biologickou rodinu dětmi opuštěnými a takovou skutečností vznikají jejich specifické potřeby.

Matějček (2013) uvádí, že děti v první řadě potřebují blízkou osobu, se kterou mohou navázat vztah, tím získat jistotu a důvěru ve svět. Potřeby jsou hnací silou pro každý den života každého člověka. Dle Matějčka (2013) existují základní potřeby pro zdárný duševní vývoj každého jedince, mezi které patří potřeba určitého množství, proměnlivosti a kvality vnějších podnětů. Jedná se o potřebu stimulace, potřebu životní jistoty, identity, potřebu smysluplného

světa, prvotních emocionálních a sociálních vztahů, potřebu společenského uplatnění a životní perspektivy.

Pesso, Boyden-Pesso, Winnette (2009) definují další důležité potřeby žádoucí pro adekvátní vývoj člověka, mezi které patří potřeba místa, sycení, podpory, ochrany a hranic. U dětí, u kterých se uvažuje o umístění do náhradní rodinné péče je naplnění výše zmíněných potřeb zásadně ohroženo.

Dítě v rodině osvojitelů potřebuje primárně navázat citové pouto na své nové pečující osoby prostřednictvím bezpodmínečného přijetí a ryze individuálního přístupu. Především potřebuje cítit, že je milováno proto, jaké je a přijímáno osvojiteli za jejich vlastní (Kubičková, 2011).

Dalším důležitým specifickým aspektem pro dítě vyrůstající mimo svoji rodinu je potřeba kvalitního vztahu s blízkými osobami a jistota tohoto vztahu. Takový vztah pro děti vyrůstající mimo vlastní rodinu je potřebný k uzdravení jejich komplexního vývojového traumatu. Dítě v náhradní rodinné péči dle Kubičkové (2011, s. 6) *potřebuje být přijímáno takové jaké je, náhradní rodič musí chápat příčinu a porozumění vzniku jeho problémů.*“ Znamená to tedy, že bezpodmínečné přijetí dítěte do nové rodiny je zásadní specifickou potřebou osvojence, ať je jeho chování jakékoliv. Dále Kubičková (2011, s. 6) tvrdí, že *velkým úskalím při péči o ohrožené jedince je fakt, že dospělí, kteří přijímají dítě do své péče, ať už profesionální nebo rodinné, neočekávají a často nejsou připraveni na problémy v jeho chování.* Velmi často se v adoptivních rodinách stává, že osvojitelé mají očekávání, že se dítě bude chovat „normálně“ a budou šťastnou a spokojenou rodinou.

Kubičková (2011, s. 6) dále poukazuje na to, že *„dětí se budou chovat tak, jak my od nich očekáváme, stávají se takovými, jakými je vidíme. Budeme-li na děti dlouhodobě pohlížet jako na nepřizpůsobivé a špatně zvladatelné jedince s vrozenými dispozicemi k páčání deliktů, může se stát, že přesně takovými budou. Přijímáme-li však děti se všemi jejich projevy, v přístupu k nim aplikujeme pedagogický optimismus, tzn. že věříme v pozitivní působení výchovy, kvality dítěte se dříve nebo později objeví.“*

Další specifickou potřebou dítěte umístěného do náhradní rodiny je potřeba připravit ho na změnu nového pečujícího prostředí. Dítě by mělo mít možnost se rozloučit se stávajícím prostředím, ve kterém vyrůstalo, a to v dostatečném časovém intervalu. Dále by mělo mít možnost poznat nové rodiče a prostředí, kam bude přijato (Schooler, Kovařík, 2002).

Specifičnost potřeb dítěte v nové náhradní rodině také potvrzuje potřeba vyrovnat se s jeho vlastní minulostí, v níž došlo k opuštění a ztrátě jeho biologických rodičů. Dítě by tak mělo mít možnost si takovou ztrátu tzv. „odtruchlit“ a událost léčivým přístupem

zpracovat. Tímto krokem také dítě dává prostor pro příchod nových náhradních rodičů do jeho života a otevírá náruč pro navázání citové vazby k budoucím osvojitelům (Schooler, Kovařík, 2002).

V praxi se běžně stává, že osvojené děti ztrátu svých biologických rodičů zpracovávají v době, kdy jsou již přijaté do nové rodiny. V takových případech mnohdy osvojenec potřebuje pomoc s vyrovnáním se se ztrátou biologických rodičů od současných osvojitelů. Bubleová (2017) uvádí, že někteří náhradní rodiče si v takových případech nevědí rady, potřebují podporu a pomoc odborníků, kteří adoptivní rodině pomohou bezpečně naplnit specifické potřeby přijatého dítěte.

Specifickou potřebou dítěte je také práce s jeho vlastní identitou, tzn. mít informace o jeho rodinné minulosti, znát kořeny jeho biologické rodiny a zpracovávat jeho rodinnou historii. Taková potřeba je i dokonce právně definována, a to v Úmluvě o právech dítěte (2016), v níž je zmíněno, že dítě má právo poznat své biologické rodiče, i přesto že je osvojené a všechny vazby na jeho biologickou rodinu již zanikly osvojením. Zkrátka osvojené dítě má právo znát svoji identitu a poznat kořeny své biologické rodiny. Nikdo by takové právo dítěti neměl odcizit, ani když je osvojené. Z toho důvodu je důležité s osvojeným dítětem citlivě, uvážene dle jeho věku hovořit o jeho životním příběhu, aby znalo svou opravdovou identitu, bylo v ní podporováno a tím se utvářelo jeho zdravé já. Takové právo je obsažené i v mezinárodním dokumentu Úmluva o právech dítěte (2016), konkrétně v článku č. 20, v němž má dítě právo na zachování svého etnického, náboženského, jazykového a kulturního původu.

Bubleová a kolektiv (2018, s. 19) sdělují, že *„k tomu, aby si dítě mohlo vytvořit zdravou identitu, potřebuje také znát všechny dostupné informace o své minulosti. Přiměřeně svému věku by mělo znát všechno, co ho zajímá. Mělo by o sobě vědět víc než cizí lidé kolem něho.“*

2.2.2 Specifické potřeby adoptivní rodiny před přijetím dítěte

Bubleová (2017) tvrdí, že osvojitelé potřebují mít o dítěti, které přijímají do vlastní rodiny co nejvíce objektivních informací, aby byli připraveni naplňovat jeho specifické potřeby. Konkrétně se jedná o informace o zdravotním stavu dítěte, o zásadních událostech v jeho životě, včetně informací o jeho biologické rodině, o jeho současném psychickém a sociálním stavu. Osvojitelé by také měli být seznámeni s jeho projevy v chování a znát k takovému dítěti vhodný výchovný přístup. Jak již bylo zmíněno v předešlé kapitole, osvojenec potřebuje být připraven na příchod do nové rodiny, a zároveň se potřebuje rozloučit s původními pečovateli. Přípravu na příchod dítěte do rodiny nepochybně potřebují také děti osvojitelů, pokud nějaké mají, a jejich širší rodina.

Úspěšně zvládnout celou situaci adoptivní rodině také pomáhá vědomí, že na tuto životní etapu nejsou a nemusejí být sami. Adoptivní rodina potřebuje vědět, kam a na koho se může obrátit a požádat o pomoc. Dnes už se v pomoci nabízejí nejen psychologové, ale také odborníci v neziskových organizacích zaměřujících se cíleně na náhradní rodinnou péči, kteří jsou odborně vybaveni připravit dítě i nové náhradní rodiče, na změnu prostředí a pečujících osob (Bubleová, 2017).

2.2.3 Specifické potřeby adoptivní rodiny v období adaptace dítěte

Bubleová (2017) dále uvádí, že k úspěšné adaptaci dítěte v nové náhradní rodině, jak je již výše zmíněno, osvojitelé potřebují být seznámeni s dítětem a mít o něm potřebné informace. Je velmi důležité, aby osvojitelé byli hned na začátku seznámeni s vhodnými přístupy k přijatému dítěti, které směřují k úspěšné adaptaci dítěte v pečující rodině. Je vhodné, aby osvojenec přicházel do nového prostředí s něčím, co je mu dobře známé jako například s oblíbenou hračkou, oblečením, různými věcmi, které dobře zná apod. K úspěšnému adaptačnímu procesu dítěte v nové rodině také pomáhá dodržovat zdravý denní režim, na který bylo dítě doposud zvyklé. Osvojenec také potřebuje vnímat, že přichází do láskyplného a bezpodmínečného prostředí. Bubleová (2017, s. 9-10) sděluje, že *„dítě potřebuje především intenzivní individuální pozornost a skrze ni saturovat základní psychické potřeby – jistoty, bezpečí a pevné emoční vazby.“*

Dle Bubleové (2017) se osvojitelům v adaptačním období přijatého dítěte doporučuje ponechat si prostor pro navazování nových vztahů v rodině. Někteří osvojitelé již doma pečují o své děti, které taktéž potřebují být připraveni na příchod nového člena rodiny. Bubleová (2017, s. 9-10) akcentuje, že *„sourozenci rovněž potřebují dostatek pozornosti věnované jejich adaptaci – nový člen rodiny pro ně představuje novou situaci – musí se dělit o věci, ale také o čas strávený s rodiči, příp. širší rodinou. Podpůrné bývá, pokud je možnost pravidelně si vytvořit alespoň malý prostor i pro individuální trávení času sourozenců s rodiči.“*

2.2.4 Potřeby adoptivní rodiny po adaptačním období dítěte

Bubleová (2017) se domnívá, že dítě stabilizované v náhradní rodině osvojitelů potřebuje pomoci s tématy souvisejícími se ztrátou jeho biologické rodiny a příchodem do rodiny náhradní. Konkrétně se jedná o témata jako jsou např. zpracovávání rodinné historie dítěte a jeho vlastní identity; jakým způsobem dítěti sdělit, že vyrůstá v náhradní rodině; kontakt dítěte s biologickou rodinou apod. Takové informace by měly být s dítětem řešeny citlivě,

pravdivě a přiměřeně dle věku osvojení.

„Některé informace jsou bolestivé a ani laskavým způsobem podání se nedají natřít narůžovo. Přesto je lepší, aby děti na zpracovávání své minulosti nebyly samy. To, že o tom děti samy nemluví, neznamená, že je to nezajímá. Jedním z vašich velkých úkolů je pomoci dětem vyrovnat se s minulostí, aby tím jejich budoucnost nebyla zatížena“ (Bubleová a kol., 2018, s. 19).

Dále Bubleová a kol. (2018) konstatují, že osvojitelé by měli být na řešení takových témat připraveni, neměli by se bát s dítětem o jeho životním příběhu hovořit, měli by být jeho partnery, kteří mu pomohou se zpracováním jeho rodinné historie. V případě potřeby mohou požádat o pomoc odborníky zaměřující se na náhradní rodinnou péči, aby se dítě cítilo bezpodmínečně přijímáno a podporováno ve své identitě (Bubleová, 2017).

Rovněž Bubleová (2017, s. 10) dále konstatuje, že *„rodiče potřebují vědět, že existuje nabídka komplexní odborné podpory, které mohou využít i když aktuálně neřeší žádné krizové situace, a že nabízená podpora může mít ryze preventivní a edukační charakter.“* Odborná podpora také slouží k edukaci osvojitelů o vhodném přístupu k dítěti vycházejícím z jeho specifických potřeb. Osvojitelé také mohou s odborníky sdílet situaci, se kterou se potýkají při výchově přijatého dítěte a ujistit se, že jejich postup je pro osvojení vhodný. Pro adoptivní rodinu je odborná podpora příležitostí k seznámení se s jinými osvojiteli, kteří mají podobný příběh, neboť součástí takové podpory jsou i klubová setkání.

Odborník poskytující pomoc a podporu náhradní rodině pomáhá identifikovat potřeby dítěte, terapeuticky na ně reagovat, stejně jako vytipovat potřeby širší rodiny, i zástupců institucí a komunit, kterých je osvojenec součástí – jako například školských zařízení, volnočasových kroužků apod. (Bubleová, 2017).

2.3 Osvojení ve 21. století

Diplomová práce popsala historické kořeny institutu osvojení sahající do počátku věků. Institut osvojení se postupně vyvíjel a přinášel nové poznatky. Dvacáté první století poukazuje na potřeby adoptivní rodiny, na které je důležité určitým způsobem reagovat a tím předcházet rizikovým vlivům, které mohou adoptivní rodinu ohrozit. Takovou výraznou potřebou je především právo adoptivní rodiny na specifickou podporu a odbornou pomoc garantovanou státem.

Koluchová J., in Paventia demonstruje, že aby mohla náhradní rodina plně rozvinout své terapeutické možnosti, potřebuje komplexní odborné služby, včetně pediatrických, i společenské uznání a podporu.“

Vědomí o existujících možnostech podpory, odborné pomoci pro adoptivní rodiny a práva na zprostředkování pomoci utváří adoptivní rodině sociální jistotu, která motivuje k řešení problémů, se kterými se rodina s osvojeným dítětem potýká. (Krause, N., in Křivohlavý, J., 2003).

Velkým přínosem 21. století je především vstřícná reakce společnosti na problémy adoptivních rodin a vznik organizací, které se specializují na specifické potřeby adoptivních rodin a poskytují jim celou škálu možností k řešení problémů, se kterými se rodiny potýkají. Možnosti podpory jsou také zaměřené na prevenci před vlivy, které soužití adoptivní rodiny ohrožují. Z výše zmíněných potřeb adoptivní rodiny je patrné, že společnost 21. století poukazuje na nutnost vytvoření ucelené systematické podpory zaměřené na adoptivní rodiny a implementaci současných poznatků o adopci, s cílem pomoci dítěti k jeho zdravému a příznivému vývoji v náhradní rodinné péči.

3 PODPORA ADOPTIVNÍCH RODIN

Nožírová (2012) poznamenává, že osvojení je v České republice nejčastější formou náhradní rodinné péče, neboť z pohledu počtu zprostředkovaného a dokončeného procesu, je žadatelů o osvojení více než žadatelů o pěstounskou péči.

Dále je nutné podotknout, že pěstounské rodiny ze svého statutu mají v České republice více možností čerpání podpory a odborné pomoci než adoptivní rodiče, na které je pohlíženo jako na biologickou rodinu. Diplomová práce v této kapitole definuje podporu adoptivních rodin, její obsah, cíle a funkce. Cílem třetí kapitoly diplomové práce je vymezit pro koho je podpora určená a kdo ji na území České republiky vykonává. Konkrétními možnostmi podpory adoptivních rodin se zabývá kapitola čtvrtá, která plynule navazuje na kapitolu stávající.

3.1 Definice a specifičnost podpory adoptivních rodin

Dle Bubleové (2017) je podporou adoptivních rodin poskytování pomoci a podpory všem aktérům osvojení, kterých se takový institut týká, za účelem dosažení příznivého vývoje dítěte v náhradní rodině. Poskytovaná podpora by měla vycházet z potřeb celé adoptivní rodiny, včetně přijatého jedince. Bubleová (2017, s.7) dále doplňuje, že *„podpora adoptivních rodin by měla vycházet zejména ze specifických potřeb osvojitelských rodin, respektive z potřeb jednotlivých členů v různých fázích procesu osvojení dítěte.*

Specifické znaky podpory adoptivních rodin vystihuje autorka Nožírová (2012, s. 13): *„Novela zákona počítá s povinností jak pěstounů, tak náhradních rodičů, spolupracovat s odborníky, co se týče výchovy dítěte. Je nutné mít na paměti, že přijetí dítěte do NRP je velmi specifické a skutečně v 21. století není možné dítě svěřit, a poté tzv. zavřít dveře. Přestože zákon hovoří o osvojení jako o období přirozeného (biologického) rodičovství, po stránce psychologické jsou zde tak výrazná rizika, která zkrátka nelze jednoduše opomíjet.“*

V praxi se pak velmi často děje, že rozhodnutím soudu o osvojení se adoptivní rodina ztratí z dohledu odborníků a se specifickými potřebami dítěte se snaží vypořádat sama. Po několika letech výchovy osvojence se jeho náhradní rodiče obrací na odborníky s žádostí o pomoc s mnohdy komplexními problémy v chování dítěte. Z tohoto pohledu je velmi důležité, aby i po rozhodnutí soudu o osvojení dítěte měla každá adoptivní rodina možnost obrátit se na kompetentního odborníka, který náhradní rodině bude pomáhat předcházet problémům např. prostřednictvím zpracování si rodinné historie dítěte a podpory jeho zdravé identity (Bubleová, 2017).

Nutno podotknout, že osvojitelé ze zákona nemají povinnost být doprovázeni žádnou organizací jako pěstounské rodiny. Podpora adoptivních rodin je dobrovolná.

3.2 Cíle podpory adoptivních rodin

Jedním z mnoha cílů adopce je nezletilému dítěti zajistit stabilní a bezpečné rodinné zázemí, ve kterém dítě naváže vztahovou vazbu a citové pouto jak na pečující, tak i na další blízké osoby. Funkční model rodinného zázemí pomáhá přijatému dítěti naplňovat jeho tělesný a psychický vývoj (Smutková, 2007). Důležitým cílem podpory adoptivních rodin je pomoci přijatému dítěti vhodnými přístupy léčit a zmírňovat jeho vývojové trauma, které je mnohdy způsobené opuštěním biologickou rodinou. Každé dítě umístěné mimo vlastní biologickou rodinu má své specifické potřeby, které je potřeba umět rozeznat a pomocí vhodných přístupů na ně reagovat (Bubleová, 2014).

Dle Bubleové (2017, s. 5) „*je pro zdravé fungování dítěte v rodině zásadní zdravé fungování rodičů a rodiny jako celku. Podpora je proto poskytována osobám, které uvažují o přijetí dítěte a připravují se na ně a rodičům, kteří již dítě přijali, aby tuto situaci zvládli, rozuměli potřebám konkrétního dítěte, uměli na ně adekvátně odpovídat.*“ Dlouhodobým cílem je poskytování pomoci a podpory náhradní rodině v jakémkoliv období a stádiu týkající se institutu osvojení. Jedná se o poskytování podpory v době před přijetím dítěte, v jeho adaptační fázi i v době kdy je dítě na osvojitele navázané a v rodině stabilizované (Bubleová, 2017).

Dlouhodobým cílem podpory je také poskytování pomoci osvojitelé rodině se zvládnutím specifických potřeb osvojence a celé rodiny. Podpora je také zacílená na pomoc adoptivní rodině v komunikaci a přístupu k osvojenci ze strany nejrůznějších institucí, se kterými se adoptivní rodina dostává do kontaktu jako například školy, úřady, volnočasové kroužky apod. (Bubleová, 2017). Krátkodobým cílem podpory je zprostředkování odborné pomoci osvojitelé rodině, jednorázové akce, vzdělávání nebo jednorázové konzultace zaměřené na pomoc s řešením zakázky osvojitelé rodiny. Podpora adoptivních rodin musí především vycházet z potřeb osvojence i osvojitelů ve zvládnutí všech situací související s adopcí (Bubleová, 2017).

3.3 Cílové skupiny podpory adoptivní rodiny

Bubleová (2017) zmiňuje, že cílovou skupinou pro poskytování podpory adoptivních rodin tvoří všichni, kteří jsou součástí osvojitelé rodiny a běžně se s členy adoptivní rodiny dostávají do kontaktu. Jedná o zájemce, kteří se nachází na samém počátku procesu osvojení

a teprve uvažují o osvojení dítěte, případně už úspěšně absolvovali přípravy a čekají na vytipování dítěte. Zájemci o osvojení potřebují poskytnout relevantní informace o procesu osvojení, edukovat o specifických potřebách adoptovaných dětí a zjistit co nejvíce informací o výchově dětí vyrůstajících mimo biologickou rodinu. Budoucí osvojitelé v přípravné fázi na náhradní rodičovství potřebují zvážit, zda jejich vlastní možnosti a schopnosti jsou dostatečné pro výchovu dítěte s nepříznivými životními zkušenostmi a zda jejich představa koresponduje s reálnými očekáváními (Bubleová, 2017).

Další cílovou skupinou podpory adoptivních rodin jsou osvojitelé, kteří jsou ve fázi před přijetím dítěte do rodiny. Jak již zmiňovala druhá kapitola diplomové práce, tak úspěšnému adaptačnímu procesu dítěte v nové rodině napomáhá, když budoucí osvojitelé mají o osvojení co nejvíce informací. Důležité jsou například informace o psychickém, zdravotním, a sociálním stavu dítěte, informace o biologické rodině, jeho historii a jeho specifických potřebách a projevech v chování (Bubleová, 2017).

Adoptovaný jedinec je další hlavní cílovou skupinou podpory adoptivní rodiny. Osvojenec se potřebuje rozloučit se svým stávajícím prostředím, potřebuje pomoc s příchodem do nové rodiny, s navázáním vztahů na nové členy a s přijetím nových pravidel a principů rodinného soužití v nové adoptivní rodině. Osvojenec také potřebuje pomoc a podporu ve specifických tématech náhradní rodinné péče jako například důvody umístění mimo biologickou rodinu, zpracování si rodinné historie dítěte, příchod dalších dětí do rodiny apod. (Bubleová, 2017).

Bubleová (2017) dále poukazuje na to, že pokud v rodině již vyrůstají děti osvojitelů, jsou také cílovou skupinou pro podporu jejich rodiny. Takové děti potřebují připravit na příchod nového člena do rodiny. Výchova přijatého dítěte mnohdy vyžaduje zvláštní pozornost ze strany osvojitelů. Děti osvojitelů potřebují být připraveny na to, že osvojitelé budou často přijatému dítěti poskytovat zvláštní pozornost a péči v jeho specifických potřebách. Osvojitelé mohou své děti zapojit do příprav na příchod nového člena rodiny.

Podporu a mnohdy i edukaci potřebuje také širší rodina osvojitelů, zejména ve vysvětlení vhodného přístupu k přijatým dětem a v komunikaci s nimi. Za cílovou skupinu podpory adoptivních rodin můžeme také považovat blízkou společnost rodiny jako například širší rodina, přátelé, jejich známí apod. (Bubleová, 2017).

Nelze opomenout, že *„podpora širší rodiny a blízkého okolí je velmi významným protektivním faktorem v životě osvojitelských rodin. Klíčovými aktéry však zůstávají členové nejužší rodiny.“* Bubleová (2017, s. 7). O specifikách adoptovaných dětí a vhodném přístupu k nim je důležité edukovat zejména osoby, kteří se dostávají do kontaktu s osvojitelkou

rodinou z profesionálního hlediska jako například učitelé nebo zástupci organizací zprostředkávajících různé služby pro rodinu (Bubleová, 2017). Všechny tyto instituce řadíme do cílové skupiny, která je zaměřená na podporu osvojitelských rodin.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že cílovou skupinou podpory adoptivní rodiny nejsou pouze osvojitelé a dítě, ale celý rodinný systém a všechny instituce, které se dostávají do kontaktu s adoptivní rodinou. Podpora adoptivních rodin má také své specifické funkce.

3.4 Funkce podpory adoptivních rodin

Diplomová práce zde definuje základní funkce, mezi které především patří vzdělávací, preventivní, sociálně-terapeutická a edukačně-podpůrná funkce. Níže zmíněné funkce vycházejí z praxe při doprovázení pěstounských rodin.

3.4.1 Vzdělávací funkce

Každé dítě vyrůstající mimo vlastní rodinu má individuální potřeby, na které je nutné reagovat terapeutickými přístupy. Vhodné reakce na specifické potřeby dítěte osvojitelé získávají skrze odborné vzdělávání, které lze realizovat skupinovou nebo individuální formou. Vzdělávání osvojitelům doporučuje pracovník organizace, který s rodinou pracuje a na základě aktuálních potřeb adoptivní rodiny identifikuje potřebné vzdělávání rodiny. Vzdělávacími aktivitami mohou osvojitelé prohlubovat, posilovat a zvyšovat své rodičovské kompetence ve výchově osvojeného dítěte. Popřípadě informace nabyté ve vzdělávání mohou sloužit jako příprava náhradních rodičů na situace, které v životě přijatého dítěte mohou, ale nemusí přijít. Osvojitelé se tedy preventivně připravují na témata související s adopcí. Vzdělávání je rodině zprostředkované tak, aby reagovalo na její aktuální potřeby. Podpora zahrnující vzdělávání také zvyšuje dovednosti osvojitelů v oblasti výchovy a adekvátního vývoje dítěte v náhradní rodině (Semerádová, Černá, Zachařová a kol., 2013).

3.4.2 Preventivní funkce

Bubleová (2017) zdůrazňuje, že podpora adoptivních rodin prostřednictvím poradenství, sociálně-terapeutické a vzdělávací činnosti předchází rozvoji komplexních problémů osvojených dětí. V rámci podpory se osvojitelé učí vhodným přístupům k osvojení a reakcím na specifické potřeby dítěte. Těmito kroky náhradní rodiče mohou předcházet rozvoji mnoha problémů. Takovým typickým příkladem je identita dítěte a zpracování jeho rodinné historie. Pokud si dítě v průběhu svého života zpracovává svoji rodinnou historii a je podporováno ve své pravé identitě, cítí se být přijímáno náhradními rodiči i celým světem takové, jaké skutečně je. Pokud si dítě svoji rodinnou historii nezpracovává, může se potýkat

s problémy jako jsou agresivita, útoky z domova, nedůvěra ve svět, v sebe samého apod. Takové chování můžeme považovat za jeho obranné mechanismy před dalším odmítnutím či opuštěním. Pro osvojitele je takové chování dítěte velmi zátěžové, a právě cílenou podporou může adoptivní rodina takovým zátěžovým situacím předcházet. Podporu náhradních rodin můžeme také označit za prevenci selhání náhradní rodinné péče (Bubleová, 2017).

3.4.3 Sociálně-terapeutická funkce

Odborník pracující s adoptivní rodinou pomocí sociálně-terapeutického přístupu a rozhovoru pomáhá adoptivní rodině rozpoznat její potřeby a zorientovat se v nich. Adoptivní rodina je dále nasměrovaná na další potřebné odborníky, kteří rodině pomáhají saturovat její potřeby. Klíčový pracovník rodiny sociálně-terapeutickou činností pomáhá náhradním rodičům i osvojení hledat zdroje problémů v chování a prožívání související s aspekty osvojení, a vhodnými přístupy na ně reagovat. Odborník také s rodinou cílenou sociálně-terapeutickou činností napomáhá k řešení problémů celé adoptivní rodiny, případně rodinu doporučí k dalším vhodným specialistům (Bubleová, 2017).

3.4.4 Edukačně-podpůrná funkce

Podpora adoptivní rodiny také spočívá v porozumění nežádoucím projevům v chování přijatého dítěte a v edukaci terapeutického přístupu k těmto dětem. Odborník pracující s adoptivní rodinou je oporou všem členům domácnosti ve zvládnání nelehkých situací a jeho úloha spočívá v edukaci adekvátního přístupu k osvojení se specifickými potřebami, případně v edukaci o možnostech a důvodech zahájení spolupráce s dalšími odborníky. Pracovník také oceňuje adoptivní rodinu a pomáhá v hledání adekvátního přístupu k přijatému dítěti (Bubleová, 2017).

3.5 Právní legislativa podpory adoptivních rodin

Jednoznačná právní úprava podpory adoptivních rodin v českém legislativním systému neexistuje. Jak již bylo zmíněno v první kapitole diplomové práce, tak vše související s institutem osvojení je upraveno v zákoně č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (Bubleová, 2014). Dle § 839 zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, orgán sociálně právní ochrany dětí osvojitelům zprostředkovává sociálně-právní poradenství po dobu svěřením dítěte do péče osvojitelů. Dále dle § 836 výše uvedeného zákona osvojitelé nemají ze zákona povinnost uzavřít dohodu s provázející organizací za účelem poskytování pomoci s péčí o přijaté dítě tak,

jako pěstounské rodiny. Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, pouze ukládá osvojitelům povinnost informovat adoptovaného jedince o skutečnosti osvojení, v momentě, kdy to bude nejvíce vhodné, nejpozději však do zahájení jeho povinné školní docházky. Zajímavé je doplnění Matějčka (2000, s. 73): „*Je příznačné, že kolem jedenácti let adoptované děti, kterým byl jejich původ a fakt adopce zatajen, velmi často samy objeví, že s nimi něco není v pořádku.... Psychologická teorie i praxe říká, že nejvhodnější doba k tomu, aby adoptované dítě do své identity zabudovalo bez problémů a otřesů vědomí, že je dítětem své adoptivní maminky a tatínka, je doba předškolní.*“

Dle Úmluvy o právech dítěte (2016) mají osvojitelé dále povinnost naplňovat práva dítěte jako například právo znát vlastní identitu, právo na vlastní kulturu, náboženství, jazyk, právo znát své rodiče apod. Osvojení není stejný typ náhradní rodinné péče jako péče pěstounská, neboť adopcí osvojenec ztrácí veškeré vazby na svoji biologickou rodinu. Ve skutečnosti se adoptované děti potýkají se stejnými nebo podobnými problémy jako děti vyrůstající v pěstounské péči. Jedná se například o společná témata jako identita dítěte, jeho historie, kontakt s biologickou rodinou, důvod umístění do náhradní rodiny, strach z opuštění blízkou osobou, komplexní vývojové trauma apod. Pěstouni uzavírají dohodu o výkonu pěstounské péče s provázející organizací a na základě této dohody mají k dispozici služby, které jim pomáhají naplňovat specifické potřeby přijatého dítěte (Bubleová, 2018). Potřeba podpory adoptivním rodinám také vyvstává při zpracování traumatu dítěte způsobeném opuštěním jeho biologickou rodinou, příchodem dalšího sourozence do rodiny, příchodem do nového rodinného prostředí, fází adaptace v nové rodině, závažnějšími emočními poruchami apod. (Bubleová, 2014). V takových a podobných aspektech je na místě, aby rodina čerpala pomoc a podporu odborníků zaměřujících se na specifické potřeby osvojitelských rodin.

Osvojitelé se snaží dítěti poskytnout podporu ve výše zmíněných tématech sami, mnohdy ani nevědí, na koho se mohou, popřípadě obrátit. Někteří osvojitelé se snaží si oživit vzdělávání z příprav na náhradní rodičovství, které je ovšem nedostatečné. Odbornou psychologickou pomoc mnohdy vyhledají až tehdy, když jsou problémy osvojení rozsáhlejšího charakteru a nezvladatelné (Bubleová, 2014).

Bubleová (2014) dále poukazuje na to, že osvojitelé po celou dobu, od podání žádosti stát se náhradními rodiči, až po samotnou péči o dítě, ze zákona nejsou státem podporováni žádnými specifickými službami, ani dávkami jako pěstounské rodiny, neboť mají k dítěti stejná práva a povinnosti jako by byli jeho biologickými rodiči.

4 MOŽNOSTI PODPORY ADOPTIVNÍCH RODIN

V České republice existuje několik málo organizací, které poskytují podporu adoptivním rodinám, která je velmi podobná službám rodinám pěstounským. Čtvrtá kapitola diplomové práce se zabývá popisem konkrétních možností podpory adoptivních rodin jako například vzdělávání osvojitelů, klubová setkání, přípravy pro adoptivní rodiny, odborná terapeutická pomoc atd. Diplomová práce v této kapitole vymezuje, kde takové možnosti podpory mohou osvojitelé hledat.

4.1 Klíčový pracovník adoptivní rodiny

Děti, které vyrůstají v rodině do níž se nenarodily, řeší téma adopce v průběhu celého svého života. Náhradní rodiče se snaží přijatému dítěti pomoci ze všech svých sil. Mnohdy si už s výchovou přijatého dítěte nevědí rady, jsou vyčerpaní a pomoc odborníků hledají až když se cítí bezmocní (Bubleová, 2014).

Klíčový pracovník adoptivní rodiny je sociální pracovník vzdělaný v tématech náhradní rodinné péče, který v adoptivních rodinách koná specializovanou intervenci zaměřenou na potřeby celé adoptivní rodiny. Pracovník identifikuje potřeby adoptivní rodiny a dle jejich specifických potřeb rodině nabízí a zprostředkovává možnosti podpory. Cílem podpory je především pomoci rodině adekvátně reagovat na jejich specifické potřeby a využít takové možnosti podpory, které povedou k jejich naplnění. K takovým službám patří zejména zprostředkování odborné psychoterapeutické práce, zajištění klubů pro adoptivní rodiny, na nichž mohou osvojitelé sdílet své zkušenosti s tímto institutem a setkat se s lidmi, kteří jsou v podobné životní situaci. Podpora adoptivní rodiny také zahrnuje službu vzdělávání, které se realizuje skupinově nebo individuálně. Osvojitelé se s dětmi mohou účastnit jednorázových akcí, na nichž mohou navázat vztahy s dalšími adoptivními rodinami (Bubleová 2017).

Adoptivní rodina může spolupráci s pracovníkem zahájit už od okamžiku kdy se rozhodla, že se chce stát náhradní rodinou. Dle Bubleové (2017) pracovník rodině poskytuje poradenství o osvojení a všech procesech s tím související, a také je edukuje o specifikách adopce.

Klíčový pracovník může také rodině poskytnout poradenství o přípravách na náhradní rodičovství. Dle Vávrové (2012) jsou osvojitelé v přípravách edukováni o specifikách náhradního rodičovství, v rámci nichž se mohou sami bezpečně rozhodnout, zda jsou vhodní stát se osvojiteli.

Ve fázi, kdy jsou osvojitelé řádně připraveni k přijetí dítěte a zatím nedošlo k vytipování osvojence, může pracovník osvojitelům nabízet vzdělávání zaměřené na témata související s výchovou dítěte v náhradní rodinné péči, popřípadě jim zprostředkovávat podpůrné služby týkající se adopce. Cílem poskytování takové podpory je především, aby osvojitelé byli průběžně edukováni a připravováni na specifickou výchovu dítěte. V momentě, kdy dojde k vytipování dítěte do adopce krajským úřadem, pracovník může poskytovat osvojitelům intervenci a nabízí různé služby podpory (Bublová, 2017). Například klíčový pracovník ve fázi seznamování a přijímání dítěte do rodiny pomáhá osvojitelům vytvořit pro dítě takové podmínky, aby jeho přechod do nové rodiny byl pro dítě co nejméně zatěžující (Bubleová, 2014). Klíčový pracovník v rodině může působit krátkodobě nebo dlouhodobě, frekvence spolupráce vychází vždy z potřeb adoptivní rodiny. Pracovník může v rodině působit také v době, kdy rodina neřeší problémy závažného charakteru. Pracovník v osvojitelské rodině nabízí možnosti podpory preventivního charakteru jako například vzdělávání v tématu adopce, pomoc se zpracováním životního příběhu dítěte, například tvorbou knihy života apod. (Bubleová, 2017).

Z výše uvedeného je zřejmé, že sociální pracovník v rodině může působit dlouhodobě, ale i krátkodobě, vše závisí na potřebách všech členů rodiny. Dlouhodobá spolupráce spočívá v sociálně terapeutické činnosti zaměřené na řešení obtížných situací spojených s osvojením. Krátkodobá spolupráce spočívá ve zprostředkování jednorázového poradenství, pomoci s žádostí o osvojení, nasměrování na odborné služby, zprostředkování vzdělávání apod. (Bubleová, 2017).

Sociální pracovník by měl být schopen rodině nabídnout adekvátní a kvalitní pomoc a podporu. Pracovník by měl pravidelně informovat adoptivní rodinu o nabídce služeb a aktivit pro osvojitele, dále by měl působit osvětově a informovat o důležitosti tématu osvojených dětí a osvojitelů. Sociální pracovník je průvodcem celého institutu osvojení, který *vystupuje vůči rodině otevřeně, s respektem, je autentický. Respektuje odlišné názory a životní postoje rodiny. Vnímá rodinu jako jedinečnou a dokáže spolu s ní hledat řešení, která jsou vhodná právě pro ni.* (Semerádová, Černá, Zachařová, s. 11, 2013)

4.2 Přípravy pro adoptivní rodiny

Přípravné kurzy pro náhradní rodiče definované v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, zajišťují krajské úřady, které mohou k realizaci příprav náhradních rodičů pověřit také jiné akreditované organizace. Realizace přípravných kurzů vychází z Metodického doporučení MPSV ČR č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování NRP

(Vávrová, 2012). Dle § 27 odst. 1 písm. b) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, zahrnuje odborné posouzení pro účely zprostředkování náhradního rodičovství také zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny.

Vávrová (2012) uvádí, že odborné přípravy jsou realizovány jako povinná setkávání zájemců o náhradní rodičovství s kapacitou maximálně okolo 20 osob. Setkávání těchto skupin se realizuje v rozsahu 65-80 hodin za přítomnosti odborného multidisciplinárního týmu zabývajícího se problematikou náhradní rodinné péče. Multidisciplinární tým se skládá ze sociálních pracovníků, psychologů, terapeutů, speciálních pedagogů a dalších odborníků. Odborných příprav se také účastní samotní náhradní rodiče, kteří disponují vlastními zkušenostmi s výchovou přijatého dítěte a do příprav tak přinášejí pohled na osvojení z praktického hlediska. Přípravy sice probíhají skupinovou formou, ale dle potřeby účastníků kurzu je možné využít individuální konzultace zaměřené na jejich konkrétní potřeby.

Dále (Vávrová, 2012) poznamenává, že odborné přípravy pro potencionální osvojitele se skládají ze dvou částí, a to teoretické a praktické. Teoretická část je realizována prostřednictvím přednášek na odborná témata jako například citová deprivace dětí, adaptace dítěte v rodině, komplexní vývojové trauma, poruchy attachmentu, přijetí dalšího dítěte do rodiny a mnoho dalších. V teoretické části mají účastníci kurzu možnost nabýt nových vědomostí o inovativních přístupech ve výchově dítěte s poruchou attachmentu. Lektoři přípravného kurzu se s účastníky zaměřují na metody jako například imaginace, arteterapie, přehrávání situací pomocí rolí, besedy po shlédnutí filmů zaměřené na tematiku NRP apod.

Praktická část příprav je zaměřená především na vlastní sebezkušenost budoucích osvojitelů. V praktické části příprav dochází k rozvoji rodičovských kompetencí, které mohou osvojitelům ukazovat jejich obavy a nejistoty pramenící ze skutečnosti stát se rodičem cizího dítěte. Odborníci v praktické části také pracují s mylnými představami o přijetí dítěte, které bude hodné a vděčné za to, že může vyrůstat právě v jejich rodině. Žadatelé jsou také připravováni na pravděpodobné využití odborné pomoci ve zvládnání specifických potřeb přijatého dítěte (Vávrová, 2012).

Cílem příprav je prostřednictvím tohoto multidisciplinárního týmu odborníků seznámit zájemce o náhradní rodičovství se specifiky náhradní rodinné péče a potřebami dětí, které nevyrostají ve své biologické rodině. Zájemci o osvojení jsou v přípravách uváděni do problematiky náhradní rodinné péče a mohou se zde bezpečně rozhodnout, zda si vůbec dokážou představit péči o děti se specifickými potřebami. Dalším cílem odborných příprav je také poskytnout osvojitelům reálný pohled na situace, které jsou v NRP běžné. Odborné přípravy jsou dále realizovány s cílem předcházet selhání náhradní rodinné péče. Účelem

příprav je též individuálně poznat zájemce o náhradní rodičovství a jejich cestu přípravami vyhodnotit ve vztahu k možnému přijetí dítěte. Součástí těchto příprav je ještě nutná spolupráce se širší rodinou žadatelů, které se zejména týká přijetí dítěte do rodiny. Po skončení příprav dochází k vyhodnocení žadatelů psychologem, který posuzuje žadatele o vhodnosti žadatelů stát se náhradními rodiči (Vávrová, 2012).

Po skončení přípravného kurzu by zájemci o osvojení měli být zařazeni do následných vzdělávacích kurzů, aby v době čekání na přijetí dítěte do rodiny smysluplně využili čas čekání na přijaté dítě. Následné vzdělávací kurzy jsou pro budoucí osvojitele příležitostí, jak se dozvědět další důležité informace, které na přípravě nezazněly. Budoucí osvojitelé zde mohou navázat nové vztahy s ostatními lidmi, kteří čekají na přijetí dítěte do rodiny (Vávrová, 2012).

Po skončení příprav je multidisciplinárním týmem sepsána závěrečná zpráva o každém z žadatelů o náhradní rodičovství. Závěrečná zpráva je poslána na krajský úřad, který odborně vyhodnotí a posoudí, zda jsou zájemci vhodní stát se náhradními rodiči či nikoliv. Zpráva zohledňuje silné stránky žadatelů, ale také upozorňuje na jejich rizika. Zpráva také sděluje doporučení či nedoporučení zařadit žadatele do evidence osvojitelů (Vávrová, 2012).

Vávrová dále (2012, s. 32) sděluje, že *„odborná příprava by měla být pojímána jako zahájení procesu celoživotního vzdělávání, navázání spolupráce s odborníky a vzájemné komunikace s dalšími náhradními rodinami. Přes velké rozdíly mezi původní motivací adoptivních rodičů, pěstounů i pěstounů na přechodnou dobu vidíme, že v průběhu života s přijatými dětmi řeší mnohdy velmi podobné problémy. Všichni, kdo se odhodlávají otevřít svou náruč a domov opuštěným dětem, si zasluhují od nás všech maximální pozornost a podporu, která by neměla končit absolvováním povinných přípravných kurzů.“*

4.3 Klubová setkávání

Klubová setkání jsou další možností, jak podpořit adoptivní rodiny ve zvládnání náročných životních situací s přijatým dítětem. Jedná se o uzavřenou skupinu osvojitelů, kteří řeší podobné problémy související s osvojením a setkávají se pravidelně za přítomnosti lektora. Většinou se jedná o skupinu sestavenou z příprav náhradních rodičů. Bezpečnou atmosféru takového klubového setkávání vytváří především principy jako jsou vztah založený na důvěře, uzavřenost skupiny a možnost otevřeného sdílení mezi náhradními rodiči. Účastníci na klubových setkáních mají možnost vzdělávání a sdílení osobních zkušeností (Pokorná, 2012).

Vávrová (2012) doplňuje, že osvojitelé se na klubech setkávají s lidmi, kteří řeší

podobné, mnohdy i stejné situace, které mohou otevřeně sdílet a společnými silami hledat adekvátní řešení, popřípadě se v takovém řešení inspirovat od jiných náhradních rodičů. Některé rodiny vytvoří takový vztah důvěry, že se společně setkávají i ve volném čase a stávají se tak přirozenou podporou pro své přijaté dítě. Takové rodiny mají možnost setkat se s dětmi s podobnými či stejnými životními situacemi.

4.4 Odborná terapeutická pomoc

Náhradní rodiče přijímají děti s primárním zraněním plynoucí z nepříznivých životních zkušeností jako jsou například opuštění vlastní biologickou rodinou, zanedbávání, změny mnoha výchovných prostředí a mnoho dalších. Z důvodu výše uvedeného se některé děti ve světě nemusí cítit bezpečně, nemusí mít důvěru v pečující osoby a snaží se spolehnout se pouze samy na sebe. V publikaci Dobrý pěstoun (2018, s. 211) „*takové děti vykazují poruchy chování a poruchy učení, které jim každodenně komplikují život v jejich nových rodinách, ve škole i mezi vrstevníky.*“

Odbornou pomoc je též nutné zajistit pro osvojenec, kteří mají specifické potřeby jako jsou například poruchy spjaté s chováním a prožíváním, psychickým onemocněním nebo s přijetím či zpracováním identity atd. Odborným působením také dochází k pomoci ve zvládání náročnějších období adoptivní rodiny jako například adaptace dítěte v nové rodině, příchod dalšího dítěte do rodiny nebo adaptace ve školních institucích a mnoho dalších (Bubleová, 2017).

V publikaci Dobrý pěstoun (2018) jsou terapie popsané níže zaměřené především na budování citového pouta mezi přijatým dítětem a náhradním rodičem a na léčení jejich nepříznivých životních zkušeností tak, aby dítě zažilo a cítilo důvěru ve svět, v pečující osoby a necítilo se ve světě ohrožené s vědomím, že se musí spolehnout pouze samo na sebe. Dle autorů publikace Dobrý pěstoun (2018, s. 212) „*mezi ve světě běžně využívané metody k léčení dětí s poruchami attachmentu patří:*“

4.4.1 Dyádická vývojová psychoterapie (DPP)

DDP jako rodinná terapie poruch je založena na postoji PACE. V překladu zkratka znamená princip založený na playfulness – hravém, acceptance – přijímacím, curiosity – zvědavém, a empathy – empatickém přístupu. Účelem této terapie je učit děti navazovat bezpečné vztahy s pečující osobou a pomáhat jim do nich vstupovat. V rámci terapie, které se účastní jak dítě tak i jeho pečující osoby, dochází k znovuoobnovení důvěry dítěte v blízké osoby a vnímání světa jako bezpečného místa. Náhradní rodiče se v terapii učí

vhodným a léčivým přístupům k dítěti tzv. terapeutickému rodičovství, s jehož pomocí hledají způsoby řešení problémových situací dítěte. Důležitý v terapeutickém rodičovství je zejména výše zmíněný princip PACE. Jedním z cílů DDP je, aby si osvojitelé dokázali prostřednictvím terapeutického rodičovství poradit s problémovými situacemi. Dítě si tak díky terapii k osvojitelům vytváří bezpečné citové pouto (Dobry pěstoun, 2018).

4.4.2 Filiální terapie jako Terapie hrou v rodinném prostředí

Terapie je založená na hře, ve které terapeut aplikuje principy Slyším tě, Vidím tě, Přijímám tě, Zvládneš to a Se mnou jsi v bezpečí. Principy dítěti dávají pocit, že je mu nasloucháno a porozuměno v jeho prožívání. Dítě vnímá terapeutovu plnou pozornost, cítí zájem o svůj svět a získává tím důvěru ve vlastní schopnosti. Osvojenec se také v terapii skrze bezpečné limity učí přijímat zodpovědnost za své chování. Důležité také je, že terapeut nikdy nehodnotí hru, chování ani pocity dítěte. Terapie je určena pro děti od 2 do 12 let, je pro děti bezpečným místem pro vyjádření jejich pocitů a prožívání. Filiální terapie je Terapie hrou přenesená do domácího prostředí. Roli terapeuta zde zastupuje rodič, který s dítětem buduje bezpečný vztah (Dobry pěstoun, 2018).

4.4.3 Theraplay jako soubor terapeutických her

Náhradní rodiče společně s dětmi v průběhu společných sezení pod vedením terapeuta hrají krátké společenské aktivity. Nejprve terapeut pro sezení vybírá několik společenských aktivit. Zpočátku náhradní rodiče sledují hru terapeuta s dítětem, poté se zapojují do hry více, až převezmou roli terapeuta. Dítě v terapeutických hrách prožívá soustředěnou pozornost rodičů, jejich laskavou péči a potěšení se vzájemné interakce. Dítě vnímá pečující osoby jako laskavé a milující. Terapeut volí také společenské aktivity, které jsou přizpůsobeny potřebám konkrétní rodiny a konkrétního dítěte. Terapeutické hry pomáhají dětem zvyšovat jejich sebedůvěru, posilovat důvěru v ostatní lidi, a hlavně budovat a upevňovat bezpečné citové pouto mezi nimi a náhradními rodiči (Dobry pěstoun, 2018).

4.4.4 Dotyková terapie

Dotyková terapie léčí nepříznivé dětské zkušenosti láskyplnými dotyky od náhradního rodiče. Jedná se o dotyky jako například pohlazení, masáže, obejmutí, chování dítěte, mazlení apod. Prostřednictvím těchto doteků dítě prožívá pocity bezpečí, důvěry, jistoty a svého pevného místa ve světě. Osvojenec se prostřednictvím dotykové terapie cítí milován a přijímán náhradními rodiči. Pokud bylo dítě v minulosti zneužíváno nebo týráno, dotyky by mu měly

být nabízeny bezpečným způsobem (Dobry pěstoun, 2018).

4.5 Vzdělávání osvojitelů

K další možnosti podpory adoptivních rodin patří jejich vzdělávání. Pokorná (2012) uvádí, že se jedná především o realizaci různých seminářů na témata náhradní rodinné péče za přítomnosti odborníka, který je profesionálem v daném tématu. Vzdělávání jsou zaměřena na témata jako například identita dítěte v náhradní rodinné péči, adaptace dítěte v nové rodině, přijetí dalšího dítěte do rodiny apod.

Dále Pokorná (2012) doplňuje, že vzdělávání probíhá prostřednictvím odborné přednášky následované diskusí účastníků. Vzdělávání může mít podobu odborné přednášky, on-line vzdělávání, sledování filmu o tématu náhradní rodinné péče, popřípadě četby knih. Témata přednášek si osvojitelé volí sami podle toho, jaké jsou jejich aktuální potřeby a zájmy vzhledem k přijatému dítěti.

4.6 Pobytové akce

Pobytové akce jsou určeny pro adoptivní rodiny s dětmi, jejich účelem je vzdělávání osvojitelů, podpora vztahů přijatých dětí s náhradními rodiči skrze nejrůznější aktivity. Odborníci také mohou podporovat rodiny ve vzájemných interakcích a tím posilovat vazbu mezi přijatým dítětem a náhradním rodičem. Osvojenci se zde mohou setkávat s vrstevníky se stejnou či podobnou životní zkušeností a navazovat tak nové vztahy, které je mohou přivést k vědomí, že ve své specifické situaci nejsou sami (Pokorná, 2012).

4.7 Jednorázové akce

Pokorná (2012) konstatuje, že jednorázové akce jsou zaměřené především na osvětu o náhradní rodinné péči, na sdílení různých zkušeností dětí přijatých do náhradních rodin nebo mají nádech kulturního či charitativního charakteru. Na jednorázových akcích se osvojitelé setkávají dobrovolně a nahodile za účelem pozitivního zážitku a obohacení o zkušenosti. Kulturní akce jsou otevřeny pro všechny cílové skupiny náhradní rodinné péče, ať se jedná přímo o osvojitelé nebo o zájemce o osvojení. Pro účastníky jednorázové akce je inspirativní možnost setkat se s lidmi, které spojuje téma adopce.

4.8 Instituce poskytující podporu adoptivním rodinám v ČR

Podporou adoptivních rodin se zabývá řada neziskových organizací, které rodinám zprostředkovávají pomoc a podporu v jejich potřebách. Každá nezisková organizace má nabídky podpory osvojitelů různorodou, do které patří například klubová setkávání, vzdělávání osvojitelů, poskytování individuální podpory, zprostředkování odborné pomoci apod.

Problematikou osvojení se zabývají také Orgány sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) které dle zákona č. 359/1999 o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, zjišťují, zda je osvojení nezletilého v jeho zájmu. OSPOD provází osvojitele v právním procesu osvojení, pomáhá s vyřizováním formálních, soudních a úředních záležitostí. OSPOD také edukuje nové náhradní rodiče o právních náležitostech institutu osvojení a navazuje osvojitele na další odborné služby. Podle zákona č. 359/1999 o sociálně-právní ochraně dětí § 16a odst. 2 *obecní úřad obce s rozšířenou působností poskytuje osobě, které bylo dítě předáno do péče, pomoc při řešení problémů spojených s péčí o dítě, při podávání návrhů příslušným orgánům na úpravu právního vztahu této osoby k dítěti a při uplatňování nároků, zejména v sociální oblasti.* Orgán SPOD také osvojitelům poskytuje poradenství v otázkách výchovy přijatého dítěte, zprostředkovává a pořádá přednášky a kurzy zaměřené na osvojení, zejména na sociální, výchovné a jiné problémy související s výchovou přijatého dítěte. Tato povinnost OSPOD vyplývá z § 11 zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Shrnutí teoretické části

Osvojení je typ náhradní rodinné péče, kdy osvojitelé přijímají dítě za vlastní. Osvojenci tak zanikají všechny jeho vazby na jeho původní rodinu. Osvojením jedinec nabývá nových právních příbuzenských vazeb s rodinou náhradních rodičů. Důležité je také podotknout, že na adoptivní rodinu zákon pohlíží jako na běžnou rodinu a ze statutu osvojení neplynou žádná specifika. Institut adopce lze členit na různé formy. Osvojení nezletilého je běžnou formou. Pomoc se zprostředkováním osvojení zajišťuje orgán sociálně-právní ochrany dětí, návrh na osvojení podávají náhradní rodiče, o němž rozhoduje soud. Osvojení zletilého je méně častou formou a týká se především osvojení sourozenců, dětí manžela, manželky, případně je určeno pro osoby, které nemají pokrevní ani právní potomky. Pokud se pro právně volné děti nenajdou v zemi jejich původu vhodní osvojitelé, je jim zprostředkovaná mezinárodní adopce. Osvojitelé mají také možnost utajené adopce, tzn. že dojde k udržení anonymity ze strany náhradních i biologických rodičů. Z historického kontextu vyplývá, že účel adopce se postupně proměňoval. Na počátku byli jedinci osvojováni za účelem zajištění rodové linie a nabytých majetků. V současné době je účelem osvojení dítěti poskytnout rodinné zázemí a láskyplný domov. Institut osvojení je upraven v zákoně č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, z. č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. K důležitým mezinárodním dokumentům patří zejména Úmluva o právech dítěte a Listina základních práv a svobod a další.

Adoptivní rodina je ze zákona považována za běžnou biologickou rodinu a v legislativě nemá vyhrazená žádná zvláštní práva. Ze druhé kapitoly diplomové práce plyne, že se adoptivní rodina ve společnosti 21. století vyznačuje hned několika specifiky. Jedná se zejména o náročný a dlouhodobý proces budování citového pouta dítěte na nové rodiče a naopak. Diplomová práce také uvádí specifické potřeby všech aktérů osvojení v různých fázích tohoto institutu, zejména před přijetím dítěte do rodiny, v období jeho příchodu a adaptace. Druhá kapitola diplomové práce akcentuje náročnost péče o osvojence, zvláštní pozornost věnuje specifikům adopce a potřebě odborné podpory adoptivní rodiny ve zvládání specifických nároků v péči o dítě v náhradní rodině.

Třetí kapitola diplomové práce poukazuje na to, že podpora adoptivních rodin je určena pro všechny aktéry institutu osvojení a spočívá hlavně v dosažení příznivého vývoje dítěte v náhradní rodinné péči. V praxi se běžně stává, že se osvojitelé rozhodnutím soudu o svěřeni dítěte do jejich péče ztratí ze všech podpůrných institucí a snaží se sami vypořádat se specifiky výchovy dítěte v náhradním rodinném prostředí. Diplomová práce zde poukazuje na to,

že podpora pro adoptivní rodiny se vyznačuje preventivním a sociálně-terapeutickým charakterem, který eliminuje rizika rozpadu adoptivní rodiny. Stejně tak se vyznačuje edukačně-podpůrnou a vzdělávací funkcí, které pomáhají osvojitelům zvyšovat jejich kompetence ve výchově přijatého dítěte. Třetí kapitola diplomové práce také poukazuje na to, že podpora adoptivních rodin není v české legislativě jakkoliv uzákoněna, neboť se z hlediska právního systému jedná o zcela běžnou rodinu.

Čtvrtá kapitola diplomové práce řeší téma možností podpory pro adoptivní rodiny, které jednotlivě definuje a popisuje. Diplomová práce vychází zejména z možností podpory pěstounských rodin, neboť systém pomoci těmto rodinám je v České republice funkční už od prvních let 21. století. Jedná se především o možnost podpory klíčovým pracovníkem, který svoji sociálně-terapeutickou činností pomáhá adoptivní rodině řešit specifika adopce, případně jim zprostředkovávat další možnosti odborné pomoci. Přípravy pro adoptivní rodiny jsou příležitostí, jak se o dalších možnostech podpory a pomoci dozvědět. Osvojitelé mají možnost průběžného vzdělávání a sdílení svých zkušeností s adopcí na tzv. klubových setkáních. V případě potřeby odborné psychologické pomoci se osvojitelům nabízejí terapie zaměřené na budování citového pouta a poruchy attachmentu. Pobytové akce pro adoptivní rodiny jsou další možností jejich podpory. Závěrem se teoretická část diplomové práce zabývá organizacemi a institucemi, které možnosti podpory adoptivních rodin zprostředkovávají.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

5 METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Empirická část diplomové práce propojuje teoretické poznatky s běžnou praxí v organizacích ve vybraných krajích České republiky, které adoptivním rodinám poskytují podporu, případně jim ji pomohou zprostředkovat. Empirická část stanovila hlavní cíl výzkumného šetření a dílčí cíle, ze kterých byly stanoveny výzkumné otázky pro zjištění dat z odpovědí respondentů. Jedná se o výzkumné šetření s prvky kvalitativního výzkumu a metodou polostrukturovaného rozhovoru. Výsledky výzkumného šetření podávají návrhy na změny systému podpory osvojitelských rodin v České republice.

5.1 Cíle výzkumného šetření

Cílem výzkumného šetření empirické části diplomové práce je zjistit nedostatky současného systému podpory adoptivních rodin v České republice. Dalším cílem je zjistit, skrze polostrukturované rozhovory s odborníky pracujícími s adoptivními rodinami, návrhy na systémové změny ve výše uvedené podpoře. K tomu, aby bylo možné najít odpovědi na výše uvedené, byly stanoveny konkrétní otázky implementované do polostrukturovaného rozhovoru. Dílčím cílem výzkumného šetření diplomové práce je zjistit dostupné možnosti podpory adoptivních rodin ve vybraných organizacích konkrétních krajů České republiky.

5.2 Výzkumné otázky

Ve výzkumném šetření empirické části diplomové práce byly stanoveny výzkumné otázky. Hlavní výzkumná otázka je: **Jaké jsou nedostatky systému podpory adoptivních rodin v České republice?** Vedlejší výzkumná otázka zní: **Jaké změny je potřeba učinit v současném systému podpory pro adoptivní rodiny?** Důvodem formulací těchto výzkumných otázek bylo zjištění, že v České republice je napsáno mnoho publikací a kvalifikačních prací na téma osvojení, ale nebyla dohledána žádná konkrétní kvalifikační práce zabývající se tématem podpora pro adoptivní rodiny v ČR.

Formulace výzkumných otázek vycházela z hlavního cíle a dalších cílů výzkumného šetření. Problémových otázek bylo formulováno celkem čtrnáct. Počet formulovaných otázek nebyl pevně stanovený. Otázky výzkumného šetření byly vytvořeny přímo pro odborníky, kteří se ve své praxi setkávají s adoptivními rodinami nebo jim zprostředkovávají podpůrné služby.

Otázky byly zaměřené na současný model možností podpory pro adoptivní rodiny poskytovaný v dotázaných organizacích a na představu respondentů o zavedení uceleného

systemu podpůrných služeb pro osvojitelské rodiny. Takové otázky se především týkaly definice, cílů, cílové skupiny podpory osvojitelských rodin a popis jejich potřeb, ze kterých podpora adoptivních rodin vychází. Diplomová práce se zabývala otázkami zaměřené na zjištění důvodů poskytování podpory, časové vhodnosti zahájení podpory a na zjištění způsobů informování osvojitelů o jejich možnostech pomoci. Otázky se také zaměřovaly na postupy práce či využívání teorií odborníků při práci s osvojitelskými rodinami. Diplomová práce dále formulovala problémové otázky zaměřené na popis zahraničních modelů práce s osvojitelskými rodinami, které by mohly být inspirativní v českém systému práce s výše zmíněnou cílovou skupinou. Prostřednictvím formulovaných otázek bylo zjišťováno, zda má být nějaká odlišnost v doprovázení adoptivních rodin v porovnání s doprovázením pěstounských rodin a zda by měla být pro osvojitele povinnost takovou podporu čerpat. Závěrem byly problémové otázky zaměřené na vyjmenování nedostatků v systému podpory adoptivních rodin v České republice a zjištění návrhů a doporučení respondentů na změny tohoto systému. Výzkumné otázky polostrukturovaného rozhovoru jsou přílohou diplomové práce.

5.3 Použité metody a techniky

Výzkumné šetření empirické části diplomové práce nese prvky kvalitativního výzkumu. Hlavní metodou výzkumného šetření byl zvolen polostrukturovaný rozhovor. Švaříček a Šedová (2014) uvádí, že rozhovor je nejčastěji používaná metoda a může se uplatňovat jako nástroj kvalitativního i kvantitativního výzkumu. Diplomová práce ve výzkumném šetření užívá metodu polostrukturovaného rozhovoru s prvky kvalitativního výzkumu. Prostřednictvím otevřených otázek byly získávána potřebná data a všichni respondenti odpovídali na stejné otázky. Respondenti, kteří se účastnili polostrukturovaného rozhovoru byli zvoleni metodou náhodného výběru. Administrátor výzkumu náhodně zvolil pracovníka instituce, kterého oslovil a realizoval s ním rozhovor. Pomocí metody přímého zaznamenávání byly odpovědi respondentů elektronicky zapsány a zpracovány. Další metoda, který byla ve výzkumném šetření aplikována je metoda analýzy jednotlivých odpovědí respondentů. Při vyhodnocování výsledků výzkumného šetření byla dále použita metoda srovnávání odpovědí respondentů zastupující jihočeskou organizaci, pražské a královehradecké organizace. V závěru diplomové práce byla uplatněna metoda syntézy, prostřednictvím níž byly shrnuty výpovědi všech respondentů. Pro propojení všech informací sloužila metoda abdukce a dedukce. Strauss a Corbinová (1999) poznamenávají, že metoda abdukce slouží k ucelení analyzovaných dat a metoda dedukce k odvození těchto dat. Celkové shromáždění

a propojení dat nastává pomocí analýzy a interpretace dat výzkumného šetření.

5.4 Výběr výzkumného souboru

Výzkumný soubor byl vybrán metodou náhodného výběru a je zaměřený na respondenty zaměstnané v organizacích, které jakýmkoliv způsobem pracují s adoptivními rodinami, poskytují jim služby podpory, případně jim pomáhají zprostředkovat služby pomoci. Výzkumný soubor empirické části je zaměřený na výše uvedené organizace, které sídlí ve třech krajích České republiky. Jedná se o organizaci Prevent 99 z. se sídlem v Jihočeském kraji. Dále jsou to organizace se sídlem v Královehradeckém kraji, konkrétně se jedná o organizace Centrum pěstounských rodin o.s., Diamant z.s. a Salinger z.s. Výzkumného šetření se dále zúčastnily organizace se sídlem hlavního města Prahy, konkrétně Dobrá rodina o.p.s a Středisko náhradní rodinné péče, spolek. Pro výzkumnou část diplomové práce byl zvolen Královehradecký kraj z důvodu místa zaměstnání autorky diplomové práce a hlavní město Praha z důvodu působnosti autorky diplomové práce při studiích na vysoké škole. Prvoplánově měl být rozhovor proveden se třemi organizacemi se sídlem v Praze a se třemi organizacemi působící v Královehradeckém kraji. Bohužel se však nepodařilo najít třetí pražskou organizaci, která by souhlasila s realizací rozhovoru. Z toho důvodu byl náhodně zvolen třetí kraj, a to Jihočeský kraj. Všichni uvedení respondenti souhlasili s realizací rozhovorů a poskytnutím výsledků do diplomové práce.

Charakteristika respondentů výzkumného šetření

Respondenti výzkumného šetření jsou sociální pracovníci, kteří jsou zaměstnaní v institucích, jejichž poslání se specifikuje na podporu adoptivních rodin nebo na náhradní rodinnou péči. Respondenti kvalitativního výzkumu byli náhodně osloveni k realizaci výzkumného šetření. Celkem se rozhovorů účastnilo šest respondentů ze šesti institucí a třech krajů České republiky. Respondenti byli osloveni elektronickou formou, konkrétně emailem, prostřednictvím něhož jim byly napsány instrukce k realizaci rozhovoru a poslány strukturované otázky. Respondenti se tak na základě otázek mohli rozhodnout, zda spadají do cílové skupiny výzkumného šetření. Všichni respondenti byli na začátku samotné realizace rozhovoru informováni o zachování jejich anonymity v diplomové práci, o nahrávání rozhovoru a doslovném přepisu jejich výpovědí. Všichni respondenti s výše uvedeným souhlasili.

5.5 Průběh výzkumného šetření

Po stanovení hlavního cíle a dílčích cílů výzkumného šetření diplomové práce došlo k zahájení výzkumného šetření, které se uskutečnilo od roku 2020 do roku 2021. Pro výzkumné šetření byly zvoleny tři kraje České republiky, jednalo se o Královehradecký kraj, Jihočeský kraj a hlavní město Praha. Jelikož se výzkumné šetření diplomové práce realizovalo v době pandemie způsobené onemocněním SARS Covid-19, tak se všechny rozhovory uskutečnily v on-line prostředí prostřednictvím aplikace Zoom. Respondenti z důvodů ochrany zdraví sami upřednostnili možnost on-line setkání před osobním. S respondenty byl zvolen datum a čas on-line setkání, poté jim byla administrátorem rozhovoru poslána pozvánka do aplikace Zoom. Všem respondentům byly kladeny stejné otázky. Po ukončení samotného rozhovoru byly jednotlivé odpovědi respondentů elektronicky zaznamenány. Průměrná délka jednoho rozhovoru byla jedna hodina. Respondenti odpovídali celkem na čtrnáct otázek, v případě nepochopení otázky požádali o její vysvětlení. Počet otázek nebyl pevně daný, vycházel především ze stanoveného hlavního cíle a cílů dílčích. Všichni respondenti ochotně spolupracovali a někteří odkázali na další instituce, které se podporou adoptivních rodin zabývají, případně poskytli literaturu k dalšími studiu.

Zpracování strukturovaných rozhovorů

Výpovědi respondentů byly v průběhu rozhovoru nahrávány na mobilní telefon. Všichni respondenti souhlasili s nahráváním výpovědí za účelem doslovného zaznamenání jejich odpovědi na předložené otázky výzkumného šetření. Po skončení rozhovoru byly všechny výpovědi respondentů poznamenány do elektronické podoby a nahrávky následně smazány. Všichni respondenti byli seznámeni s tím, že v diplomové práci bude uveden název organizace, kterou zastupují a kraj, ve které organizace sídlí. Všichni respondenti byli ujištěni o jejich anonymitě.

6 VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Kapitola diplomové práce se zabývá interpretací výsledků výzkumného šetření a analyzuje získaná data za účelem získání odpovědí na stanovené cíle výzkumné části diplomové práce. Kapitola se skládá ze dvou podkapitol. První kapitola se věnuje interpretaci a porovnání výpovědí respondentů. Druhá kapitola získaná data analyzuje a shrnuje.

6.1 Interpretace výsledků výzkumného šetření

Podkapitola se zabývá interpretací dat získaných během výzkumného šetření. V kapitole jsou uvedeny všechny výzkumné otázky (dále jen VO) a interpretovány odpovědi respondentů v rámci jednotlivých organizací a třech krajů České republiky.

Jak je výše popsáno, jedná se o kraj Jihočeský (JČ), Královehradecký (KHK) a hlavní město Praha (PHA). Pro účel lepší orientace diplomová práce v kapitole užívá výše popsané zkratky a respondentům jsou přiděleny čísla, která pomáhají v orientaci odpovědí respondentů: Respondent č. 1 a respondent č. 2 zastupovali pražské organizace. Respondent č. 3 pocházel z Jihočeské organizace a respondenti č. 4, č. 5. a č. 6 zastupovali organizace působící v Královehradeckém kraji. V kapitole se nacházejí doslovné odpovědi respondentů, které jsou uvedeny kurzívou v uvozovkách. Vyhodnocením a porovnáním dat se zabývá podkapitola s názvem analýza výsledků výzkumného šetření.

VO 1: Co si představujete pod pojmem podpora adoptivních rodin?

V úplně první výzkumné otázce bylo zjištěno, že **všichni respondenti vnímají podporu pro adoptivní rodiny jako systém pomoci v procesech související s adopcí a možnost čerpání služeb zaměřené na specifika osvojení, které by měly být pro takové rodiny dostupné.** „*Oni sice prochází přípravou žadatelů, ale bylo by potřeba, aby tady bylo něco, co na ty přípravy navazuje a co ty adoptivní rodiny provází dál v tom procesu přijímání dítěte, adaptace, a potom v důležitých milnících jak adoptivních rodičů, tak i toho dítěte,*“ poukazuje respondent č. 4 (KHK). **Všichni respondenti kladli důraz na to, že podpora pro adoptivní rodiny by měla být poskytována formou doprovázení v podobě pracovníka, odborné terapeutické pomoci, vzdělávání v tématech související se specifiky adopce, odlehčovacích služeb a další.** „*No, první, co mě napadá, že adoptivní rodiny mají kontakt na odborníka, na kterého se můžou obrátit, na někoho, kdo má zkušenosti přímo s adopcí,*“ vyjádřil se respondent č. 3 (JČ). To potvrzuje i respondent č. 2 (PHA) který sdělil, že „*ta podpora je obsažená zejména v pracovníkovi, který dokáže rozeznat potřeby rodiny, identifikovat je*

a adekvátně na ně reagovat a na potřeby nastavení adekvátních služeb.“ Respondent č. 4 (KHK) ještě doplňuje, že „konkrétně by to mělo být systematická terapeutická podpora a rozhodně i vzdělávání.“ Podpora adoptivních rodin by měla obsahovat i možnost kontaktovat další odborníky, kteří se náhradní rodinnou péčí zabývají. Na to poukazuje respondent č. 1 (PHA): „Můžou mít svého pracovníka, můžou mít nějakého dalšího odborníka, např. psychologa, právníka, který jim pomáhá s nějakými těmi právními věcmi. Aby to byli hlavně odborníci, kteří těm dětem a těm náhradním rodinám rozumí.“ Respondent č. 1 také uvedl přání, „aby se časem ještě rozvíjely ty služby, které pomůžou některým rodinám, které mají i třeba přijaté handicapované děti nebo děti s traumatickými zážitky, aby tam měli nějaké odlehčení nebo nějakou tu speciální podporu pro tu rodinu, která bude šitá na míru.“

Zejména respondenti z Královehradeckého kraje uvedli, že by podpora pro adoptivní rodiny měla být velmi podobná, jako je doprovázení pěstounských rodin. Respondenti č. 5 (KHK) sdělil: „dalo by se říct, že to je i forma doprovázení jako pro pěstounské rodiny, tak takovou totožnou službu nebo služby v podobném duchu by měly dostat i adoptivní rodiny. K názoru se přiklání i respondent č. 6 (KHK): „Podpora adoptivních rodin by měla být obdobná jako u pěstounských rodin.“

Ve výpovědích respondentů se také objevoval fakt, že podpora pro adoptivní rodiny v České republice téměř neexistuje: „bohužel osvojitelská rodina se stává běžnou rodinou a tím je podpora téměř nulová,“ sdělil respondent č. 6 (KHK). „My jsme zjistili, že tady možná tvoříme takový ostrůvek naděje, že taky to ještě úplně není standard, ale daří se nám to,“ doplňuje respondent č. 1 (PHA) a respondent č. 2 (PHA), který sdělil, že „osvojitelé zůstávají sami.“

VO 2: Co je cílem poskytování podpory pro adoptivní rodiny i v organizaci, ve které pracujete?

Téměř všichni respondenti sdělili, že **cílem poskytované podpory adoptivním rodinám je zejména pomoc s řešením specifických témat související s adopcí za účelem zdravého vývoje všech členů osvojitelské rodiny.** To dokládá vyjádření respondenta č. 4 (KHK), že cílem podpory je „šťastné dětství a příznivý vývoj dítěte a optimální vstup do dospělosti.“ Obdobný názor vyjádřil i respondent č. 1 (PHA): *Určitě tím cílem je to dítě a jeho zdravý vývoj, a zároveň i rodiče, protože i jejich identita bývá někdy taková křehká, ve které mají hodně nejistot, takže cílem také je, aby byli oni podpořeni.*“ Ve výpovědích bylo poukazováno na důležitost edukace osvojitelů ve výchově přijatého dítěte a na systematickou práci s osvojitelskými rodinami (zpracování identity, emocí apod.). Respondent č. 1 (PHA)

doplňuje, že je důležité podpořit i osvojitele, „*aby tomu všemu dobře rozuměli, a hlavně aby oni to uměli vykonat, aby prakticky věděli, jak ty situace vůbec zvládnout.*“ Respondent č. 3 (JČ) za důležitý cíl podpůrných služeb považuje **prevenci před selháním a rozpadem adoptivní rodiny**: „*To cílení je na ty věci, který jsou specifický pro tu náhradní rodinnou péči, aby se ta rodina nerozpadala, dítě nekončilo v psychiatrické léčebně nebo v nějaký péči, která přichází pozdě, protože tam nebyl ten šťastný specifický zásah v těch tématech, který ta náhradní rodina řeší.*“ Respondent č. 2 (PHA) uvedl, že **cílem podpory je identifikovat potřeby osvojitelské rodiny, které jsou jiné v různých fázích procesu osvojení a na ty je vhodné nastavit adekvátní služby**. Cílem tedy je, „*aby rodina byla stabilizovaná, aby rodina mohla přejít do další fáze.*“

Z této výzkumné otázky dále vyplynulo, že **organizace působící v Praze a Jihočeském kraji poskytují služby zaměřené na práci s osvojitelskými rodinami**. Kdežto **organizace působící v Královehradeckém kraji nemají dostupné finanční možnosti pro systematickou práci s osvojiteli**. „*Když se na naší organizaci nějaký adoptivní rodič obrátí, tak mu poskytneme základní poradenství a případně mu zprostředkováváme službu ve formě odborné pomoci (psycholog, terapeut apod.), ale úplně nemohu říct, že bychom v naší organizaci systematicky pracovali s osvojiteli,*“ uvádí respondent č. 5 (KHK). Podobné vyjádření zaznělo u respondenta č. 6 (KHK): „*Cílem v naší organizaci je jakoby té rodině poskytnout dostatečné informace, sdělit jim proč se dítě chová, jak se chová. Ale v podstatě se málokdy jedná o dlouhodobou práci s konkrétní rodinou. U nás v České republice ty osvojitelské rodiny téměř vypadly ze systému.*“

VO 3: Pro koho je podle vás podpora pro adoptivní rodiny určena?

Všichni respondenti na otázku sdělili, že **podpora pro adoptivní rodiny je určena pro osvojené dítě a pro adoptivní rodiče**. Např. respondent č. 2 (PHA) sdělil, že „*nestačí, aby podpora byla zaměřená pouze na dítě, aby dítěti v rodině bylo dobře, musí být dobře i mámě, tátovi, jejich vztah musí fungovat. S každým z rodinného celku, který je k tomu otevřený je potřeba pracovat.*“ K názoru, že je podpora určena pro celý rodinný systém se přikláněli další respondenti. Např. respondent č. 3 (JČ) sdělil, že podpora je určena „*(...) pro celou tu rodinu. Většinou si o ni říkají ti adoptivní rodiče, ale setkáváme se s tím, že se na nás obrací děti ve vyšším věku. Takže z mého pohledu celá rodina, každý její člen.*“ Respondent č. 5 (KHK) souhlasně uvádí, že „*podpora by měla být určena vždy pro celou rodinu.*“ Respondent č. 4 (KHK) ještě doplňuje, že *ta podpora by měla být určena pro všechny adoptivní rodiny tak, aby se preventivně předcházelo všem potížím, které mohou v rodinách nastat a často*

nastávají.“

Ve výpovědích se také objevovalo, že podpora by měla být poskytována také širší rodině. Např. respondent č. 1 (PHA) pro členy širší rodiny pořádá klubová setkání, *„protože oni často tomu nerozumí, proč ti adoptivní rodiče vychovávají to dítě jinak. Pak příbuzní nerozumí tomu dítěti a tím pádem vlastně sekundárně to dítě místo uzdravování poškozují nebo jak to říct, prostě znemožňují mu ten dobrý vývoj.*“ Královehradecká organizace je pro podporu širší rodiny, ale v praxi ji nerealizuje. Respondent č. 6 (KHK) sděluje, že podporu potřebuje *„mnohdy i širší rodina, ale to se děje opravdu jako jenom minimálně.*“ Dále respondenti č. 1 (PHA) uvedl, že podpora by měla být určená a dostupná pro zájemce o náhradní rodinnou péči nebo pro ty, kteří ukončili odborný přípravný kurz a čekají na vytipování dítěte. *„Tak je určená pro zájemce náhradního rodičovství a potom je určena pro rodiny před svěřením dítěte, v té době vlastně čekání na dítě a taky samozřejmě pro ty rodiny, které už to dítě přijali do péče.*“

VO 4: Z jakých potřeb adoptivní rodiny podpora i ve vaší organizaci vychází?

Odpovědi respondentů na čtvrtou výzkumnou otázkou jsou téměř totožné. Respondent č. 1 (PHA) kladl velký důraz na to, že **podpora pro adoptivní rodiny vychází zejména z potřeb adoptivních rodičů.** Osvojitelé potřebují pomoc porozumět dítěti, jeho specifickým potřebám a podporu v celkové péči o dítě: *„když se dítě nějak chová, tak tomu adoptivní rodiče nerozumí a znejišťuje je to.*“ **Dále adoptivní rodiče potřebují vzdělávání ve výchově přijatého dítěte, speciální odbornou pomoc zaměřenou na náhradní rodičovství (terapeut, psycholog, speciální pedagog apod.), odlehčení v péči o dítě, pomoc se zpracováním vlastních témat (neplodnost, bezdětnost) a přijetí role náhradního rodiče.** K tomu se přiklání i výpovědi všech ostatních respondentů, kteří dále doplňují, že adoptivní rodina potřebuje pomoc s řešením specifických témat související s adopcí. Jedná se o témata jako například identita dítěte, jak dítěti sdělit, že je adoptované, jak s dítětem hovořit o biologických rodičích apod. Respondent č. 5 (KHK) sdělil, že z finančních důvodů s osvojiteli nepracují, ale pokud je adoptivní rodina osloví, jejich potřeby vychází z těchto témat: *„téma identity dítěte, jeho kořenů, minulosti, biologické rodiny dítěte, pak se jedná o témata traumatu, které si sebou do nové rodiny nese, které vykazuje různé specifické potřeby.*“ Respondent č. 4 (KHK) poukazuje na to, že **adoptivní rodina potřebuje podporu i ve školských zařízeních.** *„Většinou se to projevuje neschopností dětí zařadit se do kolektivu, velmi často přicházejí adoptivní rodiny ve chvíli, kdy dítě nastoupilo do školky nebo školy. Tam se to v tom školním systému projeví nejvíc, tak jak to doma ještě nebylo vidět, že ty děti výchovu potřebují trochu jinak, aby vůbec do toho kolektivu zapadly, aby zvládaly běžné věci jako zvládají děti*

biologických rodičů. “ Zajímá odpověď je respondent č. 6 (KHK), který pracuje s projektem zaměřeným na podporu náhradních rodin vychovávající děti romského etnika: *„Děti, které jsou barevně odlišné, tak i ta osvojitelská rodina je od začátku nějakým způsobem odlišná a nějak ty svoje potřeby musí řešit, protože se jich v podstatě od začátku každý ptá: a je to vaše dítě? Kde jste k němu přišli? apod.“* K výpovědi se přiklání i respondenti č. 1 (PHA) a č. 2 (PHA), kteří kladli důraz na to, že **osvojitelé také potřebují pomoci v tématu, jak pracovat s faktem adopce ve společnosti.**

Oproti výše uvedenému Respondent č. 2 (PHA) a respondent č. 6 (KHK) zdůraznily, že **podpora adoptivních rodin vychází z potřeb celé rodiny, tzn. z potřeb jednotlivých členů.** Respondenta č. 2 (PHA) dále podotýká, že někdy se potřeby osvojitele liší od potřeb dítěte: *„Například jsou to potřeby jednotlivých členů rodiny a někdy ty potřeby jdou proti sobě, protože dítě může v určitou chvíli potřebovat něco jiného, než potřebují jeho náhradní rodiče.“* Respondent č. 1 i respondent č. 2 zastupující pražské organizace ještě doplňují, že potřeby adoptivní rodiny se odvíjejí od fáze, ve které se osvojitelská rodina nachází.

Respondent č. 3 (JČ) a respondent č. 6 (KHK) ještě upozornily na to, že **adoptivní rodiče i adoptované děti mají potřebu se setkávat.** Respondent č. 3 (JČ) sdělil, že pořádají klubová setkání pro adoptivní rodiny. *„(...) osvojitelé mají potřebu se setkávat s dalšími rodiči, kteří jsou na tom stejně. Mají potřebu vlastně vědět, že nejsou jediný na světě, který si osvojili dítě a mají s ním trable a v něčem jsou do něj zamilovaný a v něčem jim vadí. A to mají i ty děti, když děláme nějakou akci, i když pro osvojitele zatím výjimečně, tak i ty děti mají rády, když ví, že nejsou jediný, který nevyrostají s rodiči, kterým se narodily.“*

VO 5: Proč je důležité podporovat adoptivní rodiny?

Z páté výzkumné otázky bylo zjištěno, že **poskytovat podporu je důležité z hlediska prevence, edukace osvojitelů o výchově dítěte v náhradní rodině a stability osvojitelské rodiny.** Všichni respondenti se shodli na tom, že podpora pro adoptivní rodiny se poskytuje z preventivního hlediska. Respondent č. 3 (JČ) výstižně sdělil: *„někdy stačí málo, ve správný čas zasáhnout a tím předejit fatálním následkům. Jako když přijdou v době puberty dítěte, tak jsou vyhořelí, zničení a jsou přesvědčeni o tom, že dostali špatné dítě se špatnými geny. Takže než jim v tom stačíme pomoci, tak to dítě už je stejně někde s feťákama na ulici nebo zavřené někde ve výchovněáku, protože ti osvojitelé už neměli sílu to s ním řešit. Takže mi to přijde smysluplné jako preventivní...možná něco jako primární, sekundární prevence toho, aby to dítě nekončilo někde hůř, protože k tomu vždycky mají blíž díky těm ztrátám.* Respondent č. 4 (KHK) na výzkumnou otázku odpověděl velmi podobně: *„Protože mnoho věcí,*

kteře se mohou později vyvinout v obrovský a neřešitelný problém se dají zachytit už v raném dětství.“ Respondent č. 6 (KHK) doplňuje, že „to dítě má za sebou mnoho věcí, které bude ovlivňovat jeho chování a bohužel nejvíc to začíná být markantní v době dospívání, a to už může být pozdě.“

Všichni respondenti zastupující pražskou organizaci (č. 1 a č. 2) a respondenti č. 4 a č. 6 z královehradeckých organizací odpověděli, že **podpora pro adoptivní rodiny je důležitá z hlediska pomoci osvojitelům s výchovou dítěte v osvojení**. Respondent č. 2 (PHA) ještě doplňuje, že je důležité, aby adoptivní rodina byla v kontaktu s odborníkem, který specifikám adopce rozumí: *„To mi přijde hrozně důležité, protože některé ty rodiny přijdou a říkají my už jsme vyzkoušeli tolik služeb, psychologů, poraden, psychiatrů a každý se na něco zaměřil, ale na to podstatné, na ten fakt adopce nikdo nedal velkou váhu a docházelo k větší a větší frustraci rodiny a tady vnímáme, že ty specifické služby jsou potřeba, protože ne všichni odborníci s tím faktem adopce a potřebách z něho vyplývajících umí pracovat.“* Respondent č. 1 (PHA) dále poukazuje na **osvětu o podpůrných službách mezi osvojiteli samotnými**: *„(...) aby rozuměli, co ty děti potřebují, aby na ně dobře reagovali, aby jim dobře rozuměli a tím pádem také to, co potřebují adoptivní rodiny. Protože když ta osvěta není, tak to neporozumění znovu a znovu traumatizuje adoptované děti a ty jejich rodiče.“* Respondent č. 5 (KHK) ještě klade důraz na to, že podporu osvojitelským rodinám je důležité poskytovat, *„(...) proto aby vlastně těm rodinám se dobře žilo.“*

VO 6: Ve které fázi procesu dítěte je vhodné, aby osvojitelé požádali o podporu?

Téměř všichni respondenti se shodli na tom, že by bylo ideální, aby **osvojitelé o podporu požádali hned od začátku. To znamená v době, kdy začnou přemýšlet o tom, že se chtějí stát osvojiteli**. Tedy ještě v době, než podají žádost o osvojení cizího dítěte. Výstižnou odpověď uvedli respondenti z pražských organizací: *„Ideální je, aby navázali vztah s pracovníkem už v moment, kdy se vůbec rozhodují, že chtějí být adoptivními rodiči, aby tam už měli navázanou důvěru a vztah s člověkem,“* sděluje respondent č. 1 a respondent č. 2 doplňuje: *„Hned jak o tom začnou přemýšlet.“* Respondent č. 5 (KHK) zdůraznil, že pokud osvojitelé podporu čerpají už od samého začátku, je zde vyšší pravděpodobnost, že si dokážou lépe představit výchovu přijatého dítěte: *„Z praxe jsem zažila i to, že pár po dvou sezeních na přípravách to vzdal, protože se najednou dozvěděli tu realitu. Předtím udělali už mnoho kroků, šli na úřad, podali žádost, navštívila je sociální pracovnice a všechno tohle není úplně příjemné. Poté přijdou do přípravy a najednou v přípravě se dozvídají, že k nim přijde traumatizované dítě, že to nemusí být jednoduché a oni to pak vzdají.“* **Dále respondenti**

sdělili, že pokud osvojitelé podporu nečerpají ihned od začátku, měli by o ni požádat v době čekání na dítě, tzn. před přijetím dítěte do rodiny. Respondent č. 4 (KHK) výstižně uvedl: „Komunikovat s nimi po dobu, kdy na to dítě čekají, tam je velká díra u nás v ČR. (...) To čekání je 3-5 let, záleží na toleranci žadatelů, někdy i více. Od příprav uběhne strašně dlouhá doba a všechno, co se tam řeklo už je dávno zapomenuto hlavně ve chvíli, kdy se to dítě přijímá, takže tady by byla potřeba podpora osvojitelů v mezidobí a samozřejmě i po přijetí dítěte, tak jak je to u pěstounských rodin.“ **Přijetí dítěte do rodiny a jeho adaptace jsou dalšími významnými fázemi, na které by adoptivní rodiny neměli být sami, na tom se shodli téměř všichni respondenti.** To potvrzuje sdělení respondenta č. 6 (KHK): „Prostě ve fázi, kdy to dítě přijde do té rodiny, tak si myslím, že s tím by tam měla přijít i nějaká ta podpora. Což se děje málokdy.“

Podle výpovědi respondenta č. 3 (JČ) je vhodné, aby **osvojitelé o podporu požádali v době, když ji potřebují:** „Někdo to potřebuje nejvíce na začátku a pak se to usadí a někdy je to v pohodě, někdo se k tomu dostane až na základě problému.“ Dále je spíše zastáncem toho, aby osvojitelé věděli, na koho se případně mohou obrátit, ale rozhodně jim podporu nevnucovat, „(...) protože pomáhat někomu, kdo pomoci nechce je vyčerpávající a často nesmyslné.“

VO 7: Jakým způsobem ve vaší organizaci informujete osvojitele o možnostech jejich podpory?

Všichni respondenti zde uvedli, že své služby a možnosti podpory adoptivním rodinám nabízejí **na přípravách náhradních rodičů, kterým poskytnou své letáky.** Avšak ne všechny organizace každým rokem přípravné kurzy realizují. Mezi ně patří zejména respondenti z královehradeckého kraje. Například respondent č. 4 sděluje, že: „(...) v roce ve kterém připravujeme žadatele my, tak osvojitelům o podpoře říkáme už na přípravách, že mohou navázat nějakou podporu.“ Všichni respondenti také uvedli, že **adoptivní rodiny o možnosti jejich podpory informují prostřednictvím webových stránek, sociálních sítí (Facebook), článků v časopisech.** Všichni respondenti, kromě respondenta č. 6 (KHK), sdělili, že ve svém kraji spolupracují s orgány sociálně právní ochrany dětí a krajským úřadem, kterým distribuují své letáky o podpoře osvojitelů. Respondenti z královehradeckého kraje č. 5 a č. 6 uvedli, že jejich služby nejsou primárně cílené pro adoptivní rodiny, a proto letáky nemají cílené přímo pro adoptivní rodiny. Například respondent č. 6 (KHK) sdělil: „Dále máme webové stránky, letáčky, na kterých máme zmínku o osvojitelských rodinách, ale primárně jsou naše služby určené pro pěstouny.“ Respondent č. 1 (PHA) však uvedl, že osvojitele o jejich možnostech podpory a akcí pořádané pro náhradní rodiče jsou informováni **skrze pracovníka pro**

adoptivní rodiny, který je kontaktuje telefonicky nebo emailem: „*tak my jim to říkáme skrze naše pracovníky, posíláme jim informace emailem, občas jim telefonujeme (...)*.“ Informace také publikují na vlastním blogu. Respondent č. 2 prezentující také pražskou organizaci sdělil, že v jejich organizaci osvojitele o jejich službách také informují skrze pracovníka: „*také jim připomínáme, že mají možnost čerpat individuální konzultace.*“ Dále pořádají setkání pro zájemce o náhradní rodinnou péči a žadatele o osvojení. Mají zřízenou poradenskou linku a on-line poradnu, která je anonymní. Jihočeský kraj zastoupená respondentem č. 3 pořádá kampaně pro nábor pěstounů, na kterých propagují své služby pro osvojitele. Respondent č. 5 (KHK) uvádí, že adoptivní rodiny o službách podpory informují skrze služby cílené pro pěstouny: „*Máme to i deklarováno v našem poslání naší organizace, že se na nás může kdykoliv obrátit jakákoliv náhradní rodina.*“

VO 8: Jakou teorii při práci s adoptivními rodinami využíváte ve vaší organizaci?

V osmé výzkumné otázce úplně všichni respondenti uvedli, že **při práci s osvojiteli aplikují teorii attachmentu, to je práce s poruchou citové vazby dítěte a vztahem mezi dítětem a náhradním rodičem**. Respondent č. 4 (KHK) sdělil, že inspiraci čerpají ze zahraniční literatury, jejímž autorem je Daniel Hughes a jeho kniha Budování citového pouta. Respondent č. 1 (PHA) a respondent č. 5 (KHK) přímo jmenovali přístup terapeutické rodičovství, které je zaměřené na budování, rozvoj a posilování vztahu mezi dítětem a náhradním rodičem. Respondent č. 6 (KHK) ještě vyzdvihl teorii dyadické vývojové psychoterapie taktéž zaměřenou na vztah mezi dítětem a adoptivním rodičem. **Dále většina respondentů na druhém místě uvedla práci s raným traumatem dítěte**. Respondent č. 2 (PHA) uvedl, že pracují s prožitou minulostí dítěte, s jeho identitou a identitou celé adoptivní rodiny, ke které přistupují individuálně. „*V okamžiku, kdy přijde adoptivní rodina, tak se ptáme (...) jaká je historie dítěte; v kolika letech přišlo do rodiny; jak to vypadalo; jaké bylo, když přišlo do rodiny; jaká byla situace adoptivních rodičů, to je všechno potřeba zmapovat. Spíše, než teorii bych to nazvala jako skládání mozaiky, sbírání obrazu.*“ K tomu se přiklání i respondent č. 3, neboť v jihočeské organizaci se zaměřují na těhotenství biologické matky. Respondent č. 5 (KHK) uvedl, že pracují s opožděným vývojem dítěte a jejich práce vychází z filozofie PRIDE, která obsahuje pět základních kompetencí, kterými by měli osvojitelé disponovat. Respondenti č. 2 (PHA), č. 3 (JČ) a č. 6 (KHK) podotkli, že ve své praxi využívají **teorii práce s celým rodinným systémem**. Někteří respondenti však uvedli, že je nedostatek kurzů pro práci s osvojiteli, proto inspiraci čerpají z práce s pěstounskými rodinami a literatury zaměřené na pěstounství. „*Rozhodně procházíme různým vzděláváním, který se specializuje*

na osvojitelské rodiny, ale těch kurzů je málo. Jako specializovaná podpora osvojitelů v Čechách je hrozná vzácnost,“ sdělil respondent č. 4 (KHK).

VO 9: Jaké strategie a postupy při práci s adoptivními rodinami ve vaší organizaci uplatňujete?

Všichni respondenti uvedli, že osvojitelé v jejich organizaci mají **možnost individuální konzultace**. V pražských organizacích, jihočeské a královehradecké organizaci se jedná přímo o **doprovázení adoptivních rodin**, tzn. že rodina má svého pracovníka, který rodinu podporuje a nabízí ji další služby. Respondent č. 4 (KHK) sdělil: „*Samozřejmě individuální provázení klíčovou sociální pracovníci.*“ Respondent č. 5 (KHK) však uvedl, že doprovázení si osvojitelé musí finančně hradit sami, neboť organizace na to nemá dostatek financí: „*(...) můžeme poskytovat doprovázení, pokud by si to osvojitelé byli schopni hradit sami.*“

Všichni respondenti dále uvedli, že osvojitelé mají **možnost čerpat odbornou terapeutickou pomoc**. Avšak všichni respondenti za královehradecký kraj uvedli, že adoptivní rodině pomohou se zprostředkováním terapeutické pomoci, ale finančně ji musí zajistit sami, neboť jejich organizace k tomu nemá dostatek finančních prostředků. „*Pokud je to systematická práce, která je potřebná, tak na to projekt nemáme. Osvojitelská rodina by si to musela hradit a jsou to částky okolo 600 Kč/hodinu, minimálně,*“ sdělil respondent č. 6 (KHK).

Zástupci pražských organizací a jihočeské organizace dále sdělili, že adoptivním rodinám poskytují **individuální i skupinové vzdělávání** a pro osvojitelské rodiny realizují **klubová setkání**. Pražské organizace realizují klubová setkání pro adoptivní rodiče i pro děti vyrůstající v osvojení. Například respondent č. 2 (PHA) sdělil, že pořádají odpolední kluby pro maminky s dětmi, kluby pro muže osvojitele vedené terapeutem, jednou za rok kluby pro prarodiče a kluby pro děti mladšího i staršího věku za průběhu klubu pro adoptivní rodiče. Z finančních důvodů jsou takové možnosti v ohrožení. Respondenti č. 4 a č. 5 z královehradeckých organizací uvedli, že si přejí realizovat klubová setkání pro děti vyrůstající v adopci, ale bohužel k tomu nemají dostatek finančních prostředků. Respondent č. 3 z jihočeského kraje sdělil, že o této možnosti v organizaci také uvažují. V ostatních královehradeckých organizacích se osvojitelé mohou účastnit vzdělávání a klubových setkáních určené primárně pro pěstounské rodiny. To samé v těchto organizacích platí i pro pobytové a jednorázové akce, které primárně nejsou určené pro osvojitele, ale mohou se jich účastnit. Je to z důvodu nedostatku finančních prostředků těchto organizací k rozvoji služeb a možností podpory pro adoptivní rodiny.

Zástupce pražské organizace respondent č. 1 uvedl, že osvojitelům dále poskytují **doučování pracovníkem**, který rozumí specifickým potřebám dítěte v osvojení, **právní poradenství** skrze pracovníka zabývající se právními tématy náhradní rodinné péče, které jsou postaveny na principu dobrovolnosti. Pro své pracovníky pořádají odborné kurzy zaměřené na práci s adoptivními rodinami a nabízí jim odbornou podporu. Respondent č. 2 (PHA) doplňuje, že pořádají **příměstské tábory**, pro osvojitele zajišťovali poskytování **podpory speciálním pedagogem a vedli arteterapii** – podpůrnou terapii pro osvojitele a jejich osvojené děti. Z finančních důvodů jsou tyto služby však ohroženy.

VO 10: Víte o nějakých zahraničních modelech práce s adoptivními rodinami, které by mohly být v ČR užitečné?

Respondent č. 1 (PHA) vyzdvihoval inspiraci z **Dánska**, kde fungují dětské skupiny pro děti vyrůstající v osvojení, a také je zde pro osvojitele povinnost odborné spolupráce v období před přijetím dítěte do rodiny a v jeho adaptační fázi. Taková odborná pomoc je financovaná státem. Dále bylo respondentem č. 1 (PHA) sděleno, že se inspirojí různými přístupy z různých zemí. Jedná se například o přístupy jako tvorba životního příběhu – Life story work, studují odbornou literaturu od autorů Daniel Hughes, Lewi Golding a zahraniční modely terapií jako například dyádická vývojová terapie, sandplay therapy apod. Respondent č. 2 (PHA) také vyzdvihuje **dánský model práce s osvojiteli**, zejména funkční systém kontroly a podpory adoptivních rodin, existující specializované služby a je zde rozvinutý model otevřené adopce. Dále vyjmenoval země, které by svojí praxí mohly být inspirativní v práci a adoptivními rodina v České republice. Mezi takové země patří: **Slovensko**, kde orgán SPOD objednává a financuje služby podpory pro osvojitele; **Anglie**, zde je funkční systém multidisciplinární a intenzivní spolupráce odborníků v péči o ohrožené děti a jde zde mnoho dostupných sanačních služeb; dále **USA**, zde existuje model profesionálních pěstounů, kteří fungují jako terapeutičtí rodiče. **Respondent č. 2 však uvedl, že úplně nepracují s modely ze zahraničí.** Respondent č. 5 (KHK) taktéž vyzdvihuje inspiraci ze **skandinávských zemí**, zde mají perfektně vypracovaný systém práce s adoptivními rodinami. Dále zmiňuje **Holandsko, Dánsko** – osvojenci ve školském systému mají svého asistenta z důvodu jejich specifických potřeb a mají zde pěstouni, kteří pomáhají biologické rodině v péči o jejich děti. Dále vyzdvihuje **USA** – model PRIDE a **Island**, kde kladou důraz na práci s identitou dítěte a pro adoptované děti ze zahraničí pořádají pobyty v zemi jejich původu. Respondent č. 6 (KHK) taktéž poukazuje na zahraniční praxi ze **Spojených států Amerických**, zejména na podporu adoptivních rodin, která v USA funguje jako poručnická péče v České republice. „*Adoptivní rodiny z toho systému nevypadávají,*

dokonce jsou financované ve smyslu státního příspěvku na děti, právě v možnostech terapií apod.“ Avšak **respondent č. 6** zde neuvádí, že by inspiraci z USA aplikovali v práci s **adoptivními rodinami**, na výše uvedenou praxi spíše poukazuje pouze jako na inspiraci. Respondent č. 3 (JČ) sdělil, že inspiraci v práci s adoptivními rodinami čerpají z pražských organizací, které se inspirují různými zahraničními modely. **Své zkušenosti v práci s adoptivními rodinami čerpají spíše z doprovázení pěstounských rodin.** K tomu můžeme přiřadit i odpověď respondenta č. 4 (KHK), který sdělil: „Zatím si neumím představit, že bychom nějaký jakýkoliv model aplikovali úplně stejně jako u nás v Čechách, hlavně protože u nás není žádný ucelený systém podpory osvojitelů (...).“

VO 11: Čím se podle vašeho názoru má lišit podpora pěstounů od podpory osvojitelů?

Respondent č. 6 (KHK) ve výpovědi na jedenáctou výzkumnou otázku sdělil: „To, co řeší adoptivní rodiny je často velmi podobné tomu, co řeší i pěstounské rodiny.“ K názoru se přiklání i respondent č. 3 (JČ): „Já pracuji s pěstouny i osvojiteli a nevím, v čem by se ta podpora měla nutně lišit. Já tam jako vidím mnohem více průsečíků než rozdílů. Pokud to porovnáám s praxí, tak se ta podpora hodně podobá.“ Respondent č. 1 (PHA) doplňuje, že **v poskytovaných službách by se podpora pro osvojitel neměla výrazně lišit, klade však důraz na nárok adoptivních rodin na dostupné služby stejně jako mají nárok pěstounské rodiny:** „Podle mě to, co by mělo být stejné je, že oba typy rodin by měli mít nárok na ty služby, měli by je mít dostupné, mělo by zde být dostatek profesionálů, kteří vědí, jak s rodinami pracovat. (...) Ale jinak ve službách nevidím zase takový rozdíl, protože témata, která se tam řeší jsou podobná jako například biologická rodina, odlehčení, téma odborné pomoci apod.“ Respondenti z královehradeckého kraje jsou podobného názoru.

Respondent č. 2 (PHA) ještě doplňuje, že by **podpora pro adoptivní rodiny neměl být úplně stejná jako pro pěstounské rodiny, ale měla by se lišit v potřebách rodin:** *Např. příbuzenští pěstouni budou mít jiné potřeby než adoptivní rodiny. Takže tohle je potřeba v té podpoře odlišit.*“ S tím souhlasí i respondent č. 5 (KHK), který uvedl, že rozdíl je např. v tématu biologická rodina dítěte, neboť pěstouni mají povinnost podporovat sounáležitost s biologickou rodinou dítěte, osvojitelé mohou, ale nemusí: „Takže v tom specifickém velmi důležitém tématu biologické rodiny a toho původu, což je vlastně záležitost práce s identitou, tak je tam rozdíl.“

U respondentů č. 2 (PHA), č. 3 (JČ), č. 5 a č. 4 (KHK) se objevoval **důraz na dobrovolné čerpání podpory pro adoptivní rodiny.** To dokládá odpověď respondenta č. 4 (KHK): „Takže ona ta podpora je velmi podobná, otázkou pro mě je, zda by měla být povinná

tak, jako to je u pěstounů, skoro bych řekla že ne, protože bych měla obavu, že to některé osvojitele od osvojení odradí.“

VO 12: Měla by být podle vašeho názoru podpora pro adoptivní rodiče povinná jako je pro pěstouny povinné uzavření dohody o výkonu pěstounské péče?

Respondenti č. 4 (KHK), č. 6 (KHK) a respondent č. 3 (JČ) sdělili, že **podpora pro adoptivní rodiny by neměla být povinná, nýbrž by osvojitelé měli mít na podporu právo a nárok jako pěstounské rodiny**. S tím jednoznačně souhlasí respondent č. 6 (KHK): *„(...) u osvojitelů si myslím, že by to mělo být jejich právo.“* Podle odpovědí výše jmenovaných respondentů by služby **podpory měly být pro osvojitele dostupné a nedovedou si představit zavedení podpory pro adoptivní rodiny jako povinnost**. Výše popsané vystihuje odpověď respondenta č. 3 (JČ): *„Pro mě povinná podpora je nesmysl. Proč bych měla podpírat někoho, kdo o to nestojí, někoho, kdo to zvládá. Takže ne, nejsem pro povinnost, ale jsem pro možnost, dostupnost podpory.“* **Respondent č. 5 (KHK) je však jednoznačně pro zavedení povinné podpory adoptivních rodin**. Respondent č. 1 (PHA) vnímá smysl v zavedení povinnosti podpory v momentě, kdy se na straně osvojitelů vyhodnotí nějaká rizika, se kterými by měli pracovat: *„Ze zkušenosti vím, že znám lidi z příprav a my o někom víme, že bude dobrým rodičem, ale musí tam někoho k sobě mít. Ale potom už to nedohlídáme čili tam neustále chybí ta kontinuita v tom procesu, to by se mělo zásadně změnit, protože se nám neustále ztrácí informace, co my o těch lidech zjistíme při psychologickém posouzení a na přípravě, pak to už většinou s těmi lidmi neputuje dál a jsou to hodně zásadní věci proto, aby tomu dítěti tam bylo dobře.“* **Dále za důležité vnímá zavedení povinného tréninku terapeutického rodičovství**. Respondent č. 1 a č. 2 z Prahy ještě doplňují, že by čerpání podpory mělo být povinné pro osvojitele, kteří prošli přípravami a čekají na přijetí dítě. Respondent č. 2 (PHA) polemizuje s vizí, že by **podpora pro adoptivní rodiny měla být na začátku procesu osvojení povinná** a intenzivní, například formou dohledu, pomoci a podpory. Postupem času by se frekvence setkávání osvojitelů s odborníky snižovala a **s přibývajícím věkem dítěte by se podpora adoptivní rodiny rozvolňovala**. *„Nějaký význam by tohle mělo, do nějakého věku, např. do tří let od adopce, by zde mohla být nějaká častější frekvence povinnosti vzdělávání a setkávání, protože je tam pak šance mnoho věcí podchytit a něco s tím dělat,“* doplňuje respondent č. 2 (PHA). **Avšak klade důraz především na osvětu o podpoře adoptivních rodin, nikoliv na povinnost**.

VO 13: Jaké nedostatky spatřujete v systému podpory adoptivních rodin?

Ve třinácté výzkumné otázce, bylo zjištěno, že **systém podpory adoptivních rodin v České republice neexistuje**. Výstižnou odpověď na třináctou otázku uvedl respondent č. 5 (KHK): „(...) osvojitelé jsou ve vzduchoprázdnu, je to nesystémové, roztržité. Je to téma, které žije, ale vlastně se jím nikdo nezabývá nějak komplexně. Takže je to taková velká díra, kterou v tom systému máme, z mého pohledu.“ Podobný názor vyjádřil i respondent č. 6 (KHK): „Já myslím, že podpora adoptivních rodin u nás v České republice jako téměř nefunguje.“ Stejný názor doplňuje i respondent č. 4 (KHK): „(...) neexistuje žádný ucelený systém podpory adoptivních rodin tak, aby když žadatelé skončí přípravu, tak aby dostaly do ruky nějaký letáček, informaci o tom, že existují instituce, které jim poradí.“ **Někteří respondenti také upozorňují, že podpora adoptivních rodin je v jednotlivých krajích různá.** S tím se ztotožňuje i respondent č. 2 (PHA): „Žádná systémová podpora osvojitelé není. U nás v ČR je to otázka neziskových organizací, které se o něco snaží, ale systémová podpora adoptivních rodin není.“ Respondent č. 1 (PHA) ještě doplňuje, že chybí sjednocení orgánů SPOD a krajských úřadů v informování osvojitelů o organizacích, které pro ně zajišťují specifické služby.

Dále respondenti poukazují na **absenci finančních prostředků organizací pro systematickou práci s adoptivními rodinami**. Respondent č. 1 (PHA) sdělil: „Takže je to otázka hodně těch financí, projekty jsou spíše krátkodobějšího charakteru a taky je to hodně na dárcích. Někdo říká, že by si to adoptivní rodiny měli hradit sami, ale zatím u nás ta osvěta není tak daleko, aby všechny adoptivní rodiny chápali, proč si to mají platit (...).“ **Nedostatek financí také souvisí s nedostupností a absencí specifických služeb pro osvojitelské rodiny, které stát negarantuje, neboť na adoptivní rodinu pohlíží jako na každou jinou rodinu.** To vnímá za velký nedostatek respondent č. 3 (JČ): „Že odkazují zákonem na to, že jsou jako běžná rodina a jsou popírané všechny ty teorie jako traumatizace malého dítěte, a protože si myslím, že být sebe víc chtějí, tak si myslím, že v některých věcech nejsou a nebudou jako běžná rodina a bude se jim tam ten fakt osvojení objevovat.“

Respondent č. 2 z Prahy ještě doplňuje, že **v České republice je nedostatek psychiatrů a chybí sanační služby pro běžné rodiny**, se kterými se nepracuje komplexně a mnoho dětí buď zbytečně nebo příliš pozdě končí v náhradních rodinách. Organizacím nejsou plošně dostupné ani finance na čerpání odborné terapeutické pomoci. Respondent č. 3 (JČ) uvedl, že chybí finanční podpora od měst, krajů, nejsou dostupná dotační řízení pro systematickou práci s osvojiteli. Finance z projektu MPSV na podporu adoptivních rodin čerpají pouze

pražské a jihočeská organizace. Respondent č. 2 z Prahy sdělil, že letos finance z projektu nedostali. Tento projekt je však plánovaný krátkodobě, pro organizace jsou finance nejisté a musí je získávat z jiných zdrojů. Ostatní organizace na projekt z MPSV nedosahují.

Respondent č. 1 (PHA) dále klade důraz na **chybějící osvětu o podpoře osvojitelských rodin** a její důležitosti. Respondenti č. 2 (PHA) a č. 3 (JČ) se shodují na tom, že **nedostatky spatřují také v legislativě**. Zejména se jedná o ponechání dlouhé lhůty biologickým rodičům na vyjádření nezájmu o dítě. Soudní řízení se zbytečně protahuje, v adoptivní rodině to vytváří atmosféru nejistoty, která ovlivňuje všechny členy adoptivní rodiny. K názoru se přiklání i respondent č. 4 (KHK) v odpovědi na desátou otázku. Respondent č. 2 z Prahy také upozorňuje na **nedostatečnou edukaci soudců v potřebách adoptovaných dětí**.

VO 14: Co je potřeba změnit v systému podpory pro adoptivní rodiny v České republice?

Všichni respondenti navrhuji **zavést kontinuální spolupráci s adoptivními rodinami, a to od začátku procesu osvojení**. Ideálně s nimi spolupracovat po skočení příprav náhradních rodičů, poskytovat jim vzdělávání a podporu v době čekání na dítě a také v jeho adaptační fázi. To dokládá výpověď respondenta č. 1 (PHA): „(...) *aby zde byla kontinuita procesu, aby to nebylo tolik roztržité mezi tolik subjektů, aby člověk, který najde lidi, připravuje je, aby je pak dál mohl doprovázet, zatím ty přípravy jsou tak různě po těch krajích, že to není tak, že by ta organizace s těmi lidmi mohla pracovat od začátku až do konce.*“ Například respondent č. 4 (KHK) dále navrhuje: „*Na začátek bych vůbec dala definici adoptivní rodiny jako někoho, kdo má nárok a právo na specifické služby. To dnes neexistuje. Od toho by se mohly odvíjet další služby a podpora pro adoptivní rodiny.*“ Respondent č. 5 (KHK) doporučuje, aby se omezilo doprovázení pěstounských rodin a vzdělávání příbuzenských pěstounů, aby bylo více **financí na doprovázení osvojitelů**.

Všichni zástupci pražských organizací, respondenti č. 4 a č. 6 z Královehradeckého kraje kladou důraz na **změnu v osvětě o potřebnosti poskytování specifické pomoci osvojitelským rodinám**. Jedná se o osvětu ve společnosti, mezi všemi odborníky, se kterými se rodina dostává do kontaktu, ale i mezi adoptivními rodinami, aby rozuměli důvodům čerpání služeb za účelem prevence před krizemi a problémy související s faktem osvojení. To dokládá odpověď respondenta č. 2 (PHA): „*Zvýšit povědomí veřejnosti o potřebách adoptovaných dětí, protože je zde mnoho předsudků ohledně adopce, se kterými se setkávají děti i adoptivní rodiče. Dále velké téma je i přístupu k těmto dětem ve školství, i na OSPODech (...).*“ Respondent č. 6 (KHK) navrhuje, aby všechny orgány SPOD informovali osvojitely, i ty budoucí, o možnostech čerpání specifických služeb cílené pro

adoptivní rodiny: „*Takže tam si myslím, že je velká úloha té pracovnice z orgánu sociálně právní ochrany dětí, tu rodinu informovat, a i znovu na sebe navazovat a nabídnout jim využití pomoci, protože k nim už se v podstatě nedostane žádná doprovázející organizace, nikdo další.*“

Dále respondenti doporučují **zavést dostupné možnosti podpory jako jsou klubová setkání, odborná terapeutická pomoc apod.** Respondent č. 4 (KHK) navrhuje: „*Dále by bylo výborné, kdyby fungovaly kluby pro osvojitele, samozřejmě jejich realizace vyžaduje také finance, které se shánějí velmi špatně. Stačilo by to jednou za měsíc, myslím si, že možnost sdílení osvojitelů mezi sebou pro ně může být taky hodně nápomocné. A dále nárok a právo na hrazenou terapeutickou péči, to vnímám jako hlavní.*“ Respondent č. 2 (PHA) a respondent č. 5 a č. 6 (KHK) vnímají důležitost v **proměně systému prevence, financování odlehčovacích a sanačních služeb, které podporují biologické rodiny tak, aby bylo co nejméně dětí umístováno mimo vlastní rodinu.** Respondent č. 5 (KHK) navrhuje zavedení dánského systému: „*Tam jsou pěstounské rodiny, kteří se školí na to, že budou pomáhat sociálně znevýhodněným rodinám. Oni si to dítě domů nevezmou, ale ta pěstounská rodina dostane v uvozovkách do péče sociálně znevýhodněnou rodinu, ve které jsou definované nějaké potřeby.*“

Všichni respondenti dále kladli důraz na sjednocení postupů a systému podpory všech orgánů SPOD, krajských úřadů, MPSV, měst a dalších. Respondent č. 1 z Prahy navrhuje, aby všechny orgány SPOD dodržovali jednotné postupy v uplatnění práva dítěte na informace o jeho původu. Jedná se například informace o prenatálním období dítěte, anamnéze jeho biologické rodiny apod. Důležité je, aby byly informace zaznamenané ve spisu a dítě k nim mělo snadný přístup. Respondent č. 3 (JČ) **navrhuje, aby každý krajský úřad ve svém kraji zajistili, alespoň jednu organizaci, která osvojitelům poskytne adekvátní služby a pomoc.** „*(...) myslím si, že to musí jít tzv. se shora, protože když to jde od zdola, tak je to nesystémové, tak pak vzniká to, že například v Praze jsou tři organizace, v Plzeňském kraji, Libereckém, Karlovarském kraji není nic.*“

Všichni respondenti také kladli důležitost na legislativní změny. Respondent č. 4 (KHK) zdůrazňuje, aby se na adoptivní rodinu pohlíželo jako na někoho, kdo potřebuje a má právo na dostupné a specifické služby. **Je tedy nutná změna definice adoptivní rodiny, která by neměla být považována za běžnou rodinu.** Dále doporučuje zkrátit lhůtu rodičovského nezájmu, zrušit poučení biologických o něm a zavést tzv. blanketový souhlas biologických rodičů, aby dítě mohlo být co nejdříve svěřeno do osvojení. K této změně se přiklání i pražský respondent č. 2, který doporučuje v občanském zákoníku zkrátit lhůtu třech

měsíců, ve které biologičtí rodiče mohou stáhnout své přání svěřit dítě do adopce. Také klade důraz, aby se výstižně definoval zájem dítěte a aby se specializovala pěstounská péče, přesněji se definoval její účel. Dále někteří respondenti doporučují zrušit umístování dětí do zařízení ústavního charakteru. K tomu se přiklání i respondent č. 5 (KHK), který navrhuje děti do sedmi let jejich věku neumísťovat do ústavů. Dále doporučuje **v zákoně č. 359/1995 SPOD začlenit systém základní práce s osvojiteli**. Respondent č. 1 (PHA) navrhuje, aby se **v zákoně stanovil dohled na sdělení dítěte o faktu osvojení do šesti let jeho věku**. Respondent č. 3 (JČ) ještě zdůrazňuje, že **v zákoně SPOD by právo na čerpání specifických služeb osvojitelů mělo být stanoveno písemně**.

6.2 Analýza výsledků výzkumného šetření

Následující podkapitola se zabývá vyhodnocováním a porovnáním dat zjištěné z výzkumného šetření. Odpovědi respondentů byly porovnávány v rámci jednotlivých krajích. Rovněž byly shodné části výpovědí respondentů zaznamenány a porovnány s rozdílnými částmi výpovědí dotázaných. Podkapitola také shrnuje získané výsledky výzkumného šetření a podává o těchto výsledcích jasnější přehled.

VO 1: Co si představujete pod pojmem podpora adoptivních rodin?

Výpovědi respondentů se v jednotlivých krajích nelišily a vzájemně se v představách o systému podpory adoptivních rodin doplňovaly. Z výpovědí respondentů vyplývá, že **podpora pro adoptivní rodiny by měla mít podobu doprovázení obdobně jako u pěstounských rodin**. Pro adoptivní rodiny by měl existovat dostupný systém pomoci v tématech související s osvojením a nárok na čerpání specifických služeb jako například odbornou terapeutickou pomoc, vzdělávání, provázení pracovníkem, odlehčovací služby apod. Respondenti se také shodli na tom, že **ucelený systém podpory pro adoptivní rodiny v České republice neexistuje**.

VO 2: Co je cílem poskytování podpory pro adoptivní rodiny i v organizaci, ve které pracujete?

Ve druhé výzkumné otázce se všichni respondenti opět shodli na cílech podpory adoptivních rodin a vzájemně se v cílech doplňovali. **Cílem podpory adoptivních rodin je dle respondentů zejména pomoc náhradní rodině se specifickými tématy související s institutem osvojení a zdravý vývoj všech členů rodiny**. Někteří respondenti doplnili,

že cílem poskytované podpory je zamezit selhání a rozpadu rodiny. Dalším cílem také je **identifikace potřeb členů náhradní rodiny a zprostředkování adekvátních služeb**. Zajímavé však je, že respondenti z Královehradeckého kraje poskytují adoptivním rodinám základní poradenství, ale dlouhodobě s nimi nepracují z důvodu nedostatku finančních prostředků. Kdežto organizace působící v Praze a Jihočeském kraji poskytují kontinuální podporu adoptivním rodinám a zprostředkovávají jim speciální služby pro ně určené.

VO 3: Pro koho je podle vás podpora pro adoptivní rodiny určena?

Ve třetí výzkumné otázce se opět všichni respondenti shodli na tom, že **podpora pro adoptivní rodiny by měla být poskytována všem členům rodiny**. To znamená osvojenému dítěti, osvojitelům, ale i také členům širší adoptivní rodiny. Respondenti zastupující pražské organizace dokonce sdělili, že ve své praxi pořádají akce určené pro příbuzenstvo adoptivní rodiny. Respondenti z Královehradeckého doporučují podporu náhradní rodiny cílit i na širší rodinu, ale v praxi nerealizují žádné aktivity pro příbuzné členy adoptivní rodiny.

VO 4: Z jakých potřeb adoptivní rodiny podpora i ve vaší organizaci vychází?

Odpovědi respondentů na čtvrtou výzkumnou otázkou jsou téměř totožné. **Respondenti nejdříve shodně uvedli, že podpora pro adoptivní rodiny vychází zejména z potřeb osvojitelů**. K potřebám osvojitelů patří zejména vzdělávání ve výchově dítěte vyrůstající v osvojení, pomoc odborníků, kteří rozumí problematice adopce, v podobě terapeuta, psychologa, speciálního pedagoga apod.), odlehčení v péči o dítě, pomoc s přijetím role náhradního rodiče (např. jak pracovat s faktem adopce ve společnosti) a ošetřením vlastních traumat (neplodnost apod.). Osvojitelé také potřebují pomoc v komunikaci s institucemi, se kterými se osvojení dostávají do kontaktu jako například školská zařízení. **Dále respondenti shodně sdělili, že podpora vychází z potřeb celé adoptivní rodiny, to je i z potřeb osvojence**. Zástupci pražských organizací z praxe podotýkají, že potřeby adoptivní rodiny vycházejí z fází procesu osvojení, ve které se rodina nachází a potřeby členů rodiny se tak mohou lišit. **Adoptivní rodiny mají také potřebu se setkávat s ostatními takovými rodinami**. Například respondenti z Jihočeského kraje a Prahy pořádají klubová setkání pro osvojitelské rodiny. Oproti tomu někteří respondenti z Královehradeckého kraje sdělili, že ve své organizaci s adoptivními rodinami nepracují, ale pokud je nějaká taková rodina oslovení, jejich potřeby se shodují s výše uvedenými.

VO 5: Proč je důležité podporovat adoptivní rodiny?

Ani v této výzkumné otázce se respondenti ve svých výpovědích nerozcházel, naopak se opět doplňovali. Zástupci organizací ze všech dotázaných krajů sdělili, že **poskytovat podporu adoptivním rodinám je důležité z hlediska prevence rozpadu a vzniku komplexních problémů rodiny**. Oba respondenti z Prahy a dva respondenti z Královéhradeckého kraje ještě podotkli **hledisko pomoci adoptivním rodičům s výchovou přijatého dítěte**. Respondent z Prahy ještě zdůraznil **potřebu osvěty mezi osvojiteli o důležitosti čerpání této podpory za účelem pomoci přijatému dítěti**.

VO 6: Ve které fázi procesu dítěte je vhodné, aby osvojitelé požádali o podporu?

V šesté výzkumné otázce se respondenti ve svých odpovědích téměř shodovali. O podpůrné služby by dle respondentů měli adoptivní rodiny požádat **v době, kdy začnou přemýšlet o osvojení dítěte**, tzn. ještě před podáním žádosti. A to z toho důvodu, aby žadatelé o osvojení byli dostatečně edukováni o tom, co obnáší výchova dítěte v adopci a mohli se tak bezpečně rozhodnout, zda je náhradní rodičovství cestou, kterou chtějí jít. Dále téměř všichni respondenti shodně uvedli, že **pokud se osvojitelům nepodaří nikoho zkontaktovat hned od začátku, je vhodné, aby tak učinili v době čekání na dítě**. Dalšími významnými momenty, ve kterých většina respondentů doporučuje, aby osvojitelé požádali o podporu, jsou **fáze přijetí dítěte o rodiny a jeho adaptace v ní**. Respondent z Královéhradeckého kraje však poukazuje na to, že se to děje málokdy. Ve srovnání s výše uvedeným se liší odpověď respondenta z Jihočeského kraje, který zdůrazňuje, aby **osvojitelé věděli, na koho se v pomoci mohou obrátit, ale o podporu jako takovou by měli požádat v době, kdy ji potřebují**.

VO 7: Jakým způsobem ve vaší organizaci informujete osvojitele o možnostech jejich podpory?

V další výzkumné otázce se všichni respondenti shodovali na tom, že **podpůrné služby pro adoptivní rodiny nabízejí na přípravných kurzech žadatelů o osvojení, webových stránkách, sociálních sítí (Facebook), článků v časopisech a formou letáků**. Respondenti z královéhradeckého kraje však uvedli, že ne vždy pořádají přípravné kurzy pro náhradní rodiče. **Dva respondenti z královéhradeckého kraje sdělili, že jejich služby nejsou primárně určené pro adoptivní rodiny, ale pro pěstouny, proto nemají letáky cílené přímo pro osvojitele**. S tím se ztotožňuje organizace z Jižních Čech, která propaguje podporu adoptivních rodin na kampaních cílené na nábor pěstounů. Oproti tomu oba respondenti z Prahy

sdělili, že osvojitele o možnostech jejich podpory informují **skrze pracovníka formou osobní, telefonickou nebo elektronickou (email) a pořádají setkání pro zájemce o náhradní rodinnou péči a žadatele o osvojení**. Jedna z organizací má **blog cílený pro adoptivní rodiny** a druhá organizace má zřízenou **poradenskou linku a on-line poradnu, která je anonymní**.

Ve srovnání s uvedenými organizacemi jsou v informování adoptivních rodin o možnostech jejich podpory vyspělejší pražské organizace. Z výše uvedeného je zřejmé, že pražské organizace své informační možnosti mají cílené přímo pro adoptivní rodiny, kdežto jihočeská a královehradecké organizace osvojitele o jejich možnostech podpory informují cestou služeb určené primárně pro pěstouny nebo obecně pro náhradní rodiče.

VO 8: Jakou teorii při práci s adoptivními rodinami využíváte ve vaší organizaci?

V osmé výzkumné otázce se respondenti ve svých výpovědích shodovali. Z výpovědí také plyne, že zástupci vybraných organizací ve své praxi užívají podobné teorie. Jedná se o **teorii attachmentu**, na které se shodli úplně všichni respondenti. Zástupce z Prahy a Královehradeckého kraje doplnili **přístup terapeutického rodičovství**, který aplikují v práci s adoptivními rodinami. Většina respondentů pak ještě uvedla, že **pracují s raným traumatem dítěte a se všemi aspekty s tím související**. Respondenti z Prahy, Jižních Čech a Královehradeckého kraje podotkli, že **pracují s celým rodinným systémem**. Ve srovnání s ostatními zástupce Královehradeckého kraje však podotkl, že v práci s osvojitelskými rodinami užívají teorie určené pro pěstounské rodiny, neboť v České republice je nedostatek kurzů pro vzdělávání odborníků pracujících s adoptivními rodinami.

VO 9: Jaké strategie a postupy při práci s adoptivními rodinami ve vaší organizaci uplatňujete?

Všichni respondenti se shodli na tom, že adoptivním rodinám ve svých organizacích poskytují **možnost individuálních konzultací**. Z deváté výzkumné však otázky plyne, že zejména v pražských organizacích a jihočeské organizaci existuje široká škála možností podpory adoptivních rodin. Dále respondenti jmenovali **možnost doprovázení, odborné terapeutické pomoci, vzdělávání**. Pražské a jihočeská organizace tyto podpůrné služby adoptivním rodinám zprostředkovávají a finančně zajišťují. Ve srovnání s královehradeckými organizacemi je tento bod rozdílný. **Některé královehradecké organizace nemají dostatek finančních prostředků, a proto si výše uvedené služby podpory musí osvojitelé financovat sami**. Výpovědi respondentů se také rozcházejí v poskytování služby **klubová setkání**. V pražských organizacích se běžně taková setkání pořádají zdarma, a to nejen pro samotné

osvojitele a jejich přijaté děti, ale i pro širší příbuzenstvo apod. Ve srovnání s uvedeným jihočeská a královehradecké organizace taková setkání nepořádají, opět z důvodu nedostatku financí. Mají možnost však osvojitelům nabídnout účast na klubech pěstounských rodin. Pražské organizace z výpovědí vycházejí pokrokověji oproti ostatním organizacím, neboť adoptivním rodinám mimo jiné zajišťují **doučování odborníkem, právní poradenství, speciálního pedagoga nebo arteterapeuta**. Jedna z pražských organizací dokonce realizuje odborné kurzy pro své zaměstnance zaměřené na práci s adoptivními rodinami.

Z výše popsaného tedy plyne, že pražské organizace poskytují širokou škálu možností podpory adoptivních rodin, které adoptivním rodinám financují oproti organizacím v královehradeckém kraji, které nemají dostatek finančních prostředků a služby si musí osvojitelé hradit sami nebo se účastní akcí, které jsou určené pro pěstounské rodiny.

VO 10: Víte o nějakých zahraničních modelech práce s adoptivními rodinami, které by mohly být v ČR užitečné?

Všichni respondenti v odpovědích na desátou výzkumnou otázku poukazovali na to, že **inspirace ze zahraničí je velmi důležitá a přínosná**, avšak s propojením otázky č. 9 bylo zřejmé, kdo a jaké prvky ze zahraničí aplikuje ve své práci s adoptivními rodinami. Například organizace působící v Praze vyjmenovaly mnoho zemí, ve kterých se line užitečná praxe. Pouze však jeden z respondentů z hl. m. Prahy uvedl, že různé přístupy z různých zemí přímo aplikuje ve své praxi. Další respondent z Prahy sdělil, že úplně s modely ze zahraničí nepracují. Ve srovnání s tím se v Jihočeském kraji inspiroují z doprovázení pěstounů a zahraniční praxi přebírají přímo z pražských organizací, které takové modely studují a některé aplikují i ve své praxi. Královehradecké organizace vyjmenovaly podobné země jako pražské organizace, které by mohly být v práci s osvojiteli v České republice přínosné. Nicméně z jejich výpovědí vyplývalo, že se jedná pouze o možnou inspiraci, nikoliv že by přístupy aplikovali v práci s adoptivními rodinami. U respondentů z pražských a královehradeckých organizací se **pro inspiraci v práci s klienty adopce objevovaly země jako Dánsko, USA, Anglie, Island, skandinávské země, Nizozemsko a Slovensko**. Z odpovědí respondentů byly zjištěny některé nedostatky systému podpory v České republice, které byly vyhodnoceny v otázce č. 13.

VO 11: Čím se podle vašeho názoru má lišit podpora pěstounů od podpory osvojitelů?

V jedenácté výzkumné otázce se respondenti ve svých výpovědích opět shodovali a vzájemně doplňovali. Většina respondentů se shodla na tom, že **podpora pro adoptivní rodiny by měla být podobná jako doprovázení pěstounů, zejména v poskytovaných**

službách, ale měla by se lišit v potřebách adoptivních rodin. Někteří respondenti, zejména z královehradeckého kraje a hl. m. Prahy, kladli důraz na to, aby **podpora pro adoptivní rodiny byla dostupná stejně jako je ze zákona dostupné doprovázení pro rodiny pěstounské.** Dále zástupci z pražské, jihočeské organizace a dvou královehradeckých organizací kladli důraz na to, aby **podpora pro adoptivní rodiny byla dobrovolná, nikoliv povinná.**

VO 12: Měla by být podle vašeho názoru podpora pro adoptivní rodiče povinná jako je pro pěstouny povinné uzavření dohody o výkonu pěstounské péče?

Odpovědi některých respondentů na dvanáctou výzkumnou otázku se rozcházel. Ze dvanácté výzkumné otázky vyplynulo, že pro **zavedení povinného doprovázení osvojitelů je jednoznačně respondent z Královehradeckého kraje.** Ve srovnání s tím se ve výpovědích lišili ostatní respondenti z pražských organizací, kteří jsou pro **zavedení povinnosti podpory osvojitelů pouze v určitých fázích procesu osvojení** (ukončení přípravného kurzu náhradních rodičů, čekání na dítě, adaptační fáze dítěte v rodině apod.) Pražské organizace ještě doporučují pro adoptivní rodiny zavést povinné čerpání podpůrných služeb v momentě, kdy se na straně osvojitelů vyhodnotí rizika související s péčí o přijaté dítě, na kterých by měli náhradní rodiče pracovat nebo zavést povinnost čerpání podpory od začátku procesu osvojení, která by se postupem času rozvolňovala. Ve srovnání s výše uvedeným byly názory respondentů z královehradeckého a jihočeského kraje odlišné, neboť kladli důraz na to, aby **všechny adoptivní rodiny měli právo na specifické služby, nikoliv by se nemělo jednat o jejich povinnost.** Dále někteří respondenti kladou důležitost **na osvětu o službách pro adoptivní rodiny.**

VO 13: Jaké nedostatky spatřujete v systému podpory adoptivních rodin?

Ve třinácté výzkumné otázce všichni respondenti uvedli mnoho nedostatků v systému podpory adoptivních rodin. Naprosto všichni respondenti se shodli na tom, že **systém podpory pro adoptivní rodiny v České republice není, nefunguje, chybí systematická práce s adoptivními rodinami.** Velký nedostatek, který všichni respondenti vnímali je, že chybí finanční podpora státu na systematickou práci s adoptivními rodinami. **V České republice chybí finanční podpora od státu, krajů a měst.** Na finance z projektu MPSV dosahuje pouze pár organizací. Z výzkumného šetření vyplývá, že finance z projektu MPSV na podporu adoptivních rodin čerpají pouze pražské a jihočeská organizace. Jedna pražská organizace však letos na finance z projektu nedosáhla. Dále se respondenti shodli na tom,

že v České republice je nedostatek specifických služeb pro adoptivní rodiny, a zároveň je nedostatek sanačních služeb pro běžné rodiny, jejichž větší dostupnost by mohla předcházet umístování dětí do náhradních rodin. Respondenti také poukazovali na **nedostatek odborníků edukovaných o specifických potřebách členů adoptivní rodiny** (např. soudců apod.) Dále z výzkumného šetření vyplynulo, že **neexistuje dostatečná osvěta o těchto službách a důležitosti čerpání podpory adoptivních rodin**. Ve výpovědi respondentů se objevovala výrazná potřeba sjednocení systému podpory ve všech krajích, neboť **chybí sjednocení orgánů SPOD a krajských úřadů v informování osvojitelů o organizacích, které pro ně zajišťují specifické služby**. Dále respondenti kladli důraz na **nedostatky v legislativě**. Jedná se například o ponechání dlouhé lhůty biologickým rodičům na vyjádření nezájmu o dítě, soudní řízení se pak zbytečně protahuje. Nedostatkem také je, že zákon na adoptivní rodinu pohlíží jako na běžnou rodinu, a proto ze zákona nemá nárok na specifické služby a podporu. Ve třinácté výzkumné otázce se všichni respondenti ve svých názorech shodovali a přinášeli mnoho svých pohledů na nedostatky v systému podpůrných služeb pro osvojitelské rodiny.

VO 14: Co je potřeba změnit v systému podpory pro adoptivní rodiny v České republice?

Návrhy všech respondentů na systémové změny podpory adoptivních rodiny byly různorodé a proměnlivé, avšak vzájemně se velmi dobře doplňovaly v zavedení ideální podoby systému podpory pro adoptivní rodiny. Všichni respondenti se v odpovědích výzkumné otázky jednoznačně shodli na **potřebě zavedení uceleného systému podpory pro osvojitelské rodiny, který bude dostupný všem členům této rodiny**. S tím souvisí i potřeba legislativně změnit pohled na adoptivní rodinu, která by neměla být považována jako běžná rodina, nýbrž jako náhradní, která má právo na čerpání speciálních služeb.

Dále všichni respondenti navrhují, aby stát poskytl dostatečné a dlouhodobé finance všem organizacím na systematickou práci s adoptivními rodinami. V případě stavu dostatku financí by organizace pro adoptivní rodiny zajišťovali dostupné možnosti podpory jako jsou klubová setkání, odborná terapeutická pomoc, vzdělávání, doprovázení apod. Respondenti také **navrhují kontinuální spolupráci s adoptivními rodinami, ideálně od začátku procesu osvojení a poskytovat jim podporu v dalších fázích adopce**. Stát by také měl dle výpovědi respondentů **metodicky sjednotit postupy všech orgánů SPOD a krajských úřadů v edukaci těchto náhradních rodičů o jejich možnostech a účelu podpory**. Zajímavý je návrh respondenta č. 3 (JČ), který doporučuje, aby **stát v každém kraji zajistil působnost alespoň jedné organizaci, která bude poskytovat adoptivním rodinám adekvátní pomoc**.

Někteří respondenti se také shodli na tom, že je **potřeba zkvalitnit osvětu**

o potřebnosti zavedení speciálních služeb pro adoptivní rodiny a důležitosti čerpání podpory těmito rodinami. Dále respondenti kladli důraz na osvětu o specifických potřebách členů adoptivní rodiny a multidisciplinární spolupráci všech institucí, kteří takovým náhradním rodinám pomáhají. Všichni respondenti také vyzdvihovali **posílit systém prevence pro všechny rodiny, zejména poukazovali na širší síť sanačních služeb**. Dále zdůrazňovali **legislativní změny v zákoně o sociálně právní ochraně dětí a občanském zákoníku**: zkrátit lhůtu tří měsíců k vyjádření rodičovského nezájmu, zavést tzv. blanketový souhlas biologických rodičů, výstižněji definovat zájem dítěte, začlenit základní systém práce s osvojiteli, stanovení dohledu nad sdělením dítěti do šesti let jeho věku o osvojení. Z výše uvedeného tedy vyplývají základní návrhy a doporučení k vytvoření funkčního systému podpory adoptivních rodin, který je v České republice žádoucí.

6.3 Závěr výzkumného šetření

Z výsledků výzkumného šetření vyplývá, že ucelený a funkční systém podpůrných služeb pro adoptivní rodiny v České republice neexistuje. Specifickou podporu těmto rodinám v České republice poskytuje pouze pár organizací. Taková potřeba organizacím vyplývá ze zkušeností při práci s osvojitelskými rodinami. Každá organizace však poskytuje různou škálu možností podpory na základě svých dostupných finančních prostředků.

Z výzkumného šetření jasně vyplývá, že pražské organizace disponují různorodými možnostmi podpory cílené přímo pro adoptivní rodiny, které reagují na jejich specifické potřeby. Pražské organizace, ale také i jihočeská se zapojují do krátkodobého projektu MPSV, který finančně dotuje tuto významnou myšlenku. Většina dotázaných organizací by si přála systematicky pracovat s adoptivními rodinami a poskytovat jim adekvátní služby. Bohužel však nejsou schopny naplnit podmínky výše zmíněného projektu a k systematické práci s osvojiteli nemají dostatek finančních prostředků. Dokonce i organizace z Prahy se v roce 2021 nepodařilo získat finanční podporu z projektu MPSV.

Z výzkumu také vyplynulo, že pražské organizace jsou ve svých možnostech podpory vyspělejší oproti královehradeckým, které mají služby podpory cílené spíše pro pěstounské rodiny a adoptivním rodinám poskytují základní poradenství. Ostatní služby si musí osvojitelé financovat sami. V jihočeské organizaci jsou pro osvojitele služby dostupné, ale ve srovnání s pražskými organizacemi zde některé možnosti podpory chybí. Problémem také je, že podpůrné služby pro adoptivní rodiny v celém kraji zajišťuje pouze jedna organizace. Dále z výzkumného šetření vyplynulo, že některé královehradecké organizace nemají finanční

prostředky k tomu, aby adoptivním rodinám zajistili služby, které budou schopny adekvátně reagovat na jejich potřeby. Podněty k zavedení funkčního systému podpory adoptivních rodin vychází z iniciativy pár neziskových organizací, které však potřebují vedení a podporu od nadřízených orgánů. Systém podpory v České republice je pak různorodý a nejednotný.

Nedostatkem a nedostupností speciálních služeb zůstávají adoptivní rodiny na problémy sami a vzniká zde vyšší riziko vzniku komplexních problémů, které mohou vést až k rozpadu této náhradní rodiny. Někteří respondenti však kladli důraz na osvětu ve společnosti i mezi osvojiteli. Adoptivní rodiče potřebují rozumět důvodům, proč by jim někdo měl poskytovat podporu, zvláště když mají potřebu být jako běžná rodina. Společnost potřebuje nahlédnout do specifických potřeb této náhradní rodiny, které jsou přirozenou součástí osvojení a uvědomit si, že taková rodina potřebuje speciální péči. Závěrem v návaznosti na výše uvedené všech šest dotázaných respondentů v České republice akcentuje potřebu státem zavedení funkčního systému podpory adoptivních rodin, který bude ze zákona dostupný všem těmto rodinám.

7 DISKUSE

Z analýzy výsledků výzkumného šetření plyne, že všech šest dotázaných respondentů vykazovalo podobnou představu o systému podpory adoptivních rodin. Respondenti kladou důraz na **potřebu vnímat podporu jako systém pomoci osvojitelským rodinám v procesech související s adopcí za účelem prevence před komplexními problémy a krizemi náhradní rodiny, které by mohly vést k jejímu rozpadu.** Respondenti vnímají za hlavní cíl podpory zejména zdravý vývoj osvojence v náhradní rodině a všech členů adoptivní rodiny, a také pomoc s jejich specifickými potřebami prostřednictvím čerpání speciálních služeb. S názorem se ztotožňuje i Bubleová (2017, s. 11): „*Pro úspěšné fungování dítěte v rodině je zásadní zdravé fungování rodičů a rodiny jako celku. Proto je práce zaměřená na rozvoj a podporu rodičů ve zvládnání situace osvojení.*“ A dále Bubleová (2017, s.7) doplňuje, že „*podpora adoptivních rodin by měla vycházet zejména ze specifických potřeb osvojitelských rodin, respektive z potřeb jednotlivých členů v různých fázích procesů osvojování dítěte.*“

Z výpovědí respondentů vyvstává **potřeba zavést systematickou práci s adoptivními rodinami a funkční systém možností podpory těchto rodin, který bude ze zákona dostupný úplně pro všechny takové rodiny.** Tématem podpory adoptivních rodin je potřeba se zabývat komplexně a zastavit působení osvojitelů ve vzduchoprázdnu. S názorem se ztotožňuje i Vávrová (2012, s. 32): „*Všichni, kdo se odhodlávají otevřít svou náruč a domov opuštěným dětem, si zaslouhují od nás všech maximální pozornost a podporu, která by neměla končit absolvováním povinných přípravných kurzů.*“ Z výpovědí respondentů je patrná **potřeba zavést systém pomoci v podobě doprovázení osvojitelských rodin dostupný pro všechny členy adoptivní rodiny.** Tzn. pro osvojence, adoptivní rodiče, pro ostatní děti vyrůstající v rodině a pro širší rodinu osvojitelů. Každý z těchto členů má své potřeby, ze kterých by měla vycházet dostupná pomoc. To také tvrdí Bubleová (2017, s. 5), že podpora „*(...) je určena celému rodinnému systému, zaměřuje se na všechny členy rodiny, ale také na její širší okolí, jehož pochopení a podpora je důležitým a protektivním faktorem.*“ Možnost doprovázení většina respondentů doporučuje zavést dobrovolně. Stejný princip propaguje i Bubleová (2017, s. 16) v Adopčním centru jsou služby „*poskytovány na základě dobrovolného rozhodnutí klientů, kteří mohou spolupráci zahájit, stejně jako ukončit ve chvíli, kdy už ji nepovažují za potřebnou a užitečnou.*“ **Povinné doprovázení dotázaní respondenti doporučují zavést pouze v určitých fázích osvojení nebo v případě indikace rizikových faktorů.** Doprovázení by mělo být podobné jako doprovázení pěstounských rodin, ačkoliv odlišnost by měla být v potřebách adoptivních rodin. To naznačuje i Vávrová (2012, s. 32):

„Přes velké rozdíly mezi původní motivací adoptivních rodičů, pěstounů i pěstounů na přechodnou dobu vidíme, že v průběhu života s přijatými dětmi řeší mnohdy velmi podobné problémy.“

Respondenti akcentují potřebu dostupných služeb podpory adoptivních rodin. Jedná se zejména o možnosti jako jsou terapeutická odborná pomoc, doprovázení klíčovým pracovníkem, klubová setkání, vzdělávání, individuální konzultace, poradenství, odlehčovací služby. K dalším možnostem podpory respondenti řadí čerpání služeb od dalších odborníků jako jsou právníci, speciální pedagogové apod. Respondenti vnímají potřebu zavést možnost čerpání podpůrných služeb už od začátku procesu osvojení, což znamená po skočení příprav náhradních rodičů a v následných fázích adopce. Někteří vnímají potřebu zavedení kontinuální práce s lidmi už v době, kdy o osvojení teprve přemýšlejí. Podobné tvrdí Bubleová (2017, s. 10): *„Rodiče potřebují vědět, že existuje nabídka komplexní odborné podpory, které mohou využít i když aktuálně neřeší žádné krizové situace, a že nabízená podpora může mít ryze preventivní a edukační charakter.“*

Respondenti také doporučují práci s osvojiteli čerpat inspiraci v zahraničí, která může být velkým přínosem pro práci s adoptivními rodinami v České republice. Někteří dotázaní respondenti pracují s osvojiteli vycházejí z praxe Spojených států Amerických, Anglie, Dánska, Slovenska, Skandinávie, Holandska apod. Takové organizace jsou vyspělejší v poskytování podpory osvojitelským rodinám ve srovnání s těmi, kteří uvedli, že zahraniční modely ve své praxi neaplikují.

Respondenti také kladou důraz na jednotné metodické vedení v systému podpory adoptivních rodin všech krajů, orgánů sociálně právní ochrany dětí a Ministerstva práce a sociálních věcí. **Je potřeba, aby všechny organizace měli jednotné metodické vedení a dostupné finanční možnosti pro systematickou a smysluplnou práci s osvojiteli za účelem jejich podpory a poskytování specifických služeb adoptivním rodinám.** Takové služby by stát měl ze zákona garantovat a financovat. Do financování by měly být zapojeny kraje, města a měla by být zavedena dotační řízení pro práci s osvojiteli. Finance na systematickou podporu adoptivních rodin by měly být dostupné všem organizacím poskytující služby podpory.

Změny jsou také potřeba provést v legislativě. Respondenti vnímají potřebu změnit definici adoptivní rodiny. Tzn. nepohlížet na rodinu jako na biologickou, nýbrž jako na rodinu náhradní, která má právo na čerpání speciálních služeb z důvodu specifických potřeb. Nožirová (2012, s. 13) se shoduje s respondenty: *„Novela zákona počítá s povinností jak pěstounů, tak náhradních rodičů, spolupracovat s odborníky, co se týče výchovy dítěte. Je nutné mít*

na paměti, že přijetí dítěte do NRP je velmi specifické a skutečně v 21. století není možné dítě svěřit, a poté tzv. zavřít dveře. Přestože zákon hovoří o osvojení jako o období přirozeného (biologického) rodičovství, po stránce psychologické jsou zde tak výrazná rizika, která zkrátka nelze jednoduše opomíjet.“ Jedná se zejména o zákon č. 359/1995 o sociálně právní ochraně dětí a občanský zákoník č. 89/1992 Sb. V těchto zákonech vnímají také potřebu zkrátit lhůtu pro vyjádření rodičovského nezájmu o vlastní dítě, čímž by se mohl zkrátit soudní procesy osvojení.

Téma, které rezonovalo u všech dotázaných respondentů bez ohledu na pokročilost v práci s adoptivními rodinami je **téma osvěty**. Z výpovědí respondentů vyplývalo, že je potřeba osvěty **mezi všemi adoptivními rodinami** o důvodech a důležitosti podpory adoptivních rodin. Například Bubleová (2017 s. 11 a s. 15) uvádí, že Adopční centrum „realizuje také osvětovou činnost zaměřenou na zvyšování povědomí odborné i neodborné veřejnosti o náhradní rodinné péči a ohrožených dětech. (...) Cílem AC je předcházet nebo měnit stereotypy a obavy spojené s náhradní rodinnou péčí, zejména adopcí, mít informace a rozumět specifickým a přínosům adopce.“ V současné době pár neziskových organizací informuje osvojitele o službách určené pro adoptivní rodiny prostřednictvím webových stránek, sociálních sítí, emailem, telefonicky, při osobním setkání apod. Je potřeba však zavést systém plošnějšího informování všech adoptivních rodin o edukovat je o těchto možnostech podpory. Další potřeba osvěty vyvstává **také ve společnosti, která by na osvojitelé rodiny neměla pohlížet jako na běžné, nýbrž na rodiny se specifickými potřebami, které jsou součástí adopce**. Respondenti také poukazují na potřebu edukaci soudců o potřebách osvojenců, ale i dalších pracovníků institucí, se kterými se setkávají členy adoptivní rodiny jako například školy, volnočasové kroužky, pedagogicko-psychologické poradny apod. To také tvrdí Koluchová J., in Paventia, *aby mohla náhradní rodina plně rozvinout své terapeutické možnosti, potřebuje komplexní odborné služby, včetně pediatrických, i společenské uznání a podporu*.“ S tím souhlasí i Bubleová (2017, str. 7), jejichž „adopční centrum může reflektovat v nabízených službách a podpoře i potřeby dalších osob, kterých se osvojení dotýká, především pak těch, které jsou v blízkém vztahu s osvojitelkou rodinou: členů širší rodiny (zejm. prarodičů), přátel, případně těch, které s osvojitelkou rodinou přicházejí do profesionálního kontaktu (např. zástupci škol nebo jiných veřejných služeb).“ Podpora pro adoptivní rodiny by měla být pro všechny přirozená, nikoliv vnímána jako neúspěch, selhání nebo handicap osvojitelů.

7.1 Doporučení pro praxi

Na základě vyhodnocení výsledků výzkumného šetření a odpovědí respondentů doporučujeme, aby byl státem zaveden funkční systém podpory adoptivních rodin dostupný pro všechny členy této specifické skupiny ve všech krajích České republiky. V každém kraji je potřeba, aby působila alespoň jedna organizace poskytující pomoc adoptivním rodinám a byly zde pro ně dostupné specifické služby. Hlavním důvodem je zejména prevence před vznikem komplexních problémů adoptivní rodiny a jejím rozpadem. Dále doporučujeme, aby Ministerstvo práce a sociálních věcí zajistilo dostupné a dlouhodobé finance na provoz organizací, které adoptivním rodinám zprostředkovávají pomoc. Ministerstvo práce a sociálních věcí by také mělo metodicky sjednotit postupy všech krajských úřadů a orgánů sociálně právní ochrany v edukaci osvojitelů o důležitosti čerpání podpůrných služeb a také o jejich možnostech podpory v kraji, ve kterém se nacházejí.

Důležité je, aby osvojitelé adopci vnímali jako pomoc dítěti se zpracováním jeho životního příběhu, léčbou primárního traumatu a budování citové vazby na nové pečovatele. Osvojitelé by sami sebe měli vnímat jako terapeutické rodiče, kteří dítěti pomáhají s výše vyjmenovaným a dalším. Z toho důvodu doporučujeme, aby osvojitelé povinně absolvovali trénink terapeutického rodičovství. Tento trénink by měli povinně absolvovat i pracovníci, kteří adoptivní rodině poskytují služby provázení.

Za velmi důležité považujeme zkvalitnit osvětu mezi adoptivními rodinami. Osvojitelé by sami měli podporu poskytovanou státem vnímat jako pomoc odborníků a prevenci před řešením komplexních problémů související s péčí o přijaté dítě vyrůstající v osvojení. Adoptivní rodina by od počátku procesu osvojení měla mít ze zákona právo na dostupnou pomoc specializovanou na specifické potřeby související s faktem adopce. Z toho důvodu doporučujeme do zákona o sociálně-právní ochraně dětí aplikovat právo všech členů adoptivní rodiny na zprostředkování specifických služeb a pomoci. Jedná se například o terapeutickou odbornou péči, vzdělávání zaměřené na specifika osvojení, odlehčovací služby, provázení klíčovým pracovníkem, klubová setkání apod. Služby doporučujeme financovat státem.

Osvětu o adopci a vším s ní související je také potřeba zkvalitnit ve společnosti, zejména pak v institucích, se kterými se osvojitelská rodina dostává do kontaktu. Společnost v České republice potřebuje plošně edukovat o specifických potřebách osvojitelské rodiny, přístupu k adoptovaným dětem a službách, které osvojitelé navštěvují nebo mohou čerpat. Osvětu o výše uvedeném doporučujeme zkvalitnit prostřednictvím kampaní, sociálních sítí, reklam, video spotů, přednáškové činnosti, propagačními materiály apod.

Další doporučení ke změnám v systému podpory adoptivních rodin v České republice vyplývá ve výzkumném šetření ze sdělení a přání respondentů, kteří se dostávají do kontaktu s adoptivními rodinami a někteří jim zprostředkovávají odbornou pomoc a provázení.

ZÁVĚR

Z diplomové práce s názvem „Podpora adoptivních rodin v ČR; Možnosti a nedostatky systému podpory adoptivních rodin očima odborníků; Návrh na systémové změny“ vyplývá, že je to téma, které se v České republice mezi adoptivními rodinami a odborníky poskytující jim podporu nese neukotveně, ale stát se tématem komplexně a systematicky nezabývá. Systém podpory adoptivních rodin v České republice téměř neexistuje a je zde pouze pár neziskových organizací, které se tématu systematicky věnují a reagují na potřeby adoptivních rodin ve 21. století.

V teoretické části diplomové práce byla představena specifická podpora adoptivních rodin v České republice. Konkrétně diplomová práce definovala pojem osvojení, popsala formy a historický vývoj tohoto institutu. Práce v teoretické části zobrazila specifika moderní adopce a popsala potřeby adoptivních rodin ve 21. století. Dále teoretická část práce vymezila obsah, cíle a cílovou skupinu systému podpory adoptivních rodin. Závěr teoretické části prezentuje popis možností této podpory v České republice a poukazuje na instituce, kam se adoptivní rodiny mohou obrátit ve zprostředkování pomoci.

Cílem diplomové práce bylo zjistit nedostatky systému podpory adoptivních rodin v České republice od odborníků ve vybraných krajích, kteří v přímé praxi pracují s adoptivními rodinami. Cílem práce také bylo zmapovat systém možností podpory adoptivních rodin v Praze, Králověhradeckém a Jihočeském kraji a zjistit návrhy těchto odborníků na změny v systému podpory adoptivních rodin v České republice.

Empirická část diplomové práce prezentuje výsledky kvalitativního výzkumu, který se uskutečnil v letech 2020–2021 se dvěma respondenty z Prahy, třemi respondenty z Králověhradeckého kraje a jedním respondentem z Jihočeského kraje. S celkem šesti respondenty byl realizován polostrukturovaný rozhovor obsahující čtrnáct otázek, který byl zaměřený na zjištění nedostatků a návrhů změn systému podpory adoptivních rodin v České republice.

Z výzkumného šetření kvalitativního výzkumu bylo zjištěno, že všichni respondenti akcentují potřebnost zavedení funkčního systému podpory osvojitelských rodin v České republice za účelem prevence před rozpadem adoptivní rodiny a pomoci těmto rodinám ve zvládnání aspektů související s výchovou dítěte v osvojení. Výzkumné šetření také poukazuje na nefunkčnost tohoto systému v České republice a nejednotnost postupu institucí v edukaci osvojitelů o možnostech jejich pomoci a důležitosti této podpory.

Z výzkumného šetření vyplývá potřeba garantovat právo adoptivních rodin na zprostředkování specifických služeb. Stát by měl zajistit dostupnost služeb podpory pro adoptivní rodiny v každém kraji a finančně i metodicky zajistit jejich působení. Výsledky výzkumného šetření také akcentují potřebu osvěty mezi adoptivními rodinami i ve společnosti za účelem edukace o důležitosti funkčního systému podpory adoptivních rodin.

Výsledky výzkumného šetření je možné uplatnit i v dalších oblastech, které se potýkají s nedostatkem státem poskytované finanční i systémové podpory, a tuto podporu akcentují.

Jedná se například o problematiku svěřením dítěte do osobní péče jiné osoby, než je jeho biologický rodič, případně poručník, a zároveň taková péče dle zákona nenahrazuje jakýkoliv typ pěstounské péče, ani osvojení. Pečující osoby dosahují pouze na finance a služby cílené pro běžné rodiny. Avšak z vlastní praxe autorky diplomové práce plyne, že se stále jedná o dítě umístěné mimo péči vlastních rodičů, které se může potýkat se specifickými potřebami stejně jako dítě vyrůstající v adopci. Takové potřeby mnohdy vyžadují čerpání speciální pomoci. Pečovatelé v tomto typu péče pak na specifické služby nedosahují ze zákona ani finančně.

Zjištění vyplývající z výzkumného šetření může také přesahovat do problematiky doprovázení pěstounských rodin. Opět z vlastní praxe autorky práce je patrné, že i pěstounské rodiny nedosahují na některé služby podpory. Jedná se například o odbornou terapeutickou pomoc pro členy pěstounské rodiny, kterou ne všechny doprovázející organizace mohou finančně zajistit v takové intenzitě, v jaké rodina potřebuje. Důvodem je nedostatek finančních prostředků doprovázejících organizací.

Rovněž mohou mít výsledky výzkumného šetření přesah i do problematiky běžných rodin, tzn. že o dítě pečují jeho biologičtí rodiče. Ve výpovědích respondentů výzkumného šetření často zaznívalo, že v systému podpory běžných rodin chybí sanační služby zaměřené na prevenci vytržení dítěte z péče rodičů. Absencí sanačních služeb jsou děti někdy zbytečně umisťovány mimo vlastní rodinu, neboť se takové rodině nedostane potřebná pomoc. I zde vyplývá potřeba v každém kraji zajistit dostatečné množství preventivních a sanačních služeb cílené pro běžné rodiny, které budou rodičům nápomocné v péči o jejich vlastní dítě.

Ze závěru diplomové práce plyne, že adopce ve 21. století za sebou nezavírá dveře, nýbrž vychází naproti všem jejím specifikům a volá po funkčním systému služeb, jehož úlohou je předcházet krizím a rozpadům adoptivních rodin.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BUBLEOVÁ, Věduna. Základní informace o osvojení (adopci). 3., přeprac. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014. ISBN 978-80-87455-18-0.

BUBLEOVÁ, Věduna. Metodika adopčního centra: průvodce pro práci s osvojitelskou rodinou. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, spolek, 2017. ISBN 978-80-87455-28-9.

BUBLEOVÁ, Věduna. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. 4., přeprac. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2018. ISBN 978-80-87455-30-2.

BUBLEOVÁ, Věduna. Historický vývoj péče o opuštěné děti. *Náhradní rodinná péče*, 2000.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303 X.

HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo*. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, c1998. ISBN 80-210-3974-4.

HRUŠÁKOVÁ, Milana. Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2014. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-503-9.

Dobry pěstoun: náhradní rodinná péče v ČR. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2018. ISBN 978-80-907053-2-6.

POKORNÁ, Pavla. *Metodika podpůrných aktivit pro náhradní rodinnou péči: podpora pěstounských a osvojitelských rodin s romskými dětmi, arteterapie, Klub náhradních rodin, videotrénink interakcí*.

Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012. ISBN 978-80-87455-13-5.

KOLUCHOVÁ, Jarmila, MATĚJČEK, Zdeněk, ed. Osvojení a pěstounská péče. Praha: Portál, 2002, ISBN 80-7178-637-3.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Psychologie Zdraví. Vyd. 2. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-774-4.

MATĚJČEK, Zdeněk et al. Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 3. Praha : Portál, 2000.. ISBN 80-7178-494-X.

VODÁK, Pavel. *Problémy osvojení dětí*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1967.

RADVANOVÁ, Senta a Michaela ZUKLÍNOVÁ. *Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 1999. ISBN 80-7179-182-2.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 7. aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0403-9.

HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II: rodinné právo (§655-975)*. Komentář. 1. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2014.

ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK a Josef FIALA. *Občanský zákoník: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 731 s. Komentáře. ISBN 978-807-4783-692.

KUBÍČKOVÁ, Hana. *Dítě – rodina - instituce, aneb, Jak neztratit budoucnost*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2011. ISBN 978-80-7464-017-9.

MATĚJČEK, Z. 2013. *Co děti nejvíc potřebují*. 6. vydání. Praha: Portál. ISBN:978-80- 262-0398-8.

PESSO, Albert, Diane BOYDEN-PESSO a Petra WINNETTE. *Úvod do Pessa Boyden System Psychomotor: PBSP jako terapeutický systém v kontextu neurobiologie a teorie attachmentu*. Praha: Sdružení SCAN, 2009. ISBN 978-80-86620-15-2.

SCHOOLER, Jayne E. a Jiří KOVAŘÍK. *Adopce: vztah založený na slibu : užitečné rady a postřehy pro adoptivní rodiče a pěstouny*. Praha: Návrat domů, 2002. ISBN 80-7255-066-7.

NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde Praha, 2012. ISBN 978-80–86131-91-7.

SMUTKOVÁ, Lucie. *Sociální práce s rodinou*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-069-1.

VÁVROVÁ, Alena. *Přípravy pro budoucí náhradní rodiče: (metodika)*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012. ISBN 978-80-87455-16-6.

MATOUŠEK, Oldřich, KŘIŠŤAN, Alois, ed. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.

STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. SCAN. ISBN 808583460x.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

Legislativa

Úmluva o právech dítěte a související dokumenty. [Praha]: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2016. ISBN 978-80-7421-120-1.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů*. 11.3. 2019. ISBN 978-80-7488-237-1.

Zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení. In: *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, částka 21, s. 279–281.

Citace online

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. In: *Zákony pro lidi.cz* [online] [cit. 2020-11-28]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>.

VYSKOČIL, Filip. *Právní analýza osvojení v České republice* [online]. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, spolek, 2016. [cit. 2020-11-28]. Dostupné z: https://www.nahradnirodina.cz/sites/default/files/pravni_analyza_osvojeni_v_cr.pdf

Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném. In: *Zákony pro lidi.cz* [online] [cit. 2020-11-28]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-265>

Zákon č. 15/1958 Sb., o změně předpisů o osvojení. In: *Zákony pro lidi.cz* [online] [cit. 2020-11-29]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1958-15>

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. In: *Zákony pro lidi.cz* [online] [cit. 2020-11-29]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1963-94>

Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů. In: *Zákony pro lidi.cz* [online] [cit. 2020-11-28]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1998-91>

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, §6. In: *Zákony pro lidi.cz* [online] [cit. 2020-12-12]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>.

PAVENTIA [online], [cit. 6. 7. 2021]. Dostupný na World Wide Web: www.paventia.cz/sluzby/

SEMERÁDOVÁ, Monika, Ria ČERNÁ, Barbora ZACHAŘOVÁ a tým pracovníků Centra náhradní rodinné péče Amalthea, o.s. *Metodika doprovázení: Podpora, vzdělávání a kontrola náhradní rodinné péče* [online]. 2. aktualizované vydání. Chrudim: Amalthea, o.s., 2013 [cit. 2021-7-6]. ISBN 978-80-904801-0-0. Dostupné z:

http://www.nadacesirius.cz/soubory/metodiky/Amalthea_Metodika_doprovazeni.pdf

SEZNAM ZKRATEK

AC	Adopční centrum
Apod.	A podobně
Atd.	A tak dále
ČR	Česká republika
DDP	Dyádická vývojová psychoterapie
JČ	Jihočeský kraj
KHK	Královehradecký kraj
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
NRP	Náhradní rodinná péče
NOZ	Nový občanský zákoník
PHA	Hlavní město Praha
SPOD	Sociálně právní ochrana dětí

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 - Otázky k rozhovoru

- 1) Co si představujete pod pojmem podpora adoptivních rodin?
- 2) Co je cílem poskytování podpory pro adoptivní rodiny i v instituci, ve které pracujete?
- 3) Pro koho je podle vás podpora adoptivních rodin určena?
- 4) Z jakých potřeb adoptivní rodiny podpora i ve vaší organizaci vychází?
- 5) Proč je důležité podporovat adoptivní rodiny?
- 6) Ve které fázi procesu osvojování dítěte by bylo vhodné, aby osvojitelé požádali o podporu?
- 7) Jakým způsobem ve vaší organizaci informujete osvojitele o možnostech jejich podpory?
- 8) Jakou teorii při práci s adoptivními rodinami využíváte ve vaší organizaci?
- 9) Jaké strategie a postupy při práci s adoptivními rodinami ve vaší organizaci uplatňujete?
- 10) Víte o nějakých zahraničních modelech práce s adoptivními rodinami, které by mohly být v ČR užitečné?
- 11) Čím se podle vašeho názoru má lišit podpora pěstounů od podpory osvojitelů?
- 12) Měla by být podle vašeho názoru podpora pro adoptivní rodiče povinná jako je pro pěstouny povinné uzavření dohody o výkonu pěstounské péče?
- 13) Jaké nedostatky spatřujete v systému podpory adoptivních rodin?
- 14) Co je potřeba změnit v systému podpory pro adoptivní rodiny v České republice?